

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVEREK'TE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

BETÜL DUSAK

TASAVVUF

**Şanlıurfa
2026**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVEREK'TE TASAVVUFİ ŞAHSİYETLER

**BETÜL DUSAK
(225230042)**

**TASAVVUF
Tez Danışmanı: Prof. Dr. ABDULVAHAP YILDIZ**

**Şanlıurfa
2026**

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında, konu seçiminden ve tezin tüm aşamalarına varıncaya kadar desteğini esirgemeyen; bilgi ve tecrübeleriyle büyük katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ'a yine bilgi ve tecrübeleriyle bu çalışmamda büyük katkıları olan Prof. Dr. Ali TENİK'e ve Dr. Öğr. Üyesi Abdulmelik İBRAHİMOĞLU'na teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, Siverek ve tasavvuf konuları ile ilgili çalışmalarından istifade ettiğim, kendisi ile irtibata geçip kaynak temininde yardımını görmüş olduğum sonrasında ise vefatını teessürle öğrenmiş olduğum Ramazan ÖZGÜLTEKİN Beyefendi'ye şükran ve vefa ile rahmet diliyorum. Ayrıca bu süreçte yardım ve destekleri ile hep yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	iii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi	2
1.3. Tezin Kaynakları	3
1.4. Siverek Tarihine Genel Bakış	4
1.5. Siverek'te Tasavvuf	8
2. BÖLÜMLER	12
2.1. BİRİNCİ BÖLÜM	12
2.1.1. Siverek'te Medfun Bulunan Tasavvufi Şahsiyetler	12
2.1.1.1. Koç Baba / Koç Ağa (Şeyh Muhammed Bâdamyârî)	12
2.1.1.1.1. Çocukları	14
2.1.1.1.2. Aziz Mahmud Urmevî	14
2.1.1.2. Seyyid Şeyh İbrahim El-Kerejdağî (Baw-ı Kâl)	17
2.1.1.3. Seyyid Muhammed Şeyh Zırâv (Ferman ve Mühür Sahibi)	19
2.1.1.4. Kemal Hoca Efendi	20
2.1.1.4.1. Hayatı	20
2.1.1.4.2. Mürşidi	21
2.1.1.4.3. Tasavvufi Şahsiyeti ve Menkıbeleri	22
2.1.1.4.4. Talebeleri	24
2.1.1.5. Seyyid Hüseyin	24
2.1.1.5.1. Hayatı	24
2.1.1.5.2. Tahsili	25
2.1.1.5.3. Tasavvufi Şahsiyeti	25
2.1.1.5.4. Çocukları	28
2.1.1.5.5. Vefatı	29
2.1.1.5.6. Seyyid Hüseyin Dergâhı	29
2.1.1.6. Hacı Muhyiddin Hoca Efendi	30
2.1.1.7. Şeyh Hacı Halid Gülpevarî (Gülpınar)	32
2.1.1.8.1. Hayatı	34
2.1.1.8. Hacı Mehmed Efendi (Deli Vaiz)	34
2.1.1.8.2. Tasavvufa İntisabı ve Mürşidi	36
2.1.1.9. Hacı Abdülkadir Efendi	38
2.1.1.9.1. Hayatı	38
2.1.1.9.2. Tasavvufi Şahsiyeti	39
2.1.1.10. Şeyh İbrahim Kâl-ı Hacı	41
2.1.1.10.1. Hayatı	41
2.1.1.10.2. Çocukları	42
2.1.1.10.3. Tasavvufi Şahsiyeti	42
2.1.1.11. Abalı Hacı (Mustafa) Baba	43
2.1.1.11.1. Hayatı	43

2.1.1.12.1. Hayatı	44
2.1.1.11.2. Tasavvufî Şahsiyeti	44
2.1.1.12. Şeyh Muhammed Lütfü Efendi	44
2.1.1.12.2. Tasavvufî Şahsiyeti	46
2.1.1.12.3. Zikir	46
2.1.1.13. Keko Mehmet Ali (Serkot)	48
2.1.1.13.1. Hayatı	48
2.1.1.13.2. Mürşidi	48
2.1.1.13.3. Tasavvufî Şahsiyeti	52
2.1.1.14. Hacı Yusuf (Tıllı) Efendi	53
2.1.1.14.1. Hayatı	53
2.1.1.14.2. Tasavvufî Şahsiyeti	54
2.1.1.15.1. Hayatı	56
2.1.1.15. Ramazan Özgültekin	56
2.1.1.15.2. Eserleri	57
2.1.1.15.3. Tasavvufa İntisabı	58
2.1.1.15.4. Tasavvufî Görüşü	59
2.1.1.15.5. Vefatı	60
2.2. İKİNCİ BÖLÜM	61
2.2.1. Siverek'teki Tasavvufî Şahsiyetlerden Olup Siverek'te Kabirleri Bulunmayanlar	61
2.2.1.1. Hüseyin b. Alî Siverekî	61
2.2.1.2. Hacı Osman Baba	61
2.2.1.3. Kürt Hacı Ali Efendi	64
2.2.1.4. Molla Derviş Efendi	66
2.2.1.5. Hacı Yusuf Sami Efendi	67
2.2.1.5.1. Hayatı ve Tahsili	67
2.2.1.5.2. Vefatı	69
2.2.1.5.3. Tasavvufî Şahsiyeti	70
2.2.1.5.4. Eserleri	74
2.2.1.5.4.1. Mevlid-i Nebî	74
2.2.1.5.4.2. Künûzü'n-Ni'am (Nimetler Hazinesi)	79
2.2.1.5.4.3. Hilye-i Saadet (Hz. Resûlullah'ın Vasfı)	79
2.2.1.5.4.4. El-Kasidetü'n-Necâtiye (Kurtuluş Kasidesi)	79
2.2.1.5.4.5. Zikirler ve Esmâlar Risâlesi	80
2.2.1.5.4.6. Risâle-i Hatm-i Tarîkat-ı Kâdiriyye (Kâdirî Tarikatının Hatmesi)	80
2.2.1.6. İbrahim Re'fet Efendi	80
2.2.1.7. Gürüzlü Hacı Muhammed Baba	81
2.2.1.8. Seyyid Musa Kazım Kızıllanat	82
2.2.1.8.1. Hayatı ve Tasavvufa İntisabı	82
2.2.1.9. Ahmet Hicrî (Alpaltay) Baba	84
2.2.1.9.1. Hayatı ve Tasavvufa İntisabı	84
2.2.1.9.2. Müridi Mehmet Nedim Baba	86

2.2.1.10. Kafur (Abdulğafur) Dede	87
2.2.1.11. Terzi Abdülkadir Efendi	89
3. SONUÇLAR	93
KAYNAKLAR	97
ÖZGEÇMİŞ	101

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİVEREK'TE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

BETÜL DUSAK

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TASAVVUF

Tez Danışman: Prof. Dr. ABDULVAHAP YILDIZ
Ocak Yılı: 2026, Sayfa : 101

Bu çalışmada Şanlıurfa'nın köklü bir tasavvuf geleneğine sahip olan Siverek ilçesinde halkın gönlünde yer etmiş mutasavvıf şahsiyetleri ve bu şahsiyetlerin etrafında oluşan tarikat, tekke, türbe ve menkıbe kültürünü inceledik.

Bu tez çalışması kapsamında, Siverek'in tarihî ve kültürel dokusu içinde önemli yer tutan Koç Baba (ö. 1587), Kemal Hoca Efendi (ö. 1874), Seyyid Hüseyin (ö. 1894), Hacı Yusuf Sami Efendi (ö. 1932), Şeyh Muhammed Lütfü Efendi (ö. 1956), Keko Mehmet Ali (ö. 1975) gibi zatların hayatlarını, tasavvufî yönlerini ve halk arasında anlatılagelen menkıbelerini merkeze alarak bölgedeki tasavvuf geleneğinin halk üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalıştık.

Bu araştırmamızda ayrıca bu şahsiyetlerin sosyal, dinî ve kültürel etkilerini araştırdık; halkın türbe ziyaretini, rüya anlatılarını ve olağanüstü hadiselerle anlatılarla güçlü bir halk inancı ve bağlılık geleneğini gözler önüne sermeye çalıştık. Gerçekleştirilen saha çalışmalarının yanında geniş bir literatür taraması da yaparak Siverek'teki tasavvuf kültürünün oluşumunu gün yüzüne çıkarmaya gayret ettik. Bu bağlamda Siverek'teki tasavvufî yapının İslâmî değerler, halk inançları ve tarihsel kimlik inşası açısından önemli bir yere sahip olduğunu tespit ettik.

ANAHTAR KELİMELER: Tasavvuf, Şeyh, Tarikat, Siverek, Mutasavvıf

ABSTRACT
MASTER THESIS
SUFI PERSONALITIES IN SIVEREK
BETÜL DUSAK
HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
SUFISM

Thesis Supervisor: Prof. Dr. ABDULVAHAP YILDIZ
Ocak Year: 2026, Page : 101

This study examines the Sufi figures who have a place in the hearts of the people in Siverek district of Şanlıurfa, which has a deep-rooted Sufi tradition, and the culture of orders, lodges, shrines and anecdotes that have formed around these figures.

Within the scope of this thesis, the lives, mystical aspects and anecdotes told among the people of Koç Baba (d. 1587), Kemal Hoca Efendi (d. 1874), Seyyid Hüseyin (d. 1894), Hacı Yusuf Sami Efendi (d. 1932), Şeyh Muhammed Lütfü Efendi (d. 1956), Keko Mehmet Ali (d. 1975) who hold an important place in the historical and cultural texture of Siverek, are taken as the center and the impact of the Sufi tradition on the people in the region is revealed.

The study also examines the social, religious and cultural effects of these figures; a strong tradition of folk belief and devotion has been revealed through the people's visits to shrines, dream narratives and narratives of extraordinary events. In addition to the field studies, an extensive literature review has also been conducted to reveal the formation of the Sufi culture in Siverek. In this context, it has been emphasized that the Sufi structure in Siverek has an important place in terms of Islamic values, folk beliefs and the construction of historical identity.

KEYWORDS: Sufism, Sheikh, Order, Siverek, Sufi

KISALTMALAR

b.	İbn(oğlu)
çev.	Çeviri
d.	Died (İngilizce’de Ölüm Tarihi)
ed.	Editör
H.	Hicrî
Haz	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
M.	Miladî
M.Ö.	Milâttan Önce
M.Ş.Ü.	Muş Alparslan Üniversitesi
ö.	Ölümü, ölüm tarihi
r.a.	Radiyallahu anhu
s.	Sayfa
s.a.v	Sallallahu aleyhi ve sellem
ŞURKAV	Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı
thk.	Tahkik eden (Neşreden)
vb.	Ve benzeri ve benzerleri
vd.	Ve Diğeri
vs.	Vesaire

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Kadim Anadolu coğrafyası, binlerce yıllık tarihi boyunca değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış, zengin bir kültürel mirasın ve derin köklerin kesiştiği müstesna bir bölgedir. Bu kadim toprakların her köşesinde olduğu gibi, Şanlıurfa iline bağlı Siverek ilçesi de tarihsel kökleri derin, çok kültürlü ve çok katmanlı bir yapıya sahip olup özellikle tasavvufî miras açısından büyük bir zenginliği bünyesinde barındırmaktadır. Siverek, sadece tarihiyle değil, aynı zamanda bağrında yetişen ve ağırladığı tasavvufî şahsiyetleriyle de öne çıkan bir merkezdir. Bu özellikler de Siverek'i tasavvuf araştırmaları için önemli bir lokasyon haline getirmekte ve Anadolu'nun tasavvufî dokusunu anlamak adına kritik bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma, Siverek'te yaşamış tasavvufî şahsiyetlerin hayatlarını, halkla olan ilişkilerini, kendileriyle ilgili anlatılan menkıbeleri ve türbe etrafında şekillenen kültürel pratikleri derleyerek sistematik bir şekilde analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda; Koç Baba (ö. 1587), Abalı Hacı Mustafa Baba (ö. 1950), Tıllı Hacı Yusuf Efendi (ö. 1986), Kemal Hoca Efendi (ö. 1874), Keko Mehmet Ali (ö. 1975), Hacı Yusuf Sami Efendi (ö. 1932), Şeyh Muhammed Lütfü Efendi (ö. 1956), Seyyid Hüseyin (ö. 1894) ve daha birçok tasavvufî şahsiyetin biyografileri, halkın inanç ve kabulleri ile bütünleşmiş bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu şahsiyetler, Siverek halkı için sadece dinî önderlik yapmış kişiler olmanın ötesinde, aynı zamanda sosyal dayanışmanın, ahlâkî inşânın, toplumsal barışın sembolleri ve kriz anlarında sığınılan rehberleri olmuşlardır. Onların yaşamları, öğretileri, hikmetli sözleri ve kerametleri etrafında oluşan sevgi, saygı ve bağlılık Siverek toplumunun tasavvuf kültürünün şekillenmesinde kilit bir rol oynamıştır.

Bu çalışmanın temel amacı; Siverek'in tasavvuf kültürü haritasını oluşturan bu şahsiyetlerin yaşantılarını ve halk arasında nesilden nesile aktarılan menkıbelerini ilmî bir disiplin çerçevesinde ortaya koymak, tasavvufun halkla olan ilişkisini yerel düzeyde derinlemesine incelemek ve Siverek özelinde bu dinî, tasavvufî formun toplumsal etkilerini kapsamlı bir şekilde anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda, türbe kültürünün halk nezdindeki algısı, rüya ve keramet anlatılarının nasıl bir kolektif hafıza oluşturduğu ve tasavvuf ehlinin günümüz Siverek halkının inanç ve değer dünyasındaki yeri tüm boyutlarıyla açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu araştırma, sadece bireysel inançların değil, aynı zamanda toplumsal hayatın, kültürel kodlarının ve aidiyet duygusunun da bu şahsiyetler etrafında nasıl şekillendiğini irdelemekte, böylece tasavvufun bir yaşam biçimi olarak halk üzerindeki tesirini

gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Bu yönüyle Siverek'teki tasavvufi şahsiyetler hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adeta birer pusula fonksiyonunu üstlenmiş, halkın yaşamına yön vermiş ve onlara rehberlik etmişlerdir.

1.2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Bu araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, tasavvufun akademik alandaki yerine katkı sağlarken, aynı zamanda yerel tarihin ve kültürel mirasın korunması adına da önemli bir belge niteliği taşıyacaktır. Bu tez kapsamında, Siverek'in tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler ve çok kültürlü yapısının oluşumuna katkıda bulunan unsurlar detaylandırılmakta, ardından Siverek'in genel tasavvuf kültürüyle olan ilişkisi, bölgedeki tasavvufi akımların yayılışı ve Siverek'in bu süreçteki konumu değerlendirilmektedir. Bu çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Bölümler; Siverek'te tasavvuf kültürüne yön vermiş, bölgede tasavvufa dair izleri olan tasavvufi şahsiyetlerin Siverek'te kabir veya türbeleri olanlar ve olmayanlar şeklinde sınıflandırılmasıyla iki bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölüm ve ikinci bölümdeki tasavvufi şahsiyetler kendi arasında kronolojik sıralamaya göre düzenlenmiştir. Çalışmanın ana omurgasını, Siverek'in dinî ve tasavvufi belleğinde önemli yer tutan tasavvuf ehlinin detaylı incelenmesi oluşturmaktadır. Koç Baba ve daha yakın dönemde yaşamış olan Abalı Hacı Mustafa Baba, Tıllı Hacı Yusuf Efendi, Kemal Hoca Efendi, Keko Mehmet Ali, Hacı Yusuf Sami Efendi, Şeyh Muhammed Lütfü Efendi, Seyyid Hüseyin gibi halkın gönlünde taht kurmuş tasavvufi şahsiyetlerin biyografileri, eğitimleri, tasavvufi yolculukları ve irşad faaliyetleri detaylandırılmıştır. Bu şahısların menkıbeleri ve haklarındaki rivayetler tarihsel ve kültürel bir perspektifle ele alınmıştır. Her bir şahsiyetin halkla olan etkileşimi, toplumsal hayattaki rolleri ve manevî rehberliklerinin izleri araştırılmıştır. Bu kapsamda, sözlü gelenekle aktarılan bilgilerin yanı sıra; yazılı kaynaklar, özellikle akademik kaynaklar da taranarak şahsiyetlerin hayatlarına dair kapsamlı bir portre çizilmiştir. Bu şahsiyetler etrafında oluşan menkıbelerin içeriği, yayılış biçimleri ve halkın inanç dünyasındaki yerleri de tezde önemli bir yer tutmaktadır. Keramet anlatıları, bu anlatıların hangi bağlamlarda ortaya çıktığı ve halkın bu kerametlere yüklediği anlamlar analiz edilmekte, ayrıca tasavvufi şahsiyetlerle ilgili rüya anlatılarının kolektif hafızadaki rolü, bu rüyaların nasıl yorumlandığı ve halkın dinî yaşamında nasıl bir motivasyon kaynağı olduğu araştırılmıştır. Menkıbe, keramet ve rüya anlatılarının, şahsiyetlerin karizmatik kimliklerini nasıl pekiştirdiği ve toplumsal hayattaki etkilerini nasıl artırdığı değerlendirilmektedir. Tezin bir diğer yönü de tasavvufi şahsiyetlerin türbelerinin Siverek'teki türbe kültürünün merkezindeki rolünün incelenmesidir. Halkın bu

mekânlara yüklediği kutsallık ve türbelerin toplumsal dayanışma, kimlik oluşumu ve ruhsal arınma gibi işlevleri incelenmektedir. Son olarak, Siverek'teki tasavvuf kültürünün ve tasavvufî şahsiyetlerin, ilçenin sosyal yapısı, ahlakî değerleri ve kültürel kimliği üzerindeki genel etkileri değerlendirilmektedir. Bu şahsiyetlerin öğretilerinin, halkın günlük yaşamındaki pratiklere, değer yargılarına ve toplumsal normlara nasıl yansıdığı incelenmektedir. Ayrıca, Siverek'teki tasavvufî mirasın günümüzdeki durumu, modernleşme ve değişen toplumsal koşullar karşısında nasıl bir dönüşüm geçirdiği veya direnç gösterdiği analiz edilmektedir.

Sonuç olarak bu tez, Siverek'in göz ardı edilemez tasavvufî zenginliğini ilmî bir mercekten geçirmeyi, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara kaynaklık etmeyi ve yerel halkın hafızasındaki kıymetli şahsiyetleri yazılı hale getirerek kültürel bir mirasın belgelenmesine önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu sayede, Siverek'in manevî dokusu daha iyi anlaşılacak ve gelecek nesillere aktarılmasına zemin hazırlanacaktır.

1.3. Tezin Kaynakları

Çalışmamızın Siverek tarihine dair kısmında hem Siverek hem de Diyarbakır ve Urfa tarihi ile ilgili çalışmalardan istifade ettik. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnu'l-Esir'in (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Tarih* adlı eseri ayrıca Şevket Beysanoğlu'nun, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* adlı eseri Diyarbakır ve Siverek tarihini araştırma noktasında aydınlatıcı eserler olmuştur. Ramazan Aykaç, "Siverek'teki Kültür Varlıklarının Durumu", *Mezopotamya ve Anadolu'nun Kavşağında Bir Kent: Siverek*. Bu sempozyum bildirisi ve İsmail Özçelik'e ait "Malazgirt'ten Meşrutiyete Siverek ve Havalisi", *Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri* adlı eser, Siverek hakkında yapılan sınırlı sayıdaki akademik çalışmalardandır. Abdulvahap Yıldız, *135/313 Nolu Şer'iye Siciline Göre (1135/1722-1213/1798) Yıllarında Amid (Diyarbakır) Sancağında Sosyal ve Ekonomik Durum*. Bu yüksek lisans tezi de Diyarbakır genelinde Siverek tarihine dair bilgileri bulabildiğimiz bir çalışma olmuştur. Ramazan Özgültekin, Hüseyin Demirbağ, Ekrem Akman, Kadir Sun adlı yazarların kaleme aldığı *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*. Bu çalışma da Siverek ile ilgili bilgilere ulaşabildiğimiz eserlerdendir.

Ayrıca bazı kavram ve sözcüklerin anlamlarına ulaşmak, bu kavramlarla ilgili kısa açıklamalara yer vermek gerektiğinde başvurduğumuz temel kaynağın *Türkiye*

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi olduğunu da belirtmekte fayda vardır.

Bunun dışında Siverek ve tarikatlar bağlamında, Abdurrahim Alkış'ın kaleme aldığı eser olan, “Siverek’te Kâdiriyye Tarîkatı”, *Medeniyetler Kavşağında Bir Kent: Siverek*, Siverek’te Kâdiriliği anlamak ve tespit edebilmek açısından aydınlatıcı olmuştur. Ayrıca Ali Tenik’in kaleme aldığı *Urfa’da Tasavvuf ve Tarikatlar* adlı eser, hem Millî Mücadele’de Siverek’teki tarikatların rollerini tespit edebilmek hem de Siverek’teki bazı tasavvuf ehlinin tarihsel olarak doğru tespitini yapabilmek açısından yol gösterici olmuştur. M. Şefik Korkusuz’un, *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmeviliğin Diyarbakir Kolu* adlı eseri ayrıca Mahmut Karakaş’ın *Urfa’da Tasavvuf İzleri* ile *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri* adlı eserleri bunun yanında Ramazan Özgültekin’in, *Siverek Evliya ve Alimleri* ile *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri* adlı kitapları bu çalışmamızda istifade ettiğimiz başlıca kaynaklardır. Ali Daşçı’ya ait *Urfa’da Kâdirilik* adlı yüksek lisans çalışması ve gerçekleştirilmiş röportajlar da tezin saha çalışmalarına katkı sağlamıştır. Karacadağ Şeyhleri’nden Şeyh İbrahim ve Şeyh Zırâv’ın torunlarından Ahmet Yenice ile gerçekleştirdiğimiz röportajlar da tezi saha çalışması anlamında desteklemiştir.

1.4. Siverek Tarihine Genel Bakış

Şanlıurfa'ya bağlı olan Siverek, Şanlıurfa ile Diyarbakır yol güzergâhı üzerinde bulunan bir ilçedir. Siverek, sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konumu ile tarihte pek çok farklı devletin hâkimiyetinde bulunmuştur. Siverek’te yapılmış olan araştırmalar ve kazılar neticesinde buranın M.Ö. 5000’li yıllardan bu yana yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Hurriler ve Mittaniler devrinde Siverek, önemli bir yerleşim yeri haline gelmiştir. M.Ö. 1345’te ise Asurlular’ın hâkimiyetinde bulunan Siverek, kuzeye yapılmak istenen seferler için bir askeri üs konumundadır. Bu sebeple Siverek merkezinde bir kale yapılmıştır. Sonrasında; Akadlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar bölgede hâkimiyeti ele geçirmiştir. Siverek, sonrasında ise; Partlar, Romalılar ve Sasaniler arasında birden fazla kez el değiştirmiştir. Siverek’te günümüzde var olan kale; Romalılar tarafından, 349 senesinde Asur kalıntılarının üstüne tekrardan inşa edilmiştir.¹Müslümanların bölgeye ilk kez girmeleri Hz. Ömer’in hilafeti (634-644) dönemine denk

¹ Ramazan Aykaç, "Siverek'teki Kültür Varlıklarının Durumu", *Mezopotamya ve Anadolu'nun Kavşağında Bir Kent: Siverek*, ed. İbrahim Özcoşar-Ekrem Akman-Ahmet Kırcan-Abdüsselam Ertekin (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022), 611-633.

gelmektedir. İyâz b. Ğanem'in (ö. 641) komuta ettiği İslam ordusu 639 yılında Diyarbekir ve Siverek'i fethetmiştir.¹ Başka bir rivayete göre ise, Diyarbekir'in fethi esnasında Hz. Peygamber'in (s.a.v) meşhur kumandanı sahâbî Hâlid b. Velid'in (ö. 642) bölgeye geldiği ve Diyarbekir, Siverek'in onun tarafından fethedildiği bildirilmektedir.²

Siverek; hanedan ve iktidar değişiklikleri de dahil olmak üzere, 661 yılında Emeviler, 750 yılında da Abbasiler hakimiyetine girmiştir. Siverek, 1065 yılında Selçuklu Devleti'ne bağlanmış, 1095 yılında ise Haçlılar tarafından kuşatılmıştır. Sonrasında ise Nûreddin Zengî (ö. 1174) bölgeyi fethetmiş, 1232 yılında da Eyyûbî Sultanı el-Kâmil Nasreddin (ö. 1238) bu bölgeyi ele geçirmiştir. Daha sonra Siverek; şu sırayla Artuklular'ın, Moğollar'ın, Karakoyunlular'ın, Timurlular'ın ve Akkoyunlular'ın hâkimiyetinde bulunmuştur. 1451 yılında Safeviler'in hâkimiyetine girmiş bulunan Siverek, 1517 yılında ise Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman (ö. 1566) İrakeyn Seferleri esnasında; Sultan IV. Murad (ö. 1640) da Bağdat Seferi sırasında Siverek'te konaklamıştır. Diyarbakır'a bağlı bir kaza (ilçe) konumunda bulunan Siverek, 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile beraber vilayet (il) statüsüne kavuşmuş olup, 1926 yılında ise Şanlıurfa'ya bağlanmak suretiyle yeniden ilçe statüsüne getirilmiştir.³ Siverek, kültürel varlıklarıyla bölgenin mühim tarihsel yerleşimlerinden biridir.⁴

Sümer, Akad, Asur, Hitit, Mitanni, Bizans, Arap, Selçuklu ve Osmanlı gibi farklı medeniyetlerin hâkimiyetine giren Siverek, her dönemde farklı isimlerle anılmıştır. Bu isimler, şehrin tarihsel birikiminin ve kültürel etkileşiminin bir yansımasıdır. Araştırmalar, Siverek'in etimolojik kökenlerine dair farklı yaklaşımlar sunmaktadır: Sevaverek; Bizans ve Ermeni kaynaklarında geçen bu isim, "siyah

¹ Abdulvahap Yıldız, *135/313 Nolu Şer'iye Siciline Göre (1135/1722-1213/1798) Yıllarında Amid (Diyarbakır) Sancağında Sosyal ve Ekonomik Durum*, (Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 4.

² Ramazan Aykaç, "Siverek'teki Kültür Varlıklarının Durumu", *Mezopotamya ve Anadolu'nun Kavşağında Bir Kent: Siverek*, ed. İbrahim Özcoşar-Ekrem Akman-Ahmet Kırcan-Abdüsselam Ertekin (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022), 611-633.

³ Aykaç, "Siverek'teki Kültür Varlıklarının Durumu", *Mezopotamya ve Anadolu'nun Kavşağında Bir Kent: Siverek*, 611-633.

⁴ İsmail Özçelik, "Malazgirt'ten Meşrutiyete Siverek ve Havalisi", *Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri* (Siverek: Siverek Kaymakamlığı Yayınları, 2001), 23-30.

harabeler" anlamına gelen "Seav" (siyah) ve "Averek" (harabeler) kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Şehrin günümüzde dahi meşhur olan siyah taşları, bu ismin kökeniyle örtüşmektedir. Surk; Sasani döneminde kullanılan bu isim, "kırmızı toprak" anlamına gelmektedir. Serrek; Farsça kökenli olan bu isim, "bir şeyin başı" veya "baş damarı" manalarına gelir ve İranlılar tarafından şehre verilmiştir. Sinn; Diyarbakır'ı fetheden Bekir b. Vail kabilesinin bölgeye hâkimiyet kurma çabalarında Siverek Kalesi'nin bir engel teşkil etmesiyle ilişkilidir. Arapçada "diş" veya "engel" anlamına gelen Sinn, bu kalenin önemini vurgulamaktadır. Süveyda; Arap ve Bizans kaynaklarında sıkça rastlanan "es-Süveyda" ismi, siyah anlamına gelmekle birlikte daha çok "kalpteki siyah nokta" yani "âşık olunan, sevilen" anlamında kullanılmıştır. Bu isim de şehrin siyah taşlarıyla ve tarihsel dokusuyla bağdaşmaktadır. Tarih boyunca Sümer, Hitit, Akat dönemlerinde "Sevavorah"; Asurî ve sonrasında "Sevaverek"; Bizanslılar tarafından "Sevaverek"; İranlılar tarafından "Surk" ve "Serrek"; Araplar tarafından ise "Sinn" ve "Süveyda" gibi isimlerle anılmıştır.¹

1517-1923 arasındaki yıllarda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde bulunan Siverek, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Osmanlı topraklarına katılmış, kısa süren bir Safevî hâkimiyetinden sonra ise Kanuni Sultan Süleyman kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Bu dönemde Siverek'te hanlar, camiler, hamamlar, çarşılar yapılmış ve Siverek Kalesi onarılmıştır. Siverek, Osmanlı idaresine girdikten sonra "Klasik Sancak" statüsüyle Diyarbakır Eyaletine bağlanmıştır.² 1807 yılına kadar klasik sancak statüsünü devam ettiren Siverek bu tarihten sonra "Maden-i Hümayun Emaneti" kapsamına alınarak yine Diyarbakır Eyaletine bağlı kalmaya devam etmiştir. 1845 yılında Tanzimat'ın ilanından sonraki değişiklikler dâhilinde Maden-i Hümayun Emaneti dâhilindeki Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı kazalara mutasarrıflık statüsü verilmesine karar verilmiştir. Siverek bu karardan sonra

¹ Ramazan Özgültekin, Hüseyin Demirbağ, Ekrem Akman, Kadir Sun, *Tarihi ve Kültürüyle Siverek* (Ankara: Siverek Kaymakamlığı Yayınları, 2003), 23; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993), 735; Hasan Açıkanal, *Urfa Tarihi* (Ankara: Şurkav Yayınları, 1997), 6; Hasan Degirmencioğlu, *Ortaçağ'da Siverek Tarihi* (Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 5.

² Diyarbakır vilâyeti XIX. asırda pek çok değişikliğe uğramıştır. 1869 yılında Diyarbakır; Ma'mûretülazîz (Elazığ), Siirt ve Mardin sancaklarından oluşmaktaydı. Önceden birer sancak olarak Diyarbakır vilâyetine bağlı birçok yer de kaza haline getirilmiştir. Ergani, Palu ve Malatya, Ma'mûretülazîz; Siverek, Lice, Silvan ve Re'sûl'ayn Diyarbakır; Cizre ve Nusaybin Mardin sancaklarına bağlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Diyarbakır vilâyeti biri merkez, diğerleri Siverek, Mardin ve Ergani olmak üzere dört sancağa ayrıldı. Nejat Göyünç, "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 1994), 9/464-469.

Diyarbakır Eyaletine bağlı olarak Mutasarrıflık statüsü kazanmıştır.¹1908'de mutasarrıflık merkezi olmuş; Çermik, Viranşehir ve Hilvan (Karacurun) Siverek'e bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Siverek açısından yeni bir devir başlamıştır. Millî Mücadele döneminde göstermiş olduğu kahramanlıkları ve sadakati sebebiyle 1923'te vilayet merkezi yapılmış, Viranşehir ve Çermik de Siverek'e bağlanmıştır. Fakat bu hal uzun sürmemiş, 1926'da aşiretler arası çekişmeler ve yerel yöneticilerin talepleri neticesinde Siverek vilayet konumunu kaybetmiş ve Urfa'ya bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. Bu idari değişiklikle Siverek, olumsuz etkilenmiş, pek çok konuda gerileme yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesinde mühim bir merkez olan Siverek, 1893 Osmanlı nüfus sayımlarında 30.713 merkez nüfusa sahipken, 1905 Diyarbakır Vilayet Salnamesi'ne göre 35.000 nüfuslu bir şehir olarak kaydedilmiştir. Bu salnamede, hükümet konağı, mescitler, camiler kilise, medreseler, hanlar, okullar hamamlar ve çarşılar gibi farklı pek çok yapının mevcudiyeti belirtilmiştir.²

Siverek Urfa'nın kurtuluşunda da önemli bir rolü üstlenmiştir. Millî Mücadele zamanında özellikle Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında Siverek, stratejik bir rol oynamıştır. İşgal döneminde en güvenli ve teşkilatlanmış yerlerden biri olan Siverek, Urfa'daki Ali Saip Ursavaş (ö. 1939) ve Ali Rıza Bey (ö. 1955) gibi komutanlara sığınak olmuştur. Fransız işgal kuvvetleri komutanlarının Diyarbakır'e geçişleri, Siverek'te başta Cudi Paşa (ö. 1924) olmak üzere aşiret reislerinin dirayetli ve kahramanca müdahaleleriyle engellenmiştir. Siverekliiler, kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvâ-yı Millîye teşkilatlarına tam destek vermişlerdir. 1919 yılında Siverek Müftüsü Yeşilbaş Osman Efendi'nin (ö. 1929) evinde kurulan Siverek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başına Cudi Paşa getirilmiştir. Bu cemiyet, Sivas Kongresi sonrası Heyet-i Temsiliye ile devamlı iletişim halinde olmuş, Urfa'nın kurtuluşu için gerekli cephane, ilaç ve diğer savaş ihtiyaçlarını karşılamada büyük fedakârlıklar göstermiştir. Bu bağlamda Milli Kabilesi'nden 150 savaşçı, Badıllı Aşireti'nden 150 savaşçı, Döğerli Aşireti'nden 100 savaşçı, İzoli Aşireti'nden 100 savaşçı, Şeyhanlı Aşireti'nden 100 savaşçı ve diğerleriyle 850 civarında savaşçı Millî Mücadele için Urfa'ya gönderilmiştir. Bunun yanında Fransız işgallerine karşı

¹ Tuba Ökenek, *Siverek'te Sosyal ve Dini Hayat* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 15.

² Mehmet Atilla Maraş, *Peygamberler Şehri Şanlıurfa* (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür Hizmetleri Serisi, 1997), 204-205; Özgültekin, Demirbağ, Akman, Sun, *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*, 124; Ökenek, *Siverek'te Sosyal ve Dini Hayat*, 15-17.

ulusal düzeyde protesto telgrafları çekilerek Millî Mücadele'ye aktif katkı sağlanmıştır.¹

Urfa'daki Millî Mücadele'ye merkezde bulunan tasavvuf ehlinin yanı sıra ilçe ve köylerdeki tarikat mensuplarının da büyük katkıları olmuştur. Karacadağ bölgesinde halkın muhabbet ve hürmetini kazanmış, Karacadağ şeyhlerinden Şeyh Zırâv (ö. 1867) pek çok müridi ile birlikte Urfa'nın kurtuluşu için verilen Millî Mücadele'de etkin ve büyük bir vazife üstlenmiştir. Bir diğer Karacadağ şeyhi olan Şeyh Nûranî (ö.1876)² de müntesibleri ile bu mücadeleye katılmıştır. Ayrıca Siverek'in diğer şeyhleri de Urfa'nın kurtuluş mücadelesinde kendilerine düşen görevi yerine getirmiş ve bu mücadeleye büyük bir katkı sağlamışlardır.³ Bu bulgular Siverek'in bilhassa Siverek'teki tasavvufi şahsiyetlerin rolünü ve önemini ortaya çıkarmaktadır.

Böylece, binlerce yıllık geçmişiyle Anadolu'nun kadim şehirlerinden biri olan Siverek; Sümerlerden Osmanlı'ya kadar uzanan zengin tarihi ve farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan kültürel yapısı ile olduğu gibi, Millî Mücadele'deki önemli rolüyle de dikkat çekmektedir. Her ne kadar Cumhuriyet döneminde vilayetlik statüsünü kaybederek gelişiminde bazı aksaklıklar yaşamış olsa da Siverek, sahip olduğu potansiyel ve "il olma" hedefiyle geleceğe yönelik umut vaat etmektedir. Şehrin kültürel zenginliğini koruyarak ve modernleşme çabalarını sürdürerek hak ettiği yere ulaşması, bölgenin ve Türkiye'nin kalkınması anlamında büyük bir önem taşımaktadır.⁴

1.5. Siverek'te Tasavvuf

¹ İsmail Özçelik, *Millî Mücadele'de Güney Cephesi Urfa 30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920* (Ankara: Ümit Matbaa, 2003), 162-163; <https://www.siverek.gov.tr/siverek-tarihcesi> erişim tarihi: 02.07.2025 20.00

² Şeyh Ömer Nuranî (ö. 1876), Iraklı olup ehl-i beytten bir ailenin mensubudur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Mekke, Medine ve Şam'da ilim tahsil eder ve Siirt, Erzurum ile Cizre arasındaki Basiret Köyü'nde tahsilini tamamlayarak icazet alır. Şeyh Ömer Nuranî'nin müridi, Aktepelî Şeyh Hasan Nuranî (ö. 1863)'dir. Bu zat icazetini Şeyh Salih es-Sibkî (ö. 1852)'den o da icazetini Şeyh Halid el-Cezerî (ö.1839)'den almıştır. Şeyh Halid el-Cezerî ise Şeyh Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1827)'nin önde gelen halifelerindendir. Hüseyin Çulha, *Adıyaman Velileri ve Akçalı Köyünde Doğan Bir Güneş* Hacı Efendi, (Ankara: Kalkan Matbaa, 2018), 73; <https://www.dirilisakademi.org/post/%C5%9Feyh-%C3%B6mer-en-nurani-d-v-1896-hayat%C4%B1-ve-%C5%9Fahsiyeti>

³ Ali Tenik, *Urfa'da Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Nizamiye Akademî, 2021), 250.

⁴ Özgültekin, Demirbağ, Akman, Sun, *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*, 124; <https://www.siverek.gov.tr/siverek-tarihcesi> erişim tarihi: 02.07.2025 20.00

Tasavvufun Siverek'teki etkilerinden söz etmeden önce Tasavvuf hakkında kısaca açıklama yapmak gerekirse; İnsanların manevî yönlerini maddî yönleri ile kaynaştırarak, maddî ve manevî gibi yapay ikilemlere girmeksizin, kişiyi tüm konularda yekpare görmekte olan bir anlayış ile yola çıkan tasavvuf, insanı bir bütün olarak ele alıp Allah'ın muradı istikametinde terbiye edip eğitmiştir. Tasavvuf, bu terbiye süreci içerisinde insanı eğitirken, yalnızca mürşidin bireysel eğitim ve telkinlerine bırakmamış, bunun yanı sıra tekke, zaviye, dergâh adı verilen kurumlarda sistemli bir eğitimden geçirmiştir. "Seyr u sülûk" adı verilen terbiye ve eğitim süreci içinde de kişiyi en güzel ve en ideal surette eğitip onlara her şeyin en güzel ve en mükemmelini sunmayı amaçlamıştır. Tasavvufî terbiye ile şekillenmiş olan sûfiler, Allah'tan aldıkları nefha ile yaşadıkları her anda, o mekanları gül bahçesine dönüştürüp tüm insanlar ve insanlara hizmet etmek için yaratılmış bütün eşya için yaşanabilir bir dünya oluşturmak gayreti içerisinde olmuşlardır. İçinde yaşadıkları toplum ve bireyler için hayattaki en güzel örneği sunmuşlardır.¹

Sözlük anlamı, gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş olan tarikat (çoğulu tarâik); terim anlamında ise “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” manasına gelmektedir.²

Bu bağlamda Siverek'teki en yaygın tarikatlardan olan Kâdiriyye tarikatının Anadolu'da bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yayılması ile ilgili olarak şu bilgiler verilebilir; Kâdiriyye tarikatını, Anadolu'ya XV. asırda, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin (ö. 1430) müridi olan Eşrefoğlu Rûmî (ö. 1469-70) getirmiştir. Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin emri üzerine Hama'ya gidip Abdülkâdir-i Geylânî'nin (ö. 1166) soyundan gelen Hüseyin el-Hamevî'den (ö. 1694) halifelik almıştır. Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun pîri Eşrefoğlu Rûmî'nin kurmuş olduğu tarikat geniş bir alana yayılmamış İznik ve Bursa dolayları ile sınırlanmıştır. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da kurulduğu XIII. asırdan bu yana yaygınlaşan Kâdiriyye tarikatını, Abdülkadir-i Geylânî soyundan olan Berzencî ve Sâdât-ı Nehrî gibi Suriyeli ve Kuzey Iraklı şeyh aileleri temsil etmektedir. Yine bu bölgede tarikatın Hâlisiyye kolunu kurmuş olan Ziyâeddin Abdurrahman Hâlis Tâlebânî'nin (ö. 1858) Sivas'a göndermiş olduğu halifesi Mûr Ali Baba (ö. 1882) ve öteki

¹ Ali Tenik, "Urfa Kültür ve Medeniyet Tarihinde Tasavvuf ve Tarikatların Rolü", *İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa Sempozyumu Tebliğleri* (Ankara: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2017), 8-20.

² Reşat Öngören, "Tarikat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2011), 40/95-105.

halifeleri ile Hâlisiyye Anadolu ve İstanbul'da yayılmıştır.¹

Kâdiriyye Tarîkatı'nın Siverek'teki temsilcileri ile ilgili bilgiler daha çok son iki yüz yıl ile sınırlıdır ve son iki yüzyılda Siverek'teki Kâdirîlerin daha çok Siirt ve Duhok merkezli Kâdirî Dergâhları'nın temsilcileri sâyesinde geliştikleri görülmektedir. Siirt'te Mâlâ Sultân olarak tanınmış Sultân Memdûh et-Tilloî (ö. 1847) ile Duhok'ta Sâdât-ı Bırîfkânî olarak tanınan Seyyid Şeyh Nureddîn Bırîfkânî (ö. 1851) gibi Kâdirî meşâyih Siverek'te halîfeleri tarafından güçlü bir biçimde temsil edilmişlerdir.²

Bu araştırmanın konusu olan Siverek'teki tasavvûfî şahsiyetlerden, bahsi geçen Kâdiriyye Tarîkatı'nın meşâyih ya da müntesibi olanlarının haricinde Nakşibendî meşâyih ya da müntesibi olanların da bulunmaları münasebetiyle kısaca bu hususa da değinmek gerekir; İslâm dünyasında, Kâdirî tarikatından sonra en yaygın olan tarikat olma hüviyetine sahip Nakşibendî tarikatı anavatanı olan Orta Asya'da Kübreviyye ve Yeseviyye başta olacak şekilde neredeyse tüm tarikatların yerini almış, Arap yarımadası, Mağrib ve aşağı Sahrâ Afrikası haricindeki İslâm dünyasının neredeyse tüm bölgelerine yayılmış bulunmaktadır. Nakşîliğin pîri ise Bahâeddin Nakşibend'dir.³ (ö. 1389)

Siverek'teki tasavvûfî şahsiyetlerden az da olsa Uşşakiyye Tarikatı mensubunun olması sebebiyle de kısaca bahsetmek gerekirse; Uşşakiyye Tarikatı, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'in (ö. 1504) kurduğu Halvetiyye'nin orta kolu Ahmediyye tarikatının dört ana şubesinden biridir. (Diğerleri ise Sinâniyye, Ramazâniyye, Mısriyye). Tarikatın silsilesi Hüsâmeddin Uşşâkî'nin (ö. 1593) şeyhi Emîr Ahmed Semerkandî (ö. 1573) vasıtasıyla Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'e ulaşır. Bazı kaynaklarda Hüsâmeddin Uşşâkî'nin gençlik döneminde Kübreviyye'nin Nurbahşiyye koluna intisap ettiği kaydedilmektedir. Bu intisap, muhtemelen ya memleketi olan Buhara'da veya daha sonra uğradığı Herat ve Meşhed dolaylarında ya da Anadolu'da gerçekleşmiştir. Bursa, Balıkesir ve Uşak civarında Kübreviyye

¹ Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2001), 24/131-136.

² Abdurrahim Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı", *Medeniyetler Kavşağında Bir Kent: Siverek*, ed. İbrahim Özcoşar -Ahmet Kırcan-Ekrem Akman-Abdüsselam Ertekin (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2022), 311-327

³ Hamid Algar, "Nakşibendiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2006), 32/342-343.

tarikatının az sayıda mensubu bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bundan dolayı Uşşâkıyye'nin Nurbahşiyye ile Halvetiyye'nin bir karışımından ortaya çıktığı söylenebilir.¹

¹ Mahmut Erol Kılıç, "Uşşâkıyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2012), 42/232-233.

2. BÖLÜMLER

2.1. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1.1. Siverek'te Medfun Bulunan Tasavvufi Şahsiyetler

2.1.1.1. Koç Baba / Koç Ağa (Şeyh Muhammed Bâdamyârî)

Koç Baba, Diyarbakır ve Siverek bölgesinde meşhur Aziz Mahmud Urmevî (ö. 1638)'nin bazı kaynaklarda babası bazı kaynaklarda ise dedesi olarak zikredilmektedir. Koç Ağa veya Koç Baba'nın Siverek halkı üzerinde günümüzde dahi etkileri devam etmektedir.

Kaynaklarda Koç Baba'nın Urmevî'nin babası mı, yoksa dedesi mi olduğu konusu farklı şekillerde aktarılmıştır. Buna göre, Urmevî'nin babasının adının Seyyid Ahmed olarak geçtiği kaynakların yanı sıra “Koç Ağa”, “Koç Baba”, “Hazreti Koç” ya da “Koç Sultan” olarak geçtiği kaynaklar da bulunmaktadır. Bununla birlikte babasının adının “Muhammed” olduğu ancak “Koç Baba” veya “Koç Ağa” namıyla anıldığı da aktarılmaktadır. Evliya Çelebi'den aktarıldığına göre “Koçağa Sultan” Aziz Mahmud Urmevî'nin dedelerindendir. Ali Emîrî (ö. 1924) ise bunların haricinde bir silsile aktarmıştır. Buna göre; Seyyid Muhammed ve Seyyid Ahmed'in babalarının adı Muhammed'dir ve bu iki şahıs da “Baba” namıyla anılmaktadır. Uşşâkîzâde (ö. 1724) de, Şakâyık Zeyli'nde Urmevî'nin babasının adının “Ahmed”, lakabının ise “Baba” olduğunu ifade etmiştir. İsmail Belîğ, (ö. 1729) Güldeste isimli eserinde lakabı “Baba”, mahlası “Âcizî” olan kişinin Seyyid Muhammed olduğunu, oğlunun Muhammed, onun oğlunun da yine Muhammed, onun oğlunun Ahî Mahmud (ö. 1679) (Aziz Mahmud Urmevî'nin kardeşi) ve onun da oğlunun Açıkbaş Mahmud Efendi (ö. 1666) olduğunu aktarır. Şemseddin Sivasî'ye atfedilen Menâkıb-ı Çehâr Yâr-i Güzîn eserinin bazı baskılarında bulunan Nakşî silsilesine göre “Baba” lakabı ile Seyyid Muhammed kastedilir ve o da irşad vazifesini dayısı İlyas Bâdamyârî'den (ö. 1558) almıştır.¹

Aktarılanlara göre, Urmevî'nin babası tarikatın şeyhlerinden Seyyid Ahmed'dir. Babasına Koç Baba derler ve müridleri onu Hz. Koç diye yâd ederler. Koç Ağa Sultan bazı kaynaklarda Aziz Mahmud Urmevî'nin babası değil ecdâd-ı ızâmıdır.²

¹ Tenik, *Urfa'da Tasavvuf ve Tarikatlar*, 164-165.

² Kezban Altınışık, *Nakşibendî-i Atîk Dergâhı ve Açıkbaş Mahmud Efendi* (Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 18.

“Baba”, “Koç Baba” ve “Koç Ağa” lakaplarına ve “Sultan-ı Âlem” ünvanına sahip Muhammed Bâdamyârî; Tebriz’in Âzerşehr kasabasının Bâdamyâr Köyü’nde doğmuş, aynı köyde dayısı İlyas Bâdamyârî’nin tasavvufî terbiyesi ile yetişmiş ve irşad görevini ondan almıştır. Dayısı, 966/1558’de vefat edince bahsi geçen köye defnedilmiştir. Onun yerine postnîşîn olarak Muhammed Bâdamyârî geçmiştir. Bir süre sonra Safevî baskıları nedeniyle bütün akraba ve müritleri ile birlikte Bâdamyâr’dan Urmiye’ye hicret etmiştir. Hangi tarihte hicret ettiği tespit edilememiştir. Orada hem müridlerini yetiştirmiş hem de halkı irşad vazifesini ifa etmiştir. Kendisi, kırk iki yıl bu vazifeyi yerine getirmiş ve 996/1587’de yetmiş beş yaşında vefat etmiştir. Bir müridi onun için şu şiiri kaleme almıştır:

Dirîğa (yazık) âlemin sultânı gitti.

Velâyet gevherinin kanı gitti.

Kamu âşıkların cânânı gitti.

Gelin ağlaşalım ey ehl-i dil’ler.¹

Muhammed Bâdamyârî’nin dayısı İlyas Bâdamyârî, Nûrbahşî tarikatından sülûkünü tamamlamış, babası İsa Bâdamyârî’den tasavvufî terbiyesini almış daha sonra da Kübrevî tarikatı şeyhi olan Abdullah Geylânî’den Kübrevî tarikatı halifelîği almıştır. Nakşibendî tarikatı hilafetini de Derviş Ahî Hüsrevşâhî’den (ö. 1530) almıştır. İlyas Bâdamyârî, Bâdamyâr’da 106 yaşında iken vefat etmiştir. Nakşibendîliğin Urmevî kolu Nûrbahşîyye izleri taşımakla birlikte, Nakşibendîyye ve Nûrbahşîyye şeyhlerinin her iki tarikata da mensub olmaları bu iki tarikat müntesiblerinin de genelde birbirlerine mesafeli olmalarına neden olmuştur.²

Koç Baba’nın, Tezkire-i Baba adlı bir eserinin bulunduğu ve bu eserin pek çok yerinde “Âcizî” mahlasını kullandığı aktarılmaktadır.³

¹ M. Şefik Korkusuz, *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmeviliğin Diyarbekir Kolu*, (İstanbul: Toprak Yayınları, 2019), 9-10.

² Tenik, *Urfa’da Tasavvuf ve Tarikatlar*, 165.

³ Korkusuz, *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmeviliğin Diyarbekir Kolu*, 10-11.

2.1.1.1.1. Çocukları

Koç Baba'nın kaynaklarda Seyyid Ahmed, Seyyid Ali ve Aziz Mahmud Urmevî olmak üzere üç çocuğu olduğu zikredilmektedir. Seyyid Ali hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber birçok şecerede sadece ismi zikredilmiştir. Seyyid Ahmed hakkında aktarılanlar ise; lakabının Ahi Mahmud olduğu, kardeşi Aziz Mahmud Urmevî ile Urmiye'den Diyarbakır'e göç ettiği, vefat tarihinin de 1620 senesi olduğu şeklindedir.¹

2.1.1.1.2. Aziz Mahmud Urmevî

Rumiye şeyhi lakabıyla meşhur Şeyh Aziz Mahmud Urmevî, İran'ın Urmiye şehrinde dünyaya geldiği için bu nisbetle anılmaktadır. Bazı kaynaklarda Urmevî'nin dedesi Şeyh Muhammed Bâdâmyârî, babası ise Nakşibendî meşayihinden Koç Baba ya da Koç Ağa olarak bilinen Seyyid Ahmed Efendi'dir. Şeyh Mahmud Urmevî'nin babası Koç Baba, Safevi yönetiminin baskılarına rağmen Nakşibendiyye tarikatının yayılmasını sağlayan şeyhlerden biridir. Mahmud Urmevî, Nakşibendîliğin kollarından olan Urmevîliğin kurucusudur. Babası Koç Ağa'dan zâhiri ve bâtini ilimlerin yanında manevî terbiyesini de almıştır.²

Doğum tarihi bilinmemektedir. Medrese eğitimini ve tasavvufî terbiyesini babasından almıştır. Urmevî'nin kıraat ilmine dair yazmış olduğu Kitâb-ı Güzîde isimli eseri meşhurdur.³

Babasından irşad izni almış olan Aziz Mahmud Urmevî, Safevî zulmü sebebiyle Urmiye'den ayrılmış ve Diyarbakır'a yerleşmiştir. Diyarbakır'da tekke kurarak irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Mahmud Urmevî'nin tekkesi hem halkın hem de serdarlar ve paşaların ziyaret mekânı olmuştur. Kâtib Çelebi'nin aktarımına göre şeyhin meclisine Van ve Tebriz'den dahi gelinmekteydi.⁴

Mahmud Urmevî, irşad vazifesini üstlenmesi üzerine Diyarbakır'da Hâcegânî

¹ Korkusuz, *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmevîliğin Diyarbakır Kolu*, 10-11.

² Abdullah Ekinci, Berna Torkak, "Rumiye Şeyhi Mahmud Urmevî'nin Evlatlarına Ait Temliknâme Sûreti", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58 (2023), 41-54.

³ Tenik, *Urfa'da Tasavvuf ve Tarikatlar*, 167.

⁴ Abdullah Ekinci, Berna Torkak, "Rumiye Şeyhi Mahmud Urmevî'nin Evlatlarına Ait Temliknâme Sûreti", 41-54.

Dergâhı ve mescit inşa edip irşad faaliyetlerine başlamıştır. Dergâhta tevhid sohbetleri yapılırken bir taraftan da müridler cehrî zikir icra ederlerdi. Mahmud Urmevî, Nakşîliğin esaslarına göre müridlerini yetiştirmesine rağmen, Kübrevî-Nûrbahşî icazetinin de kendisinde bulunması dolayısıyla cehrî zikir de icra ederdi.

Şeyh Urmevî, başta Diyarbakır olmak üzere bölge halkı tarafından “Urmiyeli Şeyh” ve “Şeyh-i rûmî” olarak bilinse de daha çok “Şeyh Aziz” olarak ünlenmiştir. Bu şöhret Diyarbakır sınırlarını aşarak bilhassa Kürtlerin yaşadığı bölgeler olmak üzere diğer bölgelerde de yayılmıştır. İnsanlar akın akın gelerek Şeyh Aziz’e intisab etmişlerdir. Bu maksatla Erzurum, Van, Urfa hatta İran ve Irak’tan binlerce kişi Diyarbakır’a gelmiş, bir rivayete göre on senede mürid sayısı 40.000’i bulmuştur. Bazı rivayetlerde bu sayı 400.000 olarak da geçmiştir ve Diyarbakır halkının hemen hemen tümünün Şeyh Aziz Mahmud Urmevî’nin müridi olduğu ifade edilmiştir. Urfa’da da bu tarihlerden itibaren Nakşîbendiyye tarikatı fazla miktarda müntesib bulmuştur. Bilhassa Siverek’te günümüzde dahi “Koçalı” veya “Koçağa” adlı kimselere rastlamak mümkündür. O kişiler adlarını Şeyh Aziz Mahmud’dan aldıklarını ifade etmişlerdir.¹

Şeyh Mahmud Urmevî, Bağdat seferine giderken 1638’de Diyarbakır’da uğramış olan IV. Murad’ı (ö. 1640) bizzat karşılayıp Kırklar Dağı eteğindeki kendisine ait ünlü Kavs Köşkü’nde ağırlar. IV. Murad’a vermiş olduğu bu ziyafette, yemekler, şehirde elden ele taşınır. Bunun üzerine Şeyh Mahmud, padişahın teveccühünü kazanır hatta onunla Revan seferine de katılır. Fakat bir zaman sonra ara bozucu kimseler harekete geçer ve onun bu kuvvetinin Osmanlı için tehdit olabileceği kışkırtmalarında bulunurlar. Bu sebepten şeyh, padişahın emri ile öldürülür (1048/1639). Cenazesi Diyarbakır’da Urfa Kapı dışına defnedilir. IV. Murad’ın sonraları Urmevî’yi idam ettirdiğine pişman olduğu, hatasını telafi edebilmek için Kâbi köyünü bir fermanla şeyhin çocuklarına verdiği ve bu köyün tasarrufunun 1910’a kadar bu ailenin elinde bulunduğu kaynaklarda geçmektedir. Aynı zamanda, Kâbi Köyü gelirlerinin, Aziz Mahmud Urmevî (Hacı Müştak) Camii ve Medresesinin bağlı olduğu Şeyh Mahmud Urmevî vakfına ait bulunduğu anlaşılmaktadır.²

¹ Tenik, *Urfa’da Tasavvuf ve Tarikatlar*, 167.

² Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, C., 2 (Ankara: Nehir Matbaası, 1990), 632-639.

Şeyhin vefatının ardından pek çok mürid ve halifeleri oradan göç ederler. Urmevî'nin halifeleri; oğlu İsmail Çelebi (ö. 1669), Şeyh İbrahim Efendi (ö. 1884), Fazıl Uzun Hasan Efendi (ö. 1674/75), yeğeni Açıkbaş Mahmud Efendi (ö. 1666), Şeyh Hacı Muhammed Efendi (ö. 1728), Şeyh Karaman Efendi'dir (ö. ?). Diyarbakır'da yaşamını sürdüren Aziz Mahmutoğulları ailesi bu soydan gelmektedir.¹

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde fitnecilerin, Revan Kalesi altında Sultan Murad'a, şeyhin ayaklanacağını ve kırk bin müridi olduğunu şikâyet ettiklerini belirtir. Sultan Murad Diyarbakır'a vardığında Urmevî, üç bin kadar derviş ile Sultan Murad'a selam verip, hünkârım diye hûn (kan) kelimesini uzatarak söyler. Sultan Murad; "Azizim hûn sözünü uzatarak söylediniz." deyince Urmevî; "Hünkârım, Bağdat'a varıp Kızılbaşların kanlarını akıtarak revan içinde şehit olmuş Sünnilerin intikamlarını alırsınız, onun için hûn-kârım diye uzattık." diye yanıtlar. Bağdat'ın fethi müjdesini şeyhten işiten Sultan Murad; "Ya Efendi, fetihten sonra sağlıklı yuvama ulaşır mıyım?" deyince; "Evet fetihten sonra Diyarbakır'a gelip koğucu ve ara bozucuların aldatmasıyla haksız yere kan dökersiniz" demiştir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre öyle de olur. Sultan Murad, ara bozucuların aldatması sonucunda şeyhi şehit eder. Bazı kaynaklara göre, bu hadise sonrası IV. Murad başkente varıp çok yaşamaz, "ah şeyh Rumi" diyerek vefat eder.²

Tarihçi İbrahim Peçevî'nin (ö. 1059/1649) aktardığına göre; Revan Seferi sırasında nikriz hastalığı belirtileri ortaya çıkan sultanın Şeyh Aziz'i idam ettirmesinin ardından durumu giderek daha da kötüleşir, hastalık yeniden nükseder hatta felç olup belden aşağısı tutmaz hale gelir. Ata binemeyecek vaziyete düşüp tahtirevana muhtaç olur.³

¹ Murat Özaydın, "Nakşî-Hâlidî Ekolünde Diyarbakır'da Yetişen Mutasavvıflar", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2013), 300.

² Abdullah Ekinci, Berna Torkak, "Rumiye Şeyhi Mahmud Urmevî'nin Evlatlarına Ait Temliknâme Sûreti", 42-43; Mehmet Yunus Yazıcı, *Aziz Mahmûd Urmevî ve Tezkire-i Hazret-i Baba İsimli Eseri* (Celal Bayar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 10-13; Korkusuz, *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmeviliğin Diyarbekir Kolu*, 74-77.

³ Tenik, *Urfa'da Tasavvuf ve Tarikatlar*, 170-171.

2.1.1.2. Seyyid Şeyh İbrahim El-Kerejdağî (Baw-ı Kâl)

Yaptığımız çalışmada Seyyid Şeyh İbrahim el-Karacadağî'nin (ö. 1807) hayatı ile ilgili bilgileri, sadece halk arasındaki menkıbelerden tespit edebildik. Karacadağ Şeyhleri'nden Şeyh İbrahim'in torunlarından Ahmet Yenice'nin ifadelerine göre; Anadolu topraklarına gelen ilk dedeleri "Keçe Sahibi" ünvanına sahip Seyyid Şeyh İbrahim el-Kerejdağî'dir (Baw-ı Kâl).¹ Şeyh İbrahim; 1750'li yıllarda, Suudi Arabistan'dan, Irak'ın Kûfe şehrine geçmiş, oradan da Anadolu topraklarına gelerek yerleşmiştir. Ahmet Yenice, Şeyh İbrahim'in Diyarbakır'e gelişini şöyle bir menkıbe ile anlatır: “Bir kış günü, gecenin geç saatleridir ve surların kapıları kapatılmıştır. O dönemde Dicle Nehri üzerinden Diyarbakır'a yani Sur tarafına tekneler, sallar ya da kayıklarla geçilmektedir. Şeyh İbrahim de Mardin Kapı tarafından şehre girer. Kapılarda Osmanlı Sancak askerleri nöbet tutmaktadır. Askerler, üzerinde kürk bulunan yaşlı ve sakallı bir şahsın nehrin üstünde yürüyerek kendilerine doğru gelmekte olduğuna hayretle şahit olurlar. O yaşlı zat nehri geçer ve surların kapısına kadar gelir, askerlerse yasak olduğu halde, şaşkınlık içerisinde sorgusuz sualsiz kapıyı bu zata açarlar. Sonraki gün nöbeti devralan askerler onları dili tutulmuş vaziyette görüp sorduklarında; onlara karlı fırtınalı gecede, nehrin üstünden yürüyerek geçen, keçeden bir kürk giymiş yaşlı bir şahsı içeri aldıklarını anlatırlar. Bu yüzden de lakabı "Keçe Sahibi" dir. Bu olay amirlerine intikal edince emir gereği Şeyh İbrahim'i sur içinde aramaya koyulurlar. Şeyh İbrahim, kısa sürede bulunup dönemin sancak beyi tarafından sorguya alınır. Sancak Beyi, Şeyh İbrahim'in ifadelerine de askerlerin şahit olduğu olağanüstü vaziyete de inanmaz. O da yanında bulunan diğer yetkili kişiler de Şeyh İbrahim'in bu hâlini sihir olarak değerlendirirler. Bu kişiler, ateşin onun sihrini çözeceğine kanaat getirler ve bu amaçla bir fırın yakarlar. Diyarbakır'a, Mardin Kapı tarafından girildiğinde günümüzde hâlâ bu büyük fırın mevcuttur. Böylece Şeyh İbrahim'i bu fırına atmayı kararlaştırırlar ki; onlara göre, eğer o sihirbaz ise ateş onu yakıp yok edecek, aksine öyle değil de ilâhî bir hâl sahibi ise zaten kurtulacaktır. Kalabalığın arasından fırına doğru götürülen Şeyh İbrahim, tam fırına atılacağı esnada kalabalığın içerisinde bir çocuğu da yanına alıp fırının içine girer. Çocuklarının da ateşe girdiğini gören sahipleri feryat etseler de artık onlar alevlerin arasında kaybolmuşlardır. Aradan epeyce zaman geçtikten, alevler küle dönüp fırın da soğuduktan sonra kapağı açılır

¹ Kürtçe'de Kâl dede, baw ise baba anlamına gelmektedir. Güneydoğuda Kâl sözcüğü şeyhlere hitaben de kullanılmaktadır. Karacadağ Bölgesi'nin meşhur şeyhi olan Şeyh Zırâv'ın babası olması münasebetiyle de “Baw-ı Kâl” ünvanı Şeyh İbrahim'i ifade etmektedir. Fevzi Karademir-Nezir Gümüş-Ziver İlhan-Ahmet Korkut, *Türkçe-Kürtçe, Kürtçe-Türkçe Sözlük, Kurdî-Tirkî, Tirkî- Kurdî Ferheng* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), 27-155.

ve ikisi de fırından sağ sâlim çıkarlar. Herkes merakla çocuğa fırındayken ne olduğunu sorar. Çocuk da onlara, karlı bir dağ başında olduklarını ve eğer yanındaki dedenin kürkü olmasa neredeyse donacak vaziyete geldiklerini anlatır. Çocuğun da bu ifadelerinden sonra Şeyh İbrahim'e kim olduğunu, nereden buraya geldiğini sorarlar. O da günümüzde hâlâ mevcut, deri üzerine yazılı şeceresini göstererek kendini tanıtır. O zaman seyyid ve şeriflerin özlük haklarını koruyan böyle şecereler bulunmaktaydı. Sancak beyi ve diğer yöneticiler ikna olunca Şeyh İbrahim'e bir yer tahsis etmek isterler. Şeyh İbrahim de günümüzde ailesinin yaşadığı ve türbesinin de bulunduğu Karacadağ Bölgesi'ne yerleşir. Burası Diyarbakır'a otuz beş kilometre, Siverek'e ise altmış kilometre mesafededir. Burası aynı zamanda Karacadağ eteklerinde bulunan Diyarbakır'a bağlı Şeyh Zırâv Türbesi olarak bilinir. Şeyh Zırâv da Şeyh İbrahim'in oğludur. Şeyh İbrahim, artık bu bölgeye yerleşir ve çeltik yani pirinç ekmeye başlar. Şeyh İbrahim'in torunlarından Ahmet Yenice, Karacadağ pirinci olarak bölgede ve daha geniş bir çevrede nam salmış pirincin dedelerinden geldiğini ve iki üç asır önceki ata tohumlarının da kendilerine ait olduğunu ifade etmektedir. Keçe Sahibi Seyyid Şeyh İbrahim'in vefat tarihi kaynaklarda 1807 olarak zikredilmektedir.”¹

¹ Ahmet Yenice, Röportaj, 2025.

2.1.1.3. Seyyid Muhammed Şeyh Zırâv (Ferman ve Mühür Sahibi)

Yaptığımız araştırmalarda Seyyid Muhammed Şeyh Zırâv'ın hayatı ile ilgili bilgileri sadece halk arasındaki menkıbelerden tespit edebildik. Şeyh İbrahim'in ve Şeyh Zırâv'ın torunlarından Ahmet Yenice'nin ifadelerine göre; "Keçe Sahibi" Seyyid Şeyh İbrahim'in oğlu Şeyh Zırâv'ın esas ismi Muhammed'dir. "Mühür Sahibi" ve "Şeyh Zırâv" ise onun lâkablarıdır. Zırâv kelimesi ise, ince ve zarif anlamlarına gelmektedir. Seyyid Muhammed'in bu nisbetle anılmasını sağlayan menkıbesi de şöyle anlatılır; Şeyh Zırâv, çocukluğunda bir gün, Tillolu Sultan Memduh¹ ailesinden kendisinin dayı çocukları olan birkaç çocuk ile oynadıkları oyun esnasında, o çocuklardan biri, kendisine;

"—Biz de şeyhiz, siz de şeyhsiniz. Senin ne kerametın var ki?" diyerek, onunla çocuksu bir yarışmaya girmek ister. Şeyh Zırâv da metal bir ibriğin içerisinden geçerek yılan şeklinde çıkar. Onun bu kerameti şahit olanlar tarafından anlatılagelir ve bu olaydan sonra kendisi "Şeyh Zırâv" olarak tanınır. Mühür sahibi olarak anılmasının hikayesini de yine Ahmet Yenice şöyle aktarmaktadır; Ailelerine, Şeyh Zırâv'dan kalan, üzerinde bir ayetin yazılı olduğu bir mühür bulunmaktadır. Kendilerinin de bu mührü boyunlarına astıklarını söyler hatta İstanbul'da yaşadığı dönemde bu mührü birçok kişide gördüğünü de ifade etmiştir. Karacadağ civarında yaygın inanışa göre, bu mührün; nazar korku vs. olumsuz durumlara karşı koruyuculuğu bulunmaktadır. Mührün suya konulduğu, bu suyun şifa olarak içildiği ve fayda görüldüğü de binlerce kişinin tecrübesi ile aktarılmaktadır. Yenice, bu durumun bilimsel bir açıklamasının olmadığını fakat türbeye gelip ziyarette bulunanların tecrübeleri ve gördükleri fayda neticesinde ziyaret sıklığını ve ziyaretçi

¹ Sultan Memdûh Tillovî 18. Yüzyılda yaşamış mutasavvıflardandır. Sultan Memdûh, bazı kaynaklarda "Şeyh Mahmud el-Memdûh" ve "Gavsı'l-Memdûh" olarak da zikredilmektedir. O, 23 Haziran 1761/20 Zilkade 1174 tarihinde Siirt'in Tillo ilçesinde doğmuştur. Bundan dolayı "Tillovî" nisbesini almıştır. Bazı kaynaklarda annesinin isminin Ayşe Hatun olduğu, babasının isminin de Abdurrahman olduğu zikredilmiştir. Sultan Memduh, İsmail Fakîrullah'ın torunudur. Sultan Tillovî'nin nesebi, Hz. Abbas'a dayanmaktadır. O, kadın sufilerden biri olarak tanınan Zemzemu'l-Hassa ile evlenmiştir. Erzurumlu İbrahim Hakkî'dan Arapça sarf-nahiv, tefsir, fıkıh ve hadis gibi ilimler tahsil etmiştir. Tillovî tasavvufî terbiyesini Erzurumlu İbrahim Hakkî'dan ayrıca amcası ve kayınpederi Şeyh Mustafa el-Fânî'den almıştır. Kendisi, Üveysî yolla dedesi Şeyh İsmail Fakîrullah'tan manevî eğitimi aldığından da eserlerinde bahsetmiştir. Sultan Memduh, 1263/1847'da vefat etmiştir. Cenazesini de Sultan Memdûh'tan el alan ve tarikat silsilesini devam ettiren büyük oğlu Şeyh İbrahim yıkamış ve kendisine tahsis edilen türbeye defnedilmiştir. Sultan Memdûh'un manzum olarak yazılmış tasavvufî *Divanı Mahzenü'l-esrâr*, *Dîvânu Memdûhi'l-münîb*, *Miftâhu'l-kulûb li'l-esrâr*, *ed-Dürretü'l-müsmine* ve *Kasâid* adlı eserleri bulunmaktadır. Emrullah Astan, "Sultan Memdûh Tillovî'nin Hayatı ve Eserleri", *Din ve İnsan Dergisi*, 4 (7), 2024, 137-157. <https://doi.org/10.69515/dinveinsan.1464425>

sayısını arttırmasının da bu anlamda göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedir. Örneğin; cuma akşamları insanların türbenin önünde kalabalıktan yer bulamadıklarını, ziyaretçilerin araçları arasında yurt dışı plakaya sahip pek çok aracın dikkat çektiğini de söyler. İnsanların seyahatlerinde Şanlıurfa Balıklıgöl'den sonra Tillo'ya gitmeden evvel ikinci duraklarının bu türbe olduğunu da sözlerine ekler. Ayrıca Yenice, Şeyh Zırâv'ın, dedesinin babası olduğunu ve ailelerinin toplamda on bin nüfusa sahip olduğu bilgisini de vermiştir. Halk arasında Şeyh Zırâv'ın birçok kerametinin bulunduğunu ve türbesinin, bölgede Şanlıurfa ve Diyarbakır dolaylarında herkesçe bilindiğini de ifade etmiştir.¹Türbesi üzerindeki yazıda vefat tarihi, 1867 olarak geçmektedir.

2.1.1.4. Kemal Hoca Efendi

2.1.1.4.1. Hayatı

Kemal Hoca Efendi; Siverekliilerin tanıdığı, bildiği, sevdiği, âlim, takva sahibi bir tasavvuf ehli zattır. Doğum tarihi ile alakalı olarak kesin bir malumat olmamakla beraber 1790'lı senelerde dünyaya geldiği tahmin ediliyor. Bağdat'ta doğmuştur. Babasının ismi, Şeyh Süleyman'dır. Kemal Hoca'nın; Mustafa, Hüseyin ve Ali adlarında üç kardeşi vardır. Babası Şeyh Süleyman, 1810 senesinde ailesini de yanına alarak Bağdat'tan Musul'a göç etmiş oradan da Siverek'e gelerek buraya yerleşmiştir. Şeyh Süleyman'ın evlatları ilim sahibi ve marifet ehli olarak bilinir. Çocuklarından Molla Ali, âlim bir kişi olup devlet kurumunda kâtip olarak görev yapmıştır. Şeyh Süleyman'ın çocuklarından Kâtib Molla Ali, Molla Hüseyin ve Kemal Hoca evlat sahibidir fakat Molla Mustafa'nın çocukları olmamıştır.

İlim tahsili için Diyarbakıra giden Kemal Hoca, burada belli bir zaman kaldıktan sonra Diyarbakır'dan Siverek'e geri döner. Burada Fatime adında bir hanım ile evlenir. Hüseyin Çeribaşı (Sulu Cami) Camii'ndeki imam hatiplik vazifesinin yanı sıra ilmî sohbetlere de katılarak ilmini geliştirmeye gayret gösterir. Sonraları görev yaptığı Sulu Cami'nin güney tarafındaki, Fettahlı ailesi mensuplarından Feyzullah Ağa tarafından kurulmuş olan Feyziyye Medresesi'nde de dersler verir. Ayrıca Caminin batısındaki, kale eteğinde yer alan tekkedeki sohbet ve zikirlerle de iştirak eder. Kemal Hoca Efendi, 1290 /1874 senesinde Siverek'te vefat eder ve buraya defnedilir. Daha sonra mezarının üzerine bir türbe yaptırılır. Türbesi, Yavuz

¹ Ahmet Yenice, Röportaj, 2025.

Selim İlköğretim Okulu'nun güneyinden geçmekte olan ana caddenin güney bitişiğidir. Yaşadığı dönemde halkın hürmet ve muhabbetini kazandığı gibi türbesinin de ziyaretçi akınına uğradığı aktarılmaktadır.¹

2.1.1.4.2. Mürşidi

Mürşid; sözlükte yaşlı ve şeyh anlamlarını ifade eder. Şeyh (çoğulu şüyûh, eşyâh, meşâyih) çeşitli İslâm devletlerinde ve toplumlarında saygınlık ifadesi olarak pek çok manada kullanılır.²Tasavvuf'ta ise velî, pîr ve mürşidle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Türkçe'de er, eren ve ermiş kelimeleri de “şeyh” mânasına gelir.³

Kemal Hoca, Siverek'teki medreselerde edindiği ilim tahsilinin yanı sıra Diyarbakır'da yaşayan tasavvuf ehli ve müderrislerden de dersler almıştır. Böylece de hem zahirî hem batınî ilimleri tahsil etmiştir. Kemal Hoca'nın Diyarbakır'da ders aldığı ismini tespit edemediğimiz hocalarından birinin, köyü Diyarbakır'ın doğu tarafındaki Dicle Nehri'nin karşısındadır. Medresesi ise Diyarbakır'ın merkezinde bulunmaktadır. Kemal Hoca'nın zekâsı, azmi ve takva sahibi oluşu hocasının nazar-ı dikkatini çeker ve muhabbetinin mazharı olur. Ve onu daha iyi yetiştirme gayretine girer. Bu sebeple hocası onu bazı zamanlar köyüne misafir olarak götürür.

Hocası ile kendisi arasında cereyan eden şöyle bir menkıbe anlatılır: Hocası, Kemal Hoca'ya:

"Oğlum Kemal, insan şu nehrin üzerinden "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek inşallah karşıya geçebilir." der. Sonra yollarına devam ederler ve yine her zamanki gibi köprüden geçmek suretiyle köye varırlar. Hocası da halk arasında Allah dostu bir kimse olarak bilinir. Bazen Kemal Hoca, hocasının köyüne tek başına da gidip gelmeye başlar. Daha öncesinde hocasının kendisine söyledikleri aklına gelir. Denemek ister bunu ve "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek nehrin üzerinden karşı tarafa geçer. Bir süre böylece gidip gelmeyi sürdürür. Başka bir zamanda da hocayla birlikte gittiklerinde Kemal Hoca nehre doğru yönelir fakat hocası:

"Oğlum Kemal oradan yol yoktur, gitme" der. Kemal Hoca da köprüden

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 101-108.

² Casim Avcı, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39/49.

³ Reşat Öngören, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39/50-52.

geçmenin çok uzun olacağını ifade eder. Hocası ise onun hep bu yoldan geldiği anlayarak bu durumun Rabbinin ona özel verdiği bir hâl olduğunu fark eder ve bundan kimseye bahsetmemesini tenbih eder. Ve bu hali hocasının ona karşı muhabbetini daha da arttırır.¹

Sûfiler fahr ve gurura düşmemek için keşf ve kerametlerini gizlemeye özen gösterirler. Bu menkıbede de Allah'ın ihsan ettiği özel manevî hâllerin (kerametlerin) tevazu ile korunması ve Allah dostlarının meziyetlerinin gizlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

2.1.1.4.3. Tasavvufî Şahsiyeti ve Menkıbeleri

Kemal Hoca; muhabbet, ilim, ihlas aşk ile dolu bir Allah dostu olarak bilinir. Dünyalık hiçbir mal ve menfaate ehemmiyet vermez, bu sebeple de hayatı boyunca mal biriktirme merakında olmayıp kanaat ile yetinerek yaşar. Sivereklielerin ilgi ve muhabbetini kazanmış olan Kemal Hoca, sevenlerinden zengin kimselerin yüklü miktarda getirmiş oldukları gıda vs. şeyleri kesinlikle kabul etmeyip o yardımları vermeleri için bazı evlere işaret edip onlara götürmelerini söylerdi. Böylelikle o evlere giden zengin kişiler, onların ihtiyaç sahibi insanlar olduğunu öğrenmiş olur ve yardımları onlara yaparlardı.² Kemâl Hoca'nın bu hâli bize Asr-ı Saadet'te Ensâr'ın îsâr³ hasletini hatırlatmaktadır.

Gelen yardımları kabul etmeyip zaruret içinde yaşamını sürdüren Kemal Hoca'nın evine bir gece bir misafir gelir. Dışarıda da yağmur vardır. Hoca misafiri evine buyur eder. Hane halkı akşam yemeklerini de yemiş bulunmaktadırlar. O esnada evde misafire ikram edilecek başka yemek de yoktur. Hal böyleyken Hoca, hanımına misafirleri için yemek getirmesi için seslenir. Hanımı da evde yemek olmadığını bildiği halde neden böyle söylediğine şaşırır ve duymamış gibi yapar. Hoca da tekrar seslenerek yemek getirmesini ister. Bunun üzerine hanımı iyice

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 101-103.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 103-106.

³ Hz. Peygamber'in (s.a.v) ahlakından olan ve tasavvuf ehlinin yaşayışında yer bulmuş "îsâr"; sözlük anlamı "bir şeyi veya bir şahsı ötekine üstün tutma, tercih etme" olan îsâr ahlâkî bir terim olarak da "bir kişinin, kendi muhtaç olsa da imkânlarını başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanması, başkasının faydası üzere fedakârlıkta bulunması" demektir Mustafa Çağırıcı, "Îsâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2000), 22/490-491.

şaşıırır ve yine duymazdan gelir. Kemal Hoca ise bu sefer hanımına:

"—Fatime, o sepetin altındaki yemeği getir de misafirimiz yesin." dediğinde hanımı meseleyi idrak eder ve sepeti kaldırır. Bakar ki sıcacık bir yemek sepetin altında duruyor. Hemen yemeği alıp getirir ve misafirine ikram eder.

Sûfilerin en çok önem verdikleri hususlardan biri tevekküldür. Kemal Hoca'nın evde hiçbir şey olmadığı hâlde misafire yemek getirilmesini istemesi, Allah'ın misafir hürmetine rızık vereceğine olan tevekkülünü gösterir. Nihayetinde, sepetin altında mucizevî şekilde yemek bulunması bu tevekkülün karşılığını temsil eder.

Başka bir zaman da Kemal Hoca, yolda yürüyorken, elindeki kuş ile oynayan fakat oynarken kuşu hırpalayıp ona zarar veren bir çocuğu görür. Kuşun hali merhametine dokunur. Çocuğa dönerek ondan kuşu kendisine satmasını ister. Çocuk da bunu kabul eder. Hoca, çocuğun istediği parayı verir ve kuşu satın alır. Sonra da kuşu aldığı anda onu salıvereceğini önceden söyler ki çocuk üzölüp ağlamasın. Çocuk "tamam" der fakat Hoca, kuşu alıp serbest bırakınca başlar feryat figan, kuşumu isterim diye ağlamaya. Kemal Hoca ne yapacağını şaşırmış bir vaziyette şöyle dua eder:

"Ey büyük Allah'ım, senin ne büyük hikmetlerin vardır. Kuşu çocuğun elinden kurtaralım, bir iyilik yapalım dedik. Kuş kurtuldu fakat şimdi de çocuk feryat ediyor. Bu işin içinden nasıl çıkacağımı şaşırdım. Sen bana yardım et." Bu duasından sonra bir anda salıverdiği kuş geri gelerek Hoca'nın omuzuna konar. Hoca da kuşu alır ve çocuğa verir. Sonra da: "Al oğlum, kuş da para da senin olsun." diyerek Allah'a hamd ü senâda bulunur. Allah dostu olarak bilinmiş ve bu özellikleriyle insanların gönlüne taht kurmuş olan Kemal Hoca Efendi, bu ve bunun gibi birçok olağan üstü halleri kendinde barındıran mümtaz bir şahsiyet olarak halk arasında kabul görmüştür.¹

Kemal Hoca'nın bu gibi örneklerde görülen İslam ahlakını ve sûfilere özgü davranışlarını şu sözlerle özetlemek mümkündür; İlahî murada binaen meydana gelen erdemli davranış da sûfinin, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmasıdır. Bu anlayış içerisinde kişi; maddeye karşı benlik zafiyetinde olmayan, madde üzerinden

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 106-108.

padişahlık süren değil, madde üzerinde Hak ile hükmederek paramparça gönül hırkalarını diken bir şahsiyet kazanır.¹

2.1.1.4.4. Talebeleri

Pek çok ilim ve gönül ehlinin yetişmesinde büyük emeği geçen Kemal Hoca'nın talebelerinin de Siverek'in ilmî ve tasavvufî yaşantısına yön veren kişiler olduğu aşîkârdır. Bunlar arasında en çok bilinenler Hacı Yusuf Sami Efendi, Deli Vaiz diye tanınan Hacı Mehmet Efendi, Müftü Ali Asım Ataman Efendi ve onun babası Molla Zülfikar Efendi gibi zatlardır.² Bu araştırmamız kapsamında ilerleyen konu başlıklarında Yusuf Samî Efendi ve Deli Vaiz'den bahsedeceğiz. Kemal Hoca'nın bir eserinin bulunup bulunmadığıyla alakalı olarak bir malumat mevcut değildir.

2.1.1.5. Seyyid Hüseyin

2.1.1.5.1. Hayatı

Kendi döneminin sayılan tasavvuf ehlinde ve büyük alimlerinden olan Seyyid Hüseyin Efendi 1164/1744'te Mardin'in Derik ilçesinin Kumter köyünde dünyaya gelmiştir.³ Ailesinin en küçük çocuğu olarak dünyaya gelen Seyyid Hüseyin'in babasının adı Seyyid Ahmed, annesinin adı ise Halime Hatun'dur. Seyyid Hüseyin'in, neseb itibarıyla Hz. Peygamber (s.a.v)'in torunu Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği rivayet edilmektedir. Bu nedenle ailesi Siverek'te "seyyid" olarak bilinmektedir. Ashı, Seyyid Hüseyin'in torunlarından olan Ali Çilenti Efendi'de bulunan Seyyid Hüseyin'in neseb silsilesi ise şöyledir;

Seyyid Hüseyin'in doğduğu yıl kıtlık ve kuraklığın hâkim olduğu, hayvanların telef olduğu zaman dilimleridir. İşte böyle bir minvalde Kumter Köyü'nde doğan Seyyid Hüseyin doğduktan sonra insanlar, bol miktarda yağmurun yağdığına, kıtlık ve kuraklığın son bulduğuna ve bereketin onunla beraber geldiğine şahitlik ederler.⁵

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1985), 226.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 106-108.

³ Mahmut Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, (Ankara: Şurkav Yayınları, 2017), 371.

⁵ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 112-113.

2.1.1.5.2. Tahsili

Parlak zekasıyla dikkatleri çeken Seyyid Hüseyin'in, yedi yaşında, babasından Kur'an-ı Kerim okumayı on gün içinde öğrendiği rivayet edilir. Akabinde, dört ay içerisinde de Kuran'ı Kerim'i hıfzeder. Evladının zeki ve kabiliyetli olduğunu fark eden babası Seyyid Ahmed, onu Bağdat'taki bir müderris dostunun yanına göndermeye karar verir. Bu durumu hanımına da söyler. Hanımı önceleri oğlunun hasretine dayanamayacağını ifade ederse de Seyyid Ahmed onu razı eder ve ilim öğrenmenin faziletlerini ona anlatır. Böylece hanımı da gönül rızasıyla kabul eder ve sonra oğlunu Bağdat'a gönderirler.

Bağdat'a giden Seyyid Hüseyin, ilim öğrenmedeki yeteneği ve zekasıyla kısa bir süre zarfında ilimde hızla ilerleme kaydeder. İlme olan düşkünlüğü sebebiyle gece gündüz demeden kitapları mütalaa eder. Ayda bir ya da iki kez Bağdat Çarşısı'na gider ve mutlaka her gittiğinde Abdülkâdir-i Geylanî'nin türbesini ziyaret eder. İlme ve okumaya olan merakı ve gayreti ile arkadaşları arasında ayaklı kütüphane namını alır. Böylece on beş sene Bağdat'ta ilim tahsil eder. Hocası kendisine yeteri kadar ilim sahibi olduğunu ve İstanbul'a gidebileceğini söyler. Bunun üzerine Seyyid Hüseyin, hocasına tasavvufi ilimleri ve havas ilmini de tahsil etmek istediğini belirtir. Hocası bundan memnuniyet duyar ve böylelikle beş sene daha Bağdat'ta kalarak ilim ve irfan konusunda kendini yetiştirmeye devam eder. Daha sonrasında ise Medine-i Münevvere'ye gider ve orada beş sene kaldıktan sonra Mekke-i Mükerrreme'ye gider. Bir müddet orada kaldıktan sonra Mısır'a gider ve belli bir süre zarfında el-Ezher Üniversitesi'nde tahsiline devam eder.¹

2.1.1.5.3. Tasavvufi Şahsiyeti

Seyyid Hüseyin Efendi'nin tasavvufa yönelme süreci, medrese ilimlerini tahsil etmesinden sonra olur. Tasavvuf ile münasebeti yirmi beş yaşlarında tasavvufi eserler okumak suretiyle başlayan Seyyid Hüseyin, çok sayıda tasavvufi eseri okumuş tasavvuf hakkında bir hayli birikime sahip olmuştur.²

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 112-115.

² Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 102-103.

Bir defasında anne babasını rüyasında görünce eve gitme hazırlığına giren Seyyid Hüseyin'in kapısı gecenin bir yarısı çalınır ve içeri bir ihtiyar girerek kendisine:

"Sen zahirî ilimleri tahsil etmişsin, fakat tasavvufî ve manevî ilimleri daha tam olarak almamışsın. Bu sebeple sadece ilmin az bir kısmını tahsil etmişsin. Hepsini tahsil et." der ve çıkıp gider. Seyyid Hüseyin, yaşlı adamın peşi sıra gider fakat adamı bulamaz. Sonra iki gece "gel gel" diye bir ses duyar. Üçüncü gece ise hücrelerinde aynı sesle beraber bir elin onu işaretle çağırdığını görür. Bu gördüklerinden sonra tüm kitapları, develeri ve ne kadar eşyası varsa bırakıp Sofu Ali adındaki bir arkadaşıyla bir seyahate çıkar. Bu yolculukları aylarca yıllarca devam eder ve pek çok sıra dışı serüvenleri olur. Kimi zaman ders aldıkları, kimi zaman korktukları hadiseler yaşasalar da sürekli Allah'a tevekkül ederler. Bu yolculukları esnasında, bir seferinde; bir yol kenarında terk edilmiş vaziyette, yaşlı bir kişiyle karşılaşır ve o kişi onlara çok susadığını söyleyerek onlardan su ister. Onlar da yaşlı adama su verirler ve onu köyüne kadar taşıyarak götürürler. O arada da ona, neden buraya geldiğini, kimin onu buraya bıraktığını sorup öğrenmeye çalışırlar. Yaşlı adam ise şöyle cevap verir:

"Ben ilim tahsil edilen bir medresenin talebelerine hizmet etmekteydim. Talebelerin yemeklerini yapar, medreseyi temizlerdim. Sonra Hz. Hızır beni alarak buraya getirdi ve bıraktı. Biraz sonra buraya bir meczubun geleceğini ve onu alıp kendisine götürmemi söyleyip gitti. İşte Hz. Hızır'ın bahsettiği meczup sensin. Ne mutlu sana..." Böylelikle köye vardıklarında bir rivayete göre Hz. Hızır ile görüşürler ve ondan daha önce hiç bilmedikleri, öğrenmedikleri ilmi, irfanı elde ederler.¹Nitekim bazı tasavvuf ekollerinde Hz. Hızır'ın hayatta olduğuna ve zaman zaman salih kullara görünebileceğine ve onlara ders verdiğine inanılır.²

Seyyid Hüseyin'in torunlarından Ali Çilenti'nin ifadelerine göre, Seyyid Hüseyin'in bu yolculuğu kırk sene gibi uzunca bir zaman sürmüştür. Ayrıca, Seyyid Hüseyin bu yolculuk sürecinde bir rivayete göre Hz. Hızır ve Hz. İlyas ile görüşmüş, Hz. Hızır tarafından irşad edilmiş, ondan ledünnî ilimler ve bir de sarık hediye almıştır.³

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 112-115.

² Süleyman Uludağ, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb Hücvirî* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 167-403; H. Kâmil Yılmaz, *Ebû Nasr Serrâc Tûsî el-Lüma' İslam Tasavvufu* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2019), 149-507.

³ Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 103.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Seyyid Hüseyin, pek çok seyahatlerden sonra Nakşibendî, Kâdirî, Rifaî ve Kübrevî tarikatlarından halifelik almıştır.¹

Seyyid Hüseyin, tasavvuf icazetlerini aldıktan sonra Fırat'ın kenarında bulunan Bozova, Kâhta ve Siverek üçgeninde yer alan Orğuz köyüne yerleşmiştir. Seyyid Hüseyin, bu köyde, Hacer isminde bir hanımla evlenmiştir.²Uzunca bir zaman burada tefsir, hadis, ahlak ve tasavvuf derslerini verir, vaaz ve nasihatleriyle çok sayıda insan yetiştirmeye gayret eder.³

Yine Ali Çilenti'nin aktardığına göre, Seyyid Hüseyin ile alakalı aktarılan rivayetlerden en önemlisi Adıyaman'da bulunan Hz. Üzeyir'in kabrini keşfetmesidir. Zira onun, kâşifü'l-kubûr⁴ olduğu aktarılır.⁵

Siverek'te, şiddetli bir kıtlık döneminde Seyyid Hüseyin, sahip olduğu iki inekten birinin kesilip ahaliye dağıtılmasını emreder. Hanımının kendilerine bir şey kalmadığını söylemesi üzerine diğer ineğin de kesilmesini ve bir kısmının ahaliye bir kısmının da ev halkına verilmesini emreder.⁶Bu hal sûfilerde olan îsâr hasletinin Seyyid Hüseyin'de de olduğunu göstermektedir.

Aktarılanlara göre; Seyyid Hüseyin belli bir mekânda olsa da aslında seyyah bir şeyhti, nerede garip ve düşkün görse derdine çare olmaya gayret etmekteydi. Misafirlerinin sorularını yanıtlar, bir dertleri varsa da hemhâl olmaya çalışırdı. Sıkıntısı olan herkes onu ziyaret ederdi ve o, gelen misafirleri bizzat ağırlardı. Ne varsa evde, misafirlerine ikram eder, fakir-fukaraya da dağıtırdı. Özetle o, tam bir hâl adamıydı ve yaşantısı da tam bir sûfi yaşantısıydı.⁷

¹ Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 371.

² Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 101.

³ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 116.

⁴ Keşf, sözlük anlamı perdeyi ve örtüyü kaldırmak, kapalı olan bir şeyi açığa çıkarmak, var olan fakat niteliği bilinmeyen şey hakkında bilgi edinmektir. Kur'an'da türevleriyle beraber “sıkıntıyı kaldırmak ve çaresizliği bitirmek” anlamında kullanılır. Keşf ile öğrenilen gizli ilim budur. İnsanın zihnindeki düşünceleri ve kalbindeki hisleri bilmeye keşf-i zamâir, ölen insanın kabirdeki halini bilmeye de keşf-i ahvâl-i kubûr denir. Ankaravî, sûrî ve mânevî keşfi anlattıktan sonra kalpteki his ve fikirleri bilme, kabir hallerini haber verme ve kaybolmuş kişiler ve eşya hakkında konuşma gibi hususlara ilişkin keşfe kâmil velilerin iltifat etmediğini, bu tür şeyleri riyâzet ehli rahiplerin de bildiğini ifade etmiştir. Süleyman Uludağ, “Keşf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: 2022), 25/315-317.

⁵ Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 104.

⁶ Ömer Faruk Hilmi, *Seyyid Hüseyin Hazretleri*, (İstanbul: Bahar Dağıtım, 1997), 71/76.

⁷ Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 104.

Seyyid Hüseyin sonraları tekrardan aldığı manevî işaretler öncülüğünde yaşadığı köyden göç ederek Siverek'in Benek/İnik Köyü'ne yerleşir ve bu köyde yaşamını sürdürür. Yine Kur'an-ı Kerim'den verdiği dersler, vaaz ve nasihatleriyle insanları aydınlatır. Kendi hayatında ilim, ihlas ve takvasıyla ilahi aşkı hem yaşar hem de örnek bir tasavvufî yaşantı sunmuş olur.¹

2.1.1.5.4. Çocukları

Seyyid Hüseyin'in, Musa (Şeyh Musa) (ö. 1981) ve Ali isminde iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Seyyid Hüseyin'in torunlarından Ali Çilenti; Seyyid Hüseyin'in kendi ailesinin neseb şeceresini, Hilvan'ın şeyhlerinden, İlhan Köyü'ndeki Şeyh Cevher'e (ö. 1838) teslim ettiğini aktarmaktadır. Şeyh Cevher'e ise Seyyid Hüseyin'in oğlu Musa'yı, yedi yaşına geldiği zaman bu şecereyi kendisine teslim etmesini vasiyet ettiğini de ifade eder. Ali Çilenti; dedesi Şeyh Musa'nın, yedi yaşına geldiği zaman emanetlerini Şeyh Cevher'den teslim aldığını, Şeyh Cevher'in ise, onu babası Seyyid Hüseyin'in tarikatı üzere irşad edip sonra memleketine gönderdiğini aktarır. Ali Çilenti; dedeleri Şeyh Musa'nın, ümmî bir kimse olduğunu, okuma yazmasının olmadığını fakat yeri gelince ayetleri, hadisleri ezbere okuyabilmekte olduğunu da sözlerine eklemiştir. Yine Ali Çilenti'nin ifadelerine göre; Seyyid Hüseyin'in Ali ve Şeyh Musa isimlerindeki iki oğlundan Ali, Adıyaman tarafında ikamet etmekte fakat herhangi bir irşad faaliyetinde bulunmamaktadır.

Ali Çilenti; Şeyh Musa Efendi'nin ise biri kendi babası Mustafa, diğeri de amcası Muhammed olarak iki oğlunun bulunduğunu, dedesi Şeyh Musa'nın hem kendisini hem de babası Mustafa'yı irşad görevi ile vazifelendirdiğini söyler. Ayrıca günümüzde de Seyyid Hüseyin Dergâhı'nın irşad faaliyetlerini kendisinin yürütmekte olduğunu ifade etmiştir. Daha önce dergâhın kendi köylerinde faaliyet göstermekte olduğunu, fakat babasının vefatından sonra irşad faaliyetlerinin Siverek Kale Mahallesi 47. Sokak'taki dergâhta yürütülmekte olduğunu aktarır.²

Seyyid Hüseyin'in tasavvufî terbiye ve eğitimiyle yetişmiş olan Seyyid Hüseyin'in oğlu Seyyid Şeyh Musa, 1890 senesinde dünyaya gelmiştir. Siverek'te birçok kişi onun tasavvufî terbiye ve irşadıyla yetişmiştir. 25 Aralık 1981 senesinde vefat etmiştir. Seyyid Hüseyin'in torunları ve Seyyid Şeyh Musa'nın çocukları

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 116-118.

² Daşçı, *Urfa'da Kâdirilik*, 102.

Seyyid Mustafa Çilenti ve Seyyid Muhammed Çilenti de dedelerinin ve babalarının izlerini takip ederek ilim ve irşad vazifesini sürdürmektedirler.¹

2.1.1.5.5. Vefatı

Seyyid Hüseyin, uzunca bir ömür sürmüştür. Bir rivayete göre yüz elli yaşına kadar saçına ve sakalına ak düşmemiştir. Bu genç görüntüsü de yaşını tahmin edilebilir olmaktan çıkarmıştır. Günün birinde hanımının ona, sakalına ak düştüğünü söylemesiyle Seyyid Hüseyin:

"Hanım, artık hakka göç etmenin zamanı geldi, kavuşmak yakındır." demiştir. Sonra yaşadığı köye yakın bir köy olan Tıl Köyü'ne gelir. O köyde rahatsızlanması üzerine köy halkı etrafında toplanır. Seyyid Hüseyin etrafına toplanan kişilerden Yasin-i Şerif okumalarını istese de köyden hiç kimsenin Kur'an okumayı bilmemesi nedeniyle kendisi Yasin Suresi'ni okur ve bitirdiğinde mühim tavsiyelerde bulunup vasiyetini de bildirir. Akabinde kelime-i şahadet getirip ruhunu Rahmân'a teslim eder. 1312/1894 tarihinde vefat etmiş olduğu köye defnedilir. Sonraki senelerde Atatürk Barajı'nın yapılması sebebiyle kabrinin oradan alınarak şu anki İnık, diğer adıyla Benek Köyü'ne nakli gerçekleştirilmiştir. Bu nakil işlemi 14 Şubat 1990 senesinde yapılmıştır.²

Araştırdığımız kaynaklarda Seyyid Hüseyin'in eserlerinin olup olmadığı ile alakalı bir bilgiye ulaşamadık.

2.1.1.5.6. Seyyid Hüseyin Dergâhı

Siverek'te bulunan Seyyid Hüseyin Dergâhı'ndaki zikir konusuna başlamadan önce tasavvufta zikrin önemine kısaca değinmek gerekirse; Kalpten gafletin giderilmesi ve Allah'ın takdirine rıza göstermek zikir için söylenen sözlerdendir.³ Zikir şöyle özetlenebilir; Zikir dil ile yapılabildiği gibi kalp, ruh ve beden ile de yapılabilmektedir. Yalnız, hakiki zikir, her an Allah'ı düşünmek ve

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 118.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 117-118.

³ Necdet Tosun, *Zikir ve Tefekkür*, (İstanbul: Hacegân Yayınları, 2013), 42-43.

düşündürmektir. Dilde kalan evrâd, kalbe intikal etmedikçe zikir sayılmaz.¹

Dergâhtaki irşad faaliyetlerini yürüten Seyyid Hüseyin'in torunlarından Ali Çilenti'nin ifadelerine göre; Seyyid Hüseyin Dergâhı'nda zikir, cehrî yapılmakta, toplu olarak gerçekleştirilen zikrin yanı sıra müridler günlük virdlerini de yerine getirmektedirler. Bireysel zikir, hafî olarak yapılırken, toplu zikirler ise her cuma gecesi yapılmaktadır. Bireysel zikir, mürid dergâha intisâb ettikten sonra kendisine tevdi edilmekte, müridlerin günlük zikirleri müridden müride farklılık gösterebilmektedir. Ferdî zikir, sabah namazının akabinde yapılmaktadır.

Burada yapılan zikir, “istiğfâr ile başlar, “İki yüz defa; “Besmele-i şerîfe”, iki yüz defa “Vâhidün ahed”, yüz defa “Yâ Kayyûm”, yüz defa “Ya Vedûd”, yüz defa “Lâ ilâhe illallah”, yüz defa “Allah, Allahu hayy”, yüz defa “İhlâs Sûresi” ile yüz tane de “Salavât-ı şerîfe” okunur. Yapılan zikir sonunda dua edilir ve zikir sona erer. Dergâhta toplu zikir, aynen diğer Kâdirî dergâhlarında olduğu şekliyle cehrî olarak cuma geceleri yapılmaktadır. Zikir, kuudî olarak başlar ancak sonra kıyamî olarak sürdürülür. Toplu zikir “Besmele” ile başlar ve peşi sıra bir Fâtiha, üç ihlâs okunur. Sonra; “Lâ ilâhe illallah”, “Allah”, “Allahu hayyün”, “Allahu rebbî Muhammed'ün-nebiyyün”, “Huve'l-ferdu”, “Huve'l-hayyu” “Huve'l-kayyûmu” ve “Hasbi rabbî cellallâh nûr Muhammed sallallâh” gibi zikir lafızları okunur.” Okunan zikirlerin sayısını ise Ali Çilenti şöyle açıklar:

“Bu sayılar, cemaatin sayısına ve iştihakına göre belirlenmektedir. Kuudî zikrin bitmesiyle çay ve ikram molası verilir. Sonrasında, deflerle kıyamî zikir icrâ edilir. Bu zikir sırasında Rufâî'lerde olduğu gibi şiş, kılıç, debbûs vs. sivri uçlu demir gereçler vücudun muhtelif yerlerine “burhan” adı altında vurulur. Ayrıca zikir sırasında defler ve ilâhiler eşliğinde zâkirler cûşa getirilir ve onların coşturulması hedeflenir. Zikir; serzâkirin talimat vermesi üzerine bir müridin “aşır” okumasıyla ve son olarak dua ile nihayete erer.”²

2.1.1.6. Hacı Muhyiddin Hoca Efendi

Yaptığımız araştırmada Hacı Muhyiddin Hoca Efendi'nin hayatı hakkında

¹ Abdolvahap Yıldız, *Meybûdî'nin Tefsirinde Tasavvuf*, (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2020), 145.

² Daşcı, *Urfa'da Kâdirîlik*, 104-105.

fazla bilgi tespit edemedik. Kendisinin Siverek'in kadim ailelerinden Fettahlızadeler ailesine mensup olup ilim ve tasavvuf ehli bir Hak dostu olduğu aktarılmaktadır. Muhyiddin Hoca'nın babası Fettahlı ailesinden Hacı Hasan Ağa, Abdal Ağa'nın torunlarından. Muhyiddin Hoca'nın ilk evliliğinden; Fettah Bey adında bir oğlu ve ikinci evliliğinden; Fatime, Zekiye, Emine ve Zeynep adlarındaki kızları dünyaya gelmiştir.

Daima zikir meclislerinde bulunan ve pek çok talebeleri olan Muhyiddin Hoca'nın Kâdirî tarikatının meşâyihından olduğu bilinmektedir. Dedelerinin inşa ettiği Feyziyye Medreseleri'nde de dersler vererek talebe yetiştiren Muhyiddin Hoca'nın halk arasında çokça sevilen ve hürmet edilen bir şahsiyet olmasının yanı sıra çalışkanlığı, hayırseverliği ve insanların sıkıntılarına çare bulma gayreti içinde bir zat olduğu da bilinmektedir. 1315/1898 senesinde vefat etmiş olan Muhyiddin Hoca'nın kabri, şu anki kapalı cezaevinin doğusunda yer alan bir evin bahçesindedir.¹Günümüzde Siverek halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 59.

2.1.1.7. Şeyh Hacı Halid Gülpevarî (Gülpınar)

Şeyh Hacı Halid Gülpevarî (ö. ?) Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Altoğar (Altunakar) Köyü'nde 1279/1862 senesinde dünyaya gelmiştir. Kendisinin “Silsile-i Aliyye” adı verilen büyük âlim ve evliyanın otuz dördüncüsü olduğu aktarılmaktadır. Hacı Halid'in babası, meşhur ulemadan Şeyh Hasan-ı Nurânî'nin¹(ö.

¹ Şeyh Hasan-ı Nurânî'nin ismi Hasan, lakabı da Nurânî'dir. Kendisi, günümüzde Batman ile Siirt arasında yer alan Garzan Bölgesi'nin Koh Köyü'nde 1201/1786 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı İshak, dedesinin ismi de Suvar'dır. Şeyh Hasan, bölgenin tanınmış âlimlerinden Molla Halil-i Siirtî ve Salih Sibki'den ilim tahsil etmiştir. Kendisi, Nakşibendî meşâyihından Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin halifesi Salih Sibki'den aynı zamanda tasavvufî eğitimini de alarak onun halifesi olmuştur. Şeyhi Salih Sibki'nin, dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'e yazdığı bir mektup vesilesiyle Diyarbakır'a bağlı Aktepe Köyü'nden 52 parsel bir arazi tapusu kendisine hibe edilmiştir. Padişah, burada bir tekke ve medrese kurmasını da emredip imkanları onun için seferber etmiştir. Böylece Şeyh Hasan, Aktepe'ye yerleşmiş ve irşad faaliyetlerine burada başlamıştır. Halk arasında yaygın rivayete göre; kendisinden önce yeterli ilmi ve tasavvufî eğitimi olmayan Aktepe Köyü sakinleri onun eğitim ve irşadı ile nurlanmış, bu sebepten Şeyh Hasan'a “Nurânî” lakabı verilmiştir. Şeyh Hasan, kendi geçimi ile tekke ve medresenin ihtiyaçlarını, sultanın kendisine hibe ettiği araziye ekip biçerek karşılamıştır. Sultan Abdülmecid, yaptığı ilmi ve manevî hizmetlerinden dolayı kendisine bir sancak ve çeşitli hediyeler göndermiştir. Şeyh Hasan'ın çocuklarının adları; Abdurrahman (Şeyh Abdurrahman Aktepe), Muhammed Can, Muhammed Nur, Muhammed Sirac ve Rukiyye'dir. Şeyh Hasan'ın birçok eserinin olduğu ancak bunların günümüze ulaşmadığı aktarılmaktadır. Yapılan araştırmalarda torunlarının yanında kendisinin istinsah ettiği bir eser tesbit edilmiştir. Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin yazmış olduğu “*el Miftâhu'l Mâiyye Fi-Tarîkat'in-Nakşibendiyye*” adlı bu eser, Şeyh Hasan tarafından 1280/1863'te istinsah edilmiştir. Şeyh Hasan'ın bilinen halifelerinin adları şöyledir; Şeyh Abdurrahman Aktepe (Şeyh Hasan-ı Nurânî'nin oğludur.), Molla Hasan-ı Bare, Şeyh Kasım Altunakar, Şeyh Eyyüb-i Cırnik, Şeyh Ahmed-i Hânevî, Şeyh Muhammed-i Zilan, Şeyh Muhammed Emîn-i Şeyh Selameta. Şeyh Hasan-ı Nurânî'nin vefat tarihi kesin olmamakla beraber bazı kaynaklarda 1280/1863 olarak geçmektedir. Murat Özaydın, *Şeyh Abdurrahman Aktepe Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: Cihan Yayınları, 2009), 172-174.

1280/1863) halifesi Şeyh Kasım el-Hâdî Altunakar'dır (el-Toğârî) (ö. 1330/1882).¹Şeyh Halid, ilmî ve tasavvufî eğitimini babasından aldıktan sonra ilim ve tarikat icazetini de alarak kendisinin halifesi olmuştur. Babası Şeyh Kasım'ın talebi ile 1308/1890'da Siverek'e bağlı Gülpınar Köyü'ne giden Şeyh Halid, babası gibi Nakşî, Halidî bir şeyh vasfıyla irşad faaliyetlerine başlar. 1890'larda müritlerinin çoğalması ve civar köylerde taraftar bulması idarecilerin dikkatini çeker ve bulunduğu köyden uzaklaştırılıp, Mekke'ye sürgün edilir. Şeyh Kasım, oğlu Şeyh Halid'in tekrar Siverek'in Gülpınar Köyü'nde ilim ve irşad faaliyetinde bulunması için resmi bir dilekçe verir. Dilekçe şu şekildedir:

"Huzur-i Ali-i Risalet penahiye Ma'ruzi daireleridir ki: Vilayeticelilelerine mülhak, Siverek kazası dahilindeki Gülpınar karyesinde, ihtiyar-ı ikamet ve inziva eyleyip, ibadet ve duayı vacibu'l-edayı cenab-i Padişahiye muvazebetle meşğul iken, her nasılsa hasbelkader bundan birkaç ay evvel, Mekke'ye i'zam olunan oğlum Şeyh Halid, Dairelerinin şayani müriüvvet ve merhamet olan ahvali perişaniyeti iştimaline dair, kendisinden bu kere almış olduğum arabıyyu'l-ibare bir kıt'a mektubunu zat-ı Ali-i Vilayetpenahilerine takdim etmiştim. Münderecatından, mumaillehy dailerinin güya Mekke'den hilafı rızai ali, fîrar eylemiş olması hakkında zuhur eden havadis ve eş'arat'ın, makarin-i Hilafe-i Uzma'ya, her mü'min ve muvahhid'in ma'ruden uhde-i sadakati olan daavat-ı Hayriye ile meşğul bir hal'i felaket ve zaruret içinde olduğu halde, merahim ve esfak'i alemşumuli şehriyari'ye muntazır bulundağı ve şu hal Mekke'ye i'zam için sebep addedilen şeylerin mahiyetini tehvin ve mağduriyet ve sadakatini açıklamakla bulunmuştur.

¹ Şeyh Kasım, Şırnak'ın Derviş Köyü'ndendir. "Bedirhaniler Ailesi'ne mensuptur. Babası resmi ilim görevlisi unvanına sahip Hasan Efendi'dir. Küçük yaşlarda ilim tahsili için gönderilen Kasım Efendi'nin annesi tüm varlığını sarfederek helal hassasiyeti ile oğlunun kimseden bir şey yememesini tenbihleyip uğurlar. Kasım Efendi, Muş'un bir köyünde tahsilini bitirerek icazetini alır. Aynı zamanda Şeyh Salih Sıbkî'nin müridi olur. Daha sonra Kasım Efendi, şeyhi ile Diyarbakır'da helalleşip ayrılırlar. Şeyh Kasım, yolda Aktepe Köyü'nde bulunan Şeyh Hasan Nurânî'nin birkaç gün misafiri olur. Şeyh Nurânî, o zamanlar Molla Kasım olarak anılan Kasım Efendi'yi bırakmak istemez ve o sıralarda Diyarbakır ulemasının içinden çıkamadığı bir fetvayı incelemesini Kasım Efendi'den ister. Kasım Efendi, fetvayı inceleyip Şeyh'ül İslam'ın fetvasının doğru olduğunu söyler. Nurânî, Kasım Efendi'ye Diyarbakır'a giderek söylediğinin doğruluğunu ispatlayıp ispatlamayacağını sorar. Bunu kabul eden Kasım Efendi, Diyarbakır'daki Kurşunlu Camii'ne gider. Fetvayı delilleri ile izah ederek oradaki ulemanın takdirini kazanır. Vali tarafından kendisine verilmek istenen Reîsu'l-Ulema makamını reddederek memleketine dönmek üzere ayrılır. Sonrasında Aktepe'ye gelerek Şeyh Nurânî'nin yanında birkaç gün kalır. Şeyh Nurânî, kendisini biraz daha yanında tuttukten sonra gitmesine müsaade eder. Şeyh Kasım, Şeyh Hasan-ı Nurânî'nin halifesidir. Şeyh Kasım'ın halifeleri de oğlu Şeyh Halid ve Şeyh Muhammed Neytullahtır. Özeydın, *Şeyh Abdurrahman Aktepe Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, 170-171.

Mumaileyh dailerinin Mekke'ye i'zamından bu an'a kadar tarafı ali-i asifanelerinden icra buyurulan tahkiat ve tetkikatı lazime neticesinden dahi, mumaileyh daileri hakkında, dermeyan olunan şeylerin ehemmiyetsizliği bir derece tahakkuk eylediğine ve mumaileyh'in burada kalan evladu iyali, bir hali sefalet ve felaket ve acizleri de, bu şehir-i sırr-ı şeyhuhat içinde, mufarakatı evlat teessürat-ı tahammülkedalerine takat getirememekte olup, bu gah rıza-i ali ve merhamet-i meselleme-i cenabi velayetpenahileri kail olunamayacağına binaen, dailerinin; ikamet etmekte olduğum karye'de oturup hizmeti daiyanemde bulunmak üzere mumaileyh dailerinin yine bu tarafa celbine delalet ve merhamet-i aliyye-i fehimanelerininokunamadı..... Buyurulması, istirhafa cesaret olundu. Ol bab da emr ve ferman Hazret-i men leh'ul emr'indir. 28 teşrinievvel 1306 Tarikat-ı Aliye-i Nakşibendiye hulefasından Şeyh Kasım Mühür"¹

Şeyh Halid, bir müddet sonra Mekke'den dönmüş köyünde irşad faaliyetlerine yeniden başlamasına müsaade edilmiştir. İcazet verdiği kişiler de şunlardır; oğlu Eyüp, Mevlâna Muhammed Halid-i Zilan ve Muhammed Bel Fırat.

Karacadağ bölgesindeki Milli ve Karakeçili aşiretlerinin Hamidiye Alaylarına mensup olma avantajını kullanmaları neticesinde Karacadağ, Urfa ve Mardin dolaylarında etki alanları genişlemiş ve böylece geçmişteki husumetler 1322/1904'te çatışmalara sebep olmuştur. Çok sayıda köy ve ahalisinin malları talan edilmiş bazıları bu çatışmalardan kaçarak farklı bölgelere gitmek zorunda bırakılmıştır. Şeyh Halid'in yaşadığı Gülpınar Köyü de çatışmalardan olumsuz etkilenmiştir. Bu sebeple Şeyh Halid, köyden ayrılmak zorunda kalarak Urfa'ya bağlı Future Köyü'ne yerleşmiştir. İkinci kez köyüne dönmesine de 1325/1907'de izin verilir. Bu köyde vefat eden Şeyh Halid adına yaptırılan türbede metfundur.²Türbesi günümüzde de sevenleri tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.

2.1.1.8. Hacı Mehmed Efendi (Deli Vaiz)

2.1.1.8.1. Hayatı

Doğum tarihini tespit edemediğimiz ve halk arasında "Deli Vaiz" olarak bilinen Hacı Mehmed Efendi (ö. 1339/1920), Siverek'in Modan/ Peynirci Köyü'nde

¹ <https://www.evliyalar.net/seyh-haci-halid-i-gulpevari-k-s/> erişim tarihi: 02.07.2025 20.23

² İsmail Kıran, "Aristokrat Kürt Aileler: Gülpınarlar", *The Journal of Mesopotamian Studies*, (2) 2022, 270.

dünyaya gelmiştir. Bu çalışmamızda biyografisine yer verdiğimiz Siverek'teki tasavvufî şahsiyetlerden olan Kürt Şeyh Ali Efendi'nin akrabalarından olduğu da bilinmektedir. Tahsil hayatını; Siverek'teki medreselerde müderrislik yapan, Kemal Hoca'nın yanında tamamlamıştır. Hacı Mehmed Efendi, ehl-i tasavvuftandır. Halk arasında pek çok kerameti bilinmektedir. Bunun yanında hitabette ustalığı ve doğru bildiklerini açık bir şekilde, cesurca ifade etmesi sebebiyle, halk arasında "Deli Vaiz" olarak tanınmıştır. Siverek'te olduğu kadar civar bölgelerde de irşad faaliyetlerinde bulunmuş olan Deli Vaiz, bilgisi ve olağanüstü halleriyle gittiği her yerde halkın teveccühünü kazanmıştır.

Deli Vaiz, Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülhamid Han'ın (ö. 1337/1918) kurmuş olduğu Hamidiye Alayları'na yaptığı olumsuz eleştiriler sebebiyle sultan tarafından Midilli Adası'na sürgün edilir. Sürgünde iken İstanbul'da bulunan Seyyid Hüsameddin Nakşî'ye intisab eder ve ondan tarikat icazetnamesi alır. Sürgünden sonra memleketi Siverek'e döner ve orada vaizlik vazifesine devam eder. Daha sonra Urfa Valisi' nin daveti ile Ramazan'da vaaz vermek üzere Urfa'ya gider. Ramazan ayı boyunca yalnızca Fatiha Suresi'nin tefsirini yapan ancak bitiremeyen Deli Vaiz'e, Urfa Valisi bu durumun nedenini sorar. O da şöyle cevap verir:

"— Fatiha Suresi'nin tefsirini ömrümüzün sonuna kadar anlatsak, yine de bitiremeyiz..."

Ramazan ayından sonra Siverek'e dönen Deli Vaiz, Siverek'te vaaz vermeye devam eder. Bir defasında vaazında bir hadiseyi anlatıp orada bulunan bazı ileri gelen şahıslara imalı göndermeler yapar ve bu durum o kişileri rahatsız eder, Bunlar da Deli Vaiz'e sitem ederek şöyle derler:

"— Hoca Efendi, bizler bu kadar mı kötüyüz?" Deli Vaiz ise şöyle cevap verir:

"—Öyle değil mi bu kadar mal ve mülke nasıl sahip oldunuz, bunlar zulüm ve haksızlıkla aldıklarınız değil mi?"

Bu hadiseden sonra bu şahıslar, Deli Vaiz'in İstanbul'a sürgün edilmesi için müraccatta bulunurlar. Bunun üzerine Deli Vaiz İstanbul'a sürgün edilir. Daha sonra tekrar Siverek'e döner. Deli Vaiz; 1339/1920 senesinde burada vefat eder. Önceleri

Siverek İmam Hatip Lisesi yapılmamışken bu lisenin olduğu yere defnedilmiştir fakat daha sonra bu okulun inşaatı başlayınca Dr. Fahri Karahan tarafından Siverek Asrî Mezarlık'a nakledildiği aktarılmaktadır.¹

2.1.1.8.2. Tasavvufa İntisabı ve Mürşidi

Deli Vaiz Hacı Mehmed Efendi, Medrese eğitiminin yanı sıra tasavvufi anlamda ilk eğitimini de Siverek'in meşhur âlimlerinden ve tasavvuf ehli Kemal Hoca'dan almıştır. Yukarda belirttiğimiz gibi Sultan Abdülhamid'in kurduğu Hamidiye Alayları'nı eleştirmesi Midilli Adası'na sürgün edilmesine sebep olmuştur. Bu vesileyle de İstanbul'da yaşayan Seyyid Hüsameddin Nakşî'ye² intisab etmiş ve ondan tarikat icazetini almıştır. Deli Vaiz, Şeyh Hüsameddin Efendi'ye intisab etmeden önce sürekli bir mürşid arayışında olmuştur. Hacc farzasını ifa etmek için Mekke'ye gider. Hac vazifesini ifa ettikten sonra Medine'ye, sonra da Bağdat'a gider. Yolculuk esnasında da hep mürşid arayışını sürdürür. Fakat yine de aradığını bulamaz. Böylece hüznü bir vaziyette bir duvarın dibine oturur. O esnada bir şahıs yanına gelip; "Derdin nedir ki böyle, üzgün bir şekilde oturuyorsun." diye sorar. O da şöyle cevap verir: "Yıllardır kendim için bir mürşid arıyorum ama bir türlü nasip olmadı, bundan dolayı üzgünüm." Adam; "Senin aradığın mürşid burada değil." der. O da nerede olduğunu sorar. Adam; "Senin aradığın Bursa'dadır." der. Bu cevap üzerine Hacı Mehmed Efendi bir müddet tefekküre dalar. Sonrasında birkaç soru daha sormak için kafasını kaldırdığında o şahsın kaybolduğunu fark eder.

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Âlimleri*, 150-155.

² Hüsâmeddîn Nakşî (ö. 1863): İstanbul velîlerindendir. İstanbul Aksaray'da 1770'te doğdu. Babası, Dîvân-ı hümayûn dâhiliyye, serhalifesi Seyyid Muhammed Fehim Efendidir. Hüsâmeddîn Efendi, dört yaşında mektebe başladı. Dokuz yaşlarında hâfızlığını tamamlayıp zamânın meşhur kırâat âlimi Meşâyihî'l-kurrâ Yûsufzâde el-Hac Hâfız Sâlih Efendinin huzûrunda Kur'ân-ı Kerîmi ezberden yedi saatte okudu. İlim tahsilini sonraki yıllarda da sürdürdü. İdris köşkü denilen yerdeki Hâtuniyye Tekkesi şeyhi ve tarikat-i aliyye-i Nakşibendiyye şeyhlerinden Ahîskalı Hacı Selîm Efendiden dîni yüksek ilimleri okuyup icâzet aldı. Sonra Bursa'ya gitti. Bursalı Hâce Muhammed Emîn Efendi'nin derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Dergâhın imâmlığını yaptı. Bu hocasının yanında tasavvufta hayli yol katetmiştir. Onun vefâtı üzerine mânevî işâretiyle tekrar İstanbul'a dönüp Eyüp Sultan semtinde Hâtuniyye Tekkesinin şeyhi Hâce Selîm Efendinin sohbetlerine devâm etti ve ondan Farsça öğrendi. Sonraları hacca gitti ve dönüşünde İstanbul'da ikamet etti. Talebeliği döneminde dîni ilimleri tahsil ederken, zengin bir âilenin çocuğu olmasına rağmen kanâat içinde nefsiyle mücâdele üzere yaşadı. 96 senelik ömrünü ya bir medrese ya da dergâh odasında yalnız geçirdi. Çok cömert ve güzel ahlâklı olduğu, onun düşüncesinde, altın, gümüş ile toprak ve saksı parçasının eşit olduğu aktarılır. Allah Teâlâ'nın rızâsından başka bir şey düşünmediği, sözlerinde hal ve işlerinde tevekkül sâhibi olduğu da aktarılır. Halktan biri gibi görünür. Kaynaklarda Sünnet-i seniyyeye de çok bağlı olduğu zikredilir. Talebelerine ve sevenlerine de böyle olmalarını tavsiye eder. Nâfile ibâdeti de çokça yapar ancak insanlardan gizlerdi. 1863'te vefat etmiştir. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/EvliyalarAnsiklopedisi/Detay/Turkiye-Istanbul-HUSAMEDDIN-NAKSI/321> erişim tarihi: 25.10.2015 16.26

Bunun üzerine Bursa'ya gitmeye karar verir ve yola koyulur. Giderken güvenlik güçlerinden birine rast gelir. Adam, kendisine kim olduğunu, nereye gittiğini, asker kaçağı olup olmadığını sorduktan sonra üstünü arar. Bir parça bezin içinde biraz altınının olduğunu görür ve el koyar, kendisini serbest bırakır. Hacı Mehmed Efendi, uzun süren, zorlu bir yolculuk süreci sonunda Bursa'ya varır. Bursa'da dolaşırken defalarca bir bakkal dükkanının önünden geçer ve bunu fark eden bakkal, Hacı Mehmed Efendi'ye şöyle seslenir: "Hayırdır çok dalgınsın. Derdin nedir? Söyle, belki çaresini buluruz." Deli Vaiz de mürşid arayışını ve bu süreçte yaşadıklarını bu ihtiyar bakkala anlatır. Yaşlı adam bu sözlerine şöyle yanıt verir: "Tamam anladım, senin aradığın buradadır, sen yarın gel, ben bu akşam danışayım, izin olursa yarın seni alıp götürürüm." Sonraki gün Hacı Mehmet Efendi, yaşlı bakkalın yanına gider. Yaşlı bakkal; "Tamam, izin vardır." der ve onunla birlikte bir eve giderler. Evin bir odasında cemaat oturmaktadır. İçlerinden birisi, Hacı Mehmed Efendi'yi yanına davet edip; "Mehmed Efendi, gel şöyle yanıma otur." der. Bunu söyleyen kişi büyük bir Allah dostu olduğuna inanılan Şeyh Hüsameddin Efendi'dir. Sonra Hacı Mehmet Efendi'ye hâl hatır sorar. Hacı Mehmet Efendi, senelerce aradığı mürşidi bulmuş olmanın huzuru içinde olduğunu hissedip Allah'a şükürünü ifade eder. Şeyh Hüsameddin Efendi de Mehmed Efendi'ye şunları anlatır;

“—Ben de bir vakitler mürşid arayışında idim, aynı senin gibi Mekke, Medine ve sair yerleri gezdim ancak aradığım mürşid Siverek'teydi. Mânâ âleminde Siverek'e gittim. Orada bir musalla taşı vardı, Kemal Hoca Efendi adındaki âlim ve sûfi bir şahsiyet vefat etmiş, öncelikle Hz. Peygamber, (s.a.v) dört büyük halife ve bazı evliya onun cenaze namazını kılıyordu, ben de cenaze namazına katıldım.”

Söz konusu olan menkıbe, Hacı Mehmed Efendi'nin mürşid arayışı üzerinden insanın manevî olgunlaşma yolculuğunu anlatan derin sembollerle örülmüş bir tasavvufî hikâyedir. Hadise görünürde bir yolculuğu konu alıyorsa da gerçekte bu, insan ruhunun Hak ve hakikati arama seyrinin (seyr ü sülûk) temsilidir.

Hacı Mehmet Efendi, Bursa'da Hüsameddin Efendi'nin yanında bir süre kalır. Bu süre zarfında bir zaman, içinden cemaate vaaz etme arzusu geçer. O sırada Şeyh Hüsameddin Efendi, Mehmet Efendi'ye; "Kalk cemaate vaaz et." deyince o da vaaz etmek üzere kürsüye çıkar. Elinde olan kâğıdı açtığı anda ne görsün! Kâğıt bomboş ve not aldığı yazı silinmiştir. Aklına da bir şey gelmez. O sırada Şeyh Hüsameddin yardıma yetişir; "Ey Cemaat! Vaizimiz yabancısıdır, sıkılıyor, eğer müsaadeniz olursa

bugün vaaz vermesin, biraz dirlensin. İnşallah, size yarın vaaz verir" der. Bunun üzerine Hacı Mehmed Efendi kürsüden iner, sonraki gün çıktığında ise kâğıtta da hafızasında da bilgiler durmaktadır. Vaazına başlar ve tüm cemaat çok etkilenir bu vaazdan sonra da memleketi Siverek'e dönmek üzere müsaade ister. Yola çıkacağı zaman Şeyh Hüsameddin Efendi, ona yol parasının olup olmadığını sorar. Olmadığını öğrenince de cebinden düğümlü bir bez çıkarıp kendisine verir. Hacı Mehmed Efendi bunun, yolda kendisinden alınan ve içinde altın bulunan kendisinin kesesi olduğunu gördüğünde hayretler içinde kalır. Kesenin düğümü dahi açılmamış vaziyettedir.¹

Görüldüğü gibi bu menkıbe, tasavvufi kaynaklarda sıkça karşılaşılan bir manevî terbiye ve keramet anlatısıdır. Hacı Mehmet Efendi ile Şeyh Hüsameddin Efendi arasındaki bu hadise, hem mürşid-mürid ilişkisini, hem de manevî olgunlaşma sürecini sembolik biçimde ortaya koyar.

2.1.1.9. Hacı Abdülkadir Efendi

2.1.1.9.1. Hayatı

Hacı Abdülkadir Efendi, (ö. 1923) Siverek'te yetişen âlimlerden ve tasavvuf ehliendendir.²Hacı Abdülkadir Efendi'ye Siverek ahalisi tarafından Zazaca'da "Hene'nin oğlu" (Bu bilgiden yola çıkarak annesinin adının Hene olduğu söylenebilir.) anlamına gelen "Lachene" lakabı verilmiş, "Hacı Abdülkadir Lachene" olarak anılmıştır. 1266/1849'da Siverek'in Cami-i Kebir Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Meclis-i İdare Azası Hacı Muhammed Ali Ağa'nın oğludur. Hacı Abdülkadir Efendi, Sıbyan Mektebi'ni bitirdikten sonra Siverek'teki Feyziyye Medresesi'nde Müftü Zülfikar Efendi'nin talebelerinin ders halkasına devam etmiş ve burada icazetini almıştır. Türkçe, Arapça, Farsça, Kürtçe ve Zazaca'yı iyi derecede bilirdi. 1910 yılında Çermik Kazası Medresesi'ne müderris olarak tayin olmuştur. İki ya da üç yıl burada görev yaptıktan sonra Çermik'ten ayrılıp Siverek Feyziyye Medresesi'ne tayin olmuş ve Umum (Genel) Müderris sıfatıyla, 1920 yılında derslerine başlamıştır. Yaklaşık elli sene bu medresede fahri müderrislik vazifesini yerine getirmiş ve çok sayıda âlimin yetişmesine öncü olmuştur. Arapça, Farsça ve

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 149-155.

² Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 371.

Hacı Abdülkadir Efendi'ye Siverek ahalisi tarafından Zazaca'da "Hene'nin oğlu" (Bu bilgiden yola çıkarak annesinin adının Hene olduğu söylenebilir.) anlamına gelen "Lachene" lakabı verilmiş, "Hacı Abdülkadir Lachene" olarak anılmıştır. 1266/1849'da Siverek'in Cami-i Kebir Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Meclis-i İdare Azası Hacı Muhammed Ali Ağa'nın oğludur. Hacı Abdülkadir Efendi, Sıbyan Mektebi'ni bitirdikten sonra Siverek'teki Feyziyye Medresesi'nde Müftü Zülfikar Efendi'nin talebelerinin ders halkasına devam etmiş ve burada icazetini almıştır. Türkçe, Arapça, Farsça, Kürtçe ve Zazaca'yı iyi derecede bilirdi. 1910 yılında Çermik Kazası Medresesi'ne müderris olarak tayin olmuştur. İki ya da üç yıl burada görev yaptıktan sonra Çermik'ten ayrılıp Siverek Feyziyye Medresesi'ne tayin olmuş ve Umum (Genel) Müderris sıfatıyla, 1920 yılında derslerine başlamıştır. Yaklaşık elli sene bu medresede fahri müderrislik vazifesini yerine getirmiş ve çok sayıda âlimin yetişmesine öncü olmuştur. Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde dersler vermiş, dinî ve Arabî ilimlerin yanı sıra edebiyat ve lügat ilminde dahi söz sahibi bir âlim olduğu bilinmektedir. Ergani, Çermik, Maden, Diyarbakır, Urfa ve Viranşehir gibi birçok farklı yerlerden talebeler kendisinden ders almak üzere bu medreseye gelirlerdi.

Hacı Abdülkadir Efendi'nin ilk hanımından Ömer adında bir oğlu olmuştur. İkinci evliliğinden ise Muhammed Ali, Sadık, Mustafa ve Necmeddin isimlerindeki evlatları dünyaya gelmiştir. Oğlu Muhammed Ali'yi, Siverek'teki meşhur âlimlerden olan dayısı Abdüssettar Bilgiç Efendi ile birlikte Mısır el- Ezher Üniversitesi'ne okumak üzere göndermiştir.¹

Hacı Abdülkadir Efendi, 1923'te Siverek'te vefat etmiştir. Kabri de Siverek'te Gül-Alî Bey Camii'nin doğusunda bulunan kabristanın içerisinde bulunmaktadır.²

2.1.1.9.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Hacı Abdülkadir Efendi, Kâdirî ve Nakşibendî tarikatlarından icâzet almıştır. Kendi döneminde irşad faaliyetlerinde bulunanların başında yer alır.³

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 157- 159.

² Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı", 313.

³ Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 371.

Büyük bir âlim olduğu ve tasavvuf ehlinden olduğu onu yakından tanıyanlar tarafından aktarılmaktadır. Hem aklî hem de naklî ilimlerde söz sahibi, bölgesinde ilmî seviyesinin yüksekliği yanında, fesahati yani etkili ve güzel konuşmadaki ustalığıyla da meşhurdur. Ömrünün tamamında sûfî bir hayat sürdürmüştür. Cuma ve cemaat namazları haricinde dışarıya çıkmadığı, çarşı ve pazara uğramayarak halktan uzak bir halvet¹ hayatını tercih etmiştir. İnsanlara ve makam sahiplerine meyletmek yerine bilakis uzak durmayı tercih eder, sûfî yaşantının gereklerinden olan mâsivâyı terk etmek yani dünya ve içindekilere, başka bir ifadeyle Allah'ın dışındaki her şeye kalben alaka duymayacak şekilde bir yol ve hayat tarzı benimsediği bilinir. Bu sûfî anlayış ile bu yaşam ve düşünce tarzını benimsemenin gereği olarak kendisine teklif edilen Vilayet Hâkimliği vazifesini reddetmiştir. Daima hakkı söyleyen ve hakkı savunmaktan çekinmeyen bir şahsiyet olarak da tanınmıştır. Buna bağlı olarak da bölgedeki müslüman ve gayrimüslim tüm kesimin saygı ve sevgisini kazanmıştır.²

Hacı Abdülkadir Efendi'nin mezar taşında yazılann şu ifadelerden de onun hem Kâdirî hem Nakşî olduğu ve hasseten tefsir ve hadis iliminde meşhur olduğu açıkça görülmektedir.

“Kâdirî, Nakşibendî Abdülkadir Efendi.

Tefsir ile hadisten, halkı irşad eylerdi.

303 de Hac edüp ermiş idi kemale.

¹ Halvet: Zâhid ve mutasavvıfların öne çıkan özelliklerinden birisi, yalnız yaşamayı tercih etmeleri ve Hak'la olmak için halktan ayrı kalmayı önemsemeleridir. Başta, toplumsal hayattan uzak evin bir köşesinde inzivaya çekilmiş veya ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmiş olan zâhidler sonraları da bu âdetlerini sürdürmüşlerdir. Bazı mutasavvıflar bu yolda onları takip ederek halveti tasavvufî hayatın bir parçası haline getirmişlerdir, halvetin dinî hayat için önemini göstermek için Hz. Peygamber'in (s.a.v) halvetten hoşlandığını, bazen Mekke yakınındaki Hira mağarasına çekilerek burada inzivâ hayatı sürdürdüğü ve itikâfa girdiği ifade edilir. Bir kısım zâhidler daha ileri gidip evlerini terketmiş, mezarlıklarda, viranelerde, hatta bazıları mağaralarda yaşamaya başlamışlar, bu sebeple “şikeftiyye” diye tanınmışlardır. II. (VIII.) asırda zâhidler insanlar arasında bulunmayı hoş karşılamaz, “ihtilât, muhâleta, hilta” dedikleri bu durumdan sakınırlar, ancak mutlak anlamda dünyayı terketme yoluna da gitmezlerdi. Onlara göre zâhid ve sâlik cismiyle toplum içinde, gönü ile Allah yanında olmalıdır. “Zâhirde halk ile, bâtında Hak ile olmak” şeklinde ifade edilen bu anlayışa göre, insanın Hak ile olması için halktan kopuk yaşaması gerekmez. İnsan halk içinde bulunurken de halvette olabilir. Bu anlayış, sonraki dönemlerde Nakşibendîler'ce “halvet der-encümen” şeklinde ifade edilmiştir. Süleyman Uludağ, “Halvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul:1997), 15/386-387.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 157- 158.

339'da Hoca erdi visale. ”¹

2.1.1.10. Şeyh İbrahim Kâl-ı Hacı

2.1.1.10.1. Hayatı

Kendi döneminin yetişmiş zahidlerinden Şeyh İbrahim Kâl-ı Hacı, 1246/1830'da Mardin'de dünyaya gelmiştir. "Seyda"² unvanı ile kendisine hitap edilmekte olan babasının ismi Molla Süleyman'dır. Kendisinin tam ismi Seyyid Şeyh İbrahim Kâl-ı Hacı'dır.³

Kâl-ı Hacı'nın; Muhammed, Yusuf, Müslüm, Sinan ve İsmail isimlerinde kardeşleri vardır. Bunlardan İsmail, henüz genç yaşta vefat etmiştir. Kâl-ı Hacı, kardeşleri arasında çok akıllı, sessiz sakin, derinlik sahibi ve anlaşılması güç bir yapıya ve karaktere sahip olmasının yanında kel olmasıyla da diğerlerinden ayrı bir cocuktur. Babası Molla Süleyman, birçok köyde ikamet etmiştir. Son olarak da Diyarbakır'ın Ergani ilçesine bağlı Dümbürlü Köyü'ne yerleşmiş ve bu köyde vefat etmiştir. Bir zaman sonra evlatlarından birkaçı Şam'a yerleşir. Molla Süleyman'ın oğlu Kâl-ı Hacı ise Siverek'in Kafırilyas diğer adıyla Zincirliçay Köyü'ne yerleşerek orada yaşamını sürdürmeye başlar. İlerleyen zamanlarda Karacadağ Şeyhleri'nden Şeyh Zırâv'a intisab etmiş ve onun irşadıyla yetişmiştir. Daha sonra irşad faaliyetlerine Siverek'te devam etmiş olan Kâl-ı Hacı, ilerleyen konu başlıklarında anlatılan ve Siverek'teki tasavvufi şahsiyetlerden olan Gürüzlü Hacı Muhammed Baba'nın da hocası ve mürşidi olmuştur.⁴

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 159.

² Yalnızca, Kürtler arasında kullanıldığı anlaşılan "Seyda" sözcüğünün etimolojisi ile ilgili kaynağa dayalı olan kesin bir malumat olmamakla birlikte yüksek ihtimalle efendi ve büyük manasındaki Arapça'da "seyyid" sözcüğünün, önce Farsça nida şeklinde "Efendim!" ve "Büyüğüm!" manasında "Seyyida!" şeklinde kullanıldıktan sonra zaman içerisinde Kürtçe'deki telaffuzuna uygun bugünkü formunu alır. Günümüzde öncelikli olarak medrese sahibi ve icâzetname verebilecek durumda büyük müderris olan din âlimleri ya da büyük tarikat pirleri için kullanılan en muteber dini-ilmi-manevî ünvandır. Mehmet Yalar, "Seyda, Mela ve Fekilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri" *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu*, (Muş: M.Ş.Ü. Yayınları, 2013), 459.

³ Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 372.

⁴ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 135-141.

Kâl-ı Hacı Şeyh Muhammed Lütfî Efendî'nin, Siverek'e geleceğini keşfinden görmüş ve gelişinin bildirildiği gün vefat etmiştir.¹ 1924'te Zincirliçay/Kafurilyas köyünde vefat eden Kâl-ı Hacı bu köye defnedilmiş ve daha sonra kendisine bir türbe yaptırılmıştır.

2.1.1.10.2. Çocukları

Kâl-ı Hacı'nin evlatlarının isimleri; Hamza, İbrahim, Süleyman, Heko, Ahmet ve Sinan'dır. Kâl-ı Hacı'nin oğlu İbrahim (ö. 1981), 1907 senesinde dünyaya gelmiş, babasının yaşadığı köyde onun izinden giderek tasavvufî bir yaşam biçimi sürdürmüş ve yetmiş dört yaşında, aynı köyde, 28 Şubat 1981 tarihinde vefat etmiştir. İbrahim de halk arasında babası gibi Kâl-ı Hacı ismiyle anılmaktadır. Kabri babasının bulunduğu yerdedir. Kâl-ı Hacı'nin Siverek'e yerleşen diğer oğlu Sinan'ın, Mevlüt ve İsmail isimlerinde iki çocuğu olmuştur. Bunlardan Mevlüt adında olanı, kardeş ya da abi anlamına gelen Keko kelimesinin, Mevlüt isminin kısaltması "Mevlo" kelimesiyle birleştirilmiş hali olarak halk arasında "Keko Mevlo" olarak tanınmıştır. Dedesi Kâl-ı Hacı'ye halkın duyduğu hürmet ve muhabbet sürmekte bu da aileye saygınlık katmaktadır. Keko Mevlo, 20 Eylül 2001 senesinde vefat etmiştir.²

2.1.1.10.3. Tasavvufî Şahsiyeti

Babası Molla Süleyman'ın vefatından sonra Siverek'in Zincirliçay Köyü'ne yerleşen Kâl-ı Hacı, Karacadağ Şeyhleri'nden Şeyh Muhammed diğer adıyla, Şeyh Zırâv yani "İnce Şeyh"e intisab etmiş ve onun tasavvufî terbiye ve irşadıyla yetişmiştir.³

Kâl-ı Hacı; zühd ve tasavvufî yaşam tarzını düstur edinmiş, dünya ve içindekilerine ehemmiyet vermemiş, az konuşan, insanların gönüllerini, sevgilerini ve hürmetlerini kazanmış bir şahsiyet olarak hafızalardaki ve gönüllerdeki yerini almıştır.

Kâl-ı Hacı'nin halk arasında anlatılan birçok menkıbesi vardır. Bunlardan bir

¹ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 313.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 140-141.

³ Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 372.

tanesi şöyledir:

Tilolu Şeyh Sultan Memduh'un torunlarından Şeyh Lütfü Efendi'nin, Siverek'e yerleşeceği 1924 senesinde son günlerini yaşayan ve hasta yatağında olan Kâl-ı Hacı, keşf ve keramet ile geleceğini önceden bilmiş ve haber vermiştir. Menkıbe şöyledir: Kâl-ı Hacı bir müridini Siverek'e göndererek Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin Siverek'e gelip gelmediğini öğrenmesini ve kendisine haber vermesini söyler. Mürid, köyden çıkıp Siverek'e gider ve bahsedilen tarife uygun birinin gelmediğini öğrenip Şeyh Kâl-ı Hacı'ye haber verir. Sonraki gün yine aynı şekilde araştırır, gelmediğini öğrenir ve Kâl-ı Hacı'ye gelip durumu bildirir. Üçüncü günde ise Şeyh Lütfü Efendi'nin Siverek'e yerleşmiş olduğunu öğrenir. Hemen gidip Kâl-ı Hacı'ye haber verir. Bunun üzerine Kâl-ı Hacı gönül rahatlığı ile; "Yüce Rabbim'e sonsuz şükürler olsun. Gelmesi gereken kişi gelmiştir. Artık bizimki de buraya kadardır." diyerek, o gün vefat eder.¹

Kâl-ı Hacı, Şeyh Lütfü Efendi'nin geleceğini kalp gözüyle önceden bilmiştir. Bu da tasavvufta "keşfî bilgi" olarak kabul edilir ve Allah'ın dilediği kullarına lütfettiği bir manevî idrak hâli olarak görülür.

2.1.1.11. Abalı Hacı (Mustafa) Baba

2.1.1.11.1. Hayatı

Yaptığımız araştırmada hayatı hakkında fazla bilgi elde edemedik. Aslen Diyarbakırlı olan Abalı Hacı Mustafa Baba, Hz. Peygamber'in (s.a.v) neslinden seyyid bir ailenin evladıdır. 1298/1880 senesi civarında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Babası Seyyid Abdülkadir'in nesli on dördüncü babada Şeyh Abdülkadir Geylanî'ye ulaşmaktadır. Abalı Hacı Mustafa'nın babasının kabri, Siverek'in Kafirilyas/Zincirliçay köyünde bulunmaktadır. Seyyid Abdülkadir'in; Hacı Cemil, Hacı Mustafa ve Seyyid Münir Efendi adlarında üç çocuğu vardır. O, bu evlatlarından Hacı Cemil'in âbid, Hacı Mustafa'nın derviş olduğunu ifade etmiş üçüncüsünün ise makamını bilemediğini söylemiştir. Abalı Hacı Mustafa'nın, babasının işaret ettiği üzere derviş bir zat olduğu kendisini tanıyanlar tarafından

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 139-141.

aktarılır. Hacı Mustafa Baba'nın hangi tarihte Siverek'e gelmiş olduğu bilinmemektedir. 1950 yılında yaklaşık yetmiş yaşında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Hacı Mustafa Baba'nın kabri, Siverek'in Kafırilyas/Zincirliçay Köyü'nde, Gözelek Köyü yolunun sağ tarafında bulunmaktadır ve sevenleri tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.¹

2.1.1.11.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Hacı Mustafa Baba, babasının da işaret ettiği üzere derviş bir zat idi. Kendisinin Siverek'te mevsim farketmeksizin yalnızca uzun bir aba giydiği aktarılır. Sürekli bu şekilde ve bağı açık gezdiği için, ona Abalı Hacı Baba adı verilmiştir. Diğer tasavvuf ehli gibi o da mâsivâya (dünyaya ve içindekilerine) ehemmiyet vermemiş, sürekli yalnız kalarak zikir, ibadet ve tefekkürle meşgul olmuştur. Dostlarının kendisine evlilik konusunda yaptıkları ısrarları neticesinde pek kısa süren bir evlilik yapmış ve eşiyle hiç evlilik hayatı olmaksızın ayrılmıştır. Sonrasında ise vefatına kadar hiç evlenmemiştir.²

Halkın çokça muhabbet ve hürmet gösterdiği Abalı Hacı Mustafa Baba'nın, halk arasında yaygın pek çok menkıbeleri bulunmaktadır.

2.1.1.12. Şeyh Muhammed Lütfü Efendi

2.1.1.12.1. Hayatı

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 40-43.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 41.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) amcası Hz. Abbas'ın (ö. 653/1256) neslinden gelen Şeyh Muhammed Lütfü Efendi, 1302/1884'te Siirt iline bağılı Aydınlar olarak bilinen Tillo ilçesinde dünyaya gelmiştir. Sultan ailesi olarak meşhur olan silsile şöyledir; Şeyh Muhammed Lütfü Efendi, babası Şeyh Salih Nuranî, onun babası Nur Hamza Efendi, onun da babası Sultan Menduh. Bu silsile meşhur Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (ö. 1194/1780) mürşidi olan İsmail Fakîrullah'a¹ dayanır. Şeyh Muhammed Lütfü Efendi, kırk yaşındayken 1924 yılında kendisine ilham olunan bir emir üzerine Siverek'e göç etmiştir.² Daha önce bahsi geçen Kâl-ı Hacı, Sultân Memdûh'un torunlarından Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin Siverek'e geleceğini keşfinde görmüş ve Şeyh Muhammed Lütfü Efendi Siverek'e geldiği gün kendisi vefât etmiştir.³

Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin; Şeyh Cemil Efendi, Şeyh Sabri Efendi, Şeyh Abdurrahman Efendi ve Şeyh Alaaddin Efendi adında dört kardeşi bulunmaktadır. Lütfü Efendi'nin; Şeyh Nusret, Şeyh Mustafa, Şeyh Hikmet Efendi adlarında da üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Siirt'in Tillo ilçesinde 1910 senesinde dünyaya gelen oğlu Şeyh Mustafa Efendi, babası Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin tasavvufî terbiye ve irşadiyle yetişmiştir. Babasının vefatından sonra da hep bu yolda sülûk etmiştir. Şeyh Mustafa Efendi'nin; Salih, Nusret, Hikmet, Şükrü, Şeyhmus, Said, Cemil, Ramazan ve Sabriye adlarında çocukları vardır. Bu aile fertlerinden bir kısmı hâlâ Siverek'te ikamet etmeye devam ederken bir kısmı da Siverek dışında bulunmaktadır.⁴

¹ 5 Receb 1067/19 Nisan 1657'de Siirt'in Tillo Köyü/Aydınlar İlçesi'nde dünyaya gelmiştir. Asıl adı İsmâil'dir. Mârifetnâme adlı eserde Fakîrullah (ö.1146/1734) adını almasının nedeni hakkında malumat bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın soyundan geldiği söylenen dedesi Abdülcemal ve babası Kasım Tillo'da müderrislik yapmışlardır. İsmâil'in eğitimiyle bizzat babası ilgilenmiştir. Yirmi dört yaşına geldiğinde tahsilini tamamlayarak medresede ders vermeye başlamıştır. Babasının vefatından sonra Tillo'daki caminin imam-hatibi olmuştur. İbrâhim Hakkı onun genellikle Arapça konuştuğunu aktarmıştır. Fakîrullah'ın Nakşibendî ya da Kâdirî-Nakşibendî olabileceği aktarılmıştır. Mârifetnâme adlı eserde Nakşibendîliğe mahsus bir bölümün ayrılmış olması da onun Nakşibendî olma ihtimalini kuvvetlendirmekte ayrıca Üveysî olduğu yani doğrudan Hz. Peygamber'in (sav) ruhaniyetinden yararlandığı da ifade edilmiştir. Son zamanlarını daha çok müridi ve halifesi İbrâhim Hakkı ile sohbet ederek geçiren Fakîrullah'ın şöhreti yayıldığından birçok devlet adamının kendisini ziyarete geldiği veya ona mektup gönderdiği aktarılmıştır. Hatta bazı sosyal ve siyasî meselelerin çözümü için yardım ve himmetinin istendiği de ifade edilmiştir. İbrâhim Hakkı, "mürşid-i kâmil" olarak nitelediği şeyhinin mütevazî yaşayışı ve ahlâkı hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Fakîrullah, 1147/1734'de istiğrak haline girmiş ve bir cuma akşamı kendine gelince aile fertlerini ve müridlerini toplayarak vasiyette bulunmuş ardından vefat etmiştir. Hayrani Altıntaş, "Fakîrullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1995), 12/132.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 123.

³ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 313.

⁴ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 124-125.

Şeyh Muhammed Lütfü Efendi 1956 yılında Siverek'te vefât etmiştir. Türbesi Hamîdiyye Câmî'sinin avlusundadır.¹Kabir başta siyah bazalt lahit taşlardan inşa edilmiş, 1982 senesinde ise lahit taşlar kaldırılmış, etrafı çevrilerek üstüne kubbe yapılmak suretiyle muhafaza altına alınmıştır. Kabri, o dönemden günümüze kadar sevenleri tarafından sürekli ziyaret edilmektedir.²

2.1.1.12.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Kâdiriyye Tarikatı'nın hulefâsından olan³ve halkın ciddi teveccühünü, hürmet ve muhabbetini kazanmış olan Şeyh Muhammed Lütfü Efendi; muhatap olduğu kişilere kıymet verdiklerine "Aziz" diye hitap ederdi. Diğer tasavvuf erbabı gibi kendisi de cömertliği ve yardım severliği ile meşhur olmuştur. Pek çok kimse çaresiz ve yardıma muhtaç bir vaziyette bulunduğu esnada birden Şeyh Lütfü Efendi'yi yanı başında bulduğunu ve onun sayesinde sıkıntısından kurtulduğunu dile getirmiştir.

Muasırı ehl-i tasavvuftan Abalı Hacı Mustafa Baba'ya, Şeyh Lütfü Efendi'nin tasavvufî şahsiyeti sual edildiği zaman o, başını kaldırarak gökyüzüne bakar: "Öyle yüksektir, öyle yüksektir, öyle yüksektir ki..." diyerek neredeyse arka üstü düşecek gibi olurdu.⁴

Tasavvuf geleneğinde "yükseklik" kavramı, cismanî bir konumdan ziyade Cenab-ı Hakk'a yakınlık, kemâl ve marifet hallerini ifade eder. Bu anlatımda tekrarlanan ifadeler, Mustafa Baba'nın bir vecd içinde, Lütfü Efendi'nin ruhanî yüceliğini idrak edişini sembolleştirir. Dolayısıyla bu menkıbe, sûfilerin birbirlerinin manevî derecelerini ancak ilham ve keşf yoluyla fark edebildiklerini gösteren bir örnek niteliğindedir.

2.1.1.12.3. Zikir

Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin torunlarından Siverek'te bulunan Şeyh Cemil Efendi'den aktarılan bilgilere göre; Sultan Memdûh Dergâhı'nda zikir,

¹ Alkış, "Siverek'te KâdiriyyeTarikatı", 315.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 134.

³ Alkış, "Siverek'te KâdiriyyeTarikatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 372.

⁴ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 129-131.

bireysel ve toplu şekilde yapılır. Günlük zikir, işrak vaktine kadar devam eder. Günlük her müridin yaptığı zikir şu şekildedir: Günde iki yüz defa “*Lâ ilâhe illallah*”, iki yüz defa “*Allah*” ve yüz defa “*Allah Hayy*”. Toplu olarak ise cuma geceleri ve pazartesi geceleri, zâkirler namazda oturacak şekilde dizleri birbirlerine bitişik olarak halka yaparak otururlar. Zikir; üç ihlâs, birer defa muavizeteyn ve bir Fâtiha ile başlar. Sonra üç defa “*Estağfirullah el-azîm ellezî lâ ilâhe illâ hû el-hayy el-kayyûm, bedîu’s-semâvâtî ve’l-erdi ve mâ beynehüma min cemî’i cürmî ve zulmî ve mâ ceneytü âlâ nefsi ve etûbü ileyh*” okunur. Daha sonra üç defa “*Allahümme Yâ Hayyü Yâ Kayyûm Yâ Bedîu’s-semâvâtî ve’l erdi, Yâ Malike’l mülki, Yâ ze’l-Celâli ve’l-İkrâmi, nes’elûke bi izzetike en tuhyiye Kulûbünâ ve ebsârenâ bi nûr-i mâ’rifetike Yâ Allah, Yâ Allah Yâ Allah*” okunur. Ardından üç defa, “*Bi tevfikillahi ve bi icâzeti enbiyâillahi ve evliyâillahi ve bi şehâdeti halkillahi neşhedü ellâ ilâhe illallah*” ardından ser-zâkirin dilediği sayıda “*Lâ ilâhe illallah*” çekerler. Bu sırada “*Lâ İlâhe*” lafzında zâkirler başlarını sağa “*illallah*” lafzında başlarını sola çevirirler. Sonra “*allah, allah, allah*” zikri çekerler. Sonrasında iki kişi kaside okur, bitince zâkirler kalkıp dönerek “*Allah hû*” “*Allah Hayy*”, “*Hayy*” lafızlarını zikreder. İki kişinin kaside okumasıyla zâkirler tekrar oturur. “*Lâ ilâhe illallah Hâlisen muhlisen sâdikan ve musaddikan Muhammedürresulullah (s.a.v)*” dedikten sonra zâkirler tekrar kalkar ve “*Allahümme salli âlâ Muhammedin Yâ Rabbî salli ve sellem*” diyerek musafaha ederler. Tüm zâkirler birbiri ile musafaha edene kadar sürer. Peşinden “*velhamdülillahi rabbil’l-âlemîn*” denir. Zikirden sonraki duada Hz. Peygamber’e (s.a.v), dört halifeye, Hz. Peygamber’in amcaları Hz. Hamza ve Hz. Abbas’a, aşere-i mübeşşerenin kalan altı sahabesine, İslam’ın ve Müslümanların zafer kazanmaları için... Yine tasavvufun önde gelen şahsiyetlerinden Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Davud et-Tâî (ö. 165/781), Ma’ruf el-Kerhî (ö. 200/815-16), Serî es-Sakatî (ö. 251/865), Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), Ebû Ali Rûzbârî (ö. 322/934), Necmeddîn-i Kübrâ’nın (ö. 618/1221) ruhları için... Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, Veysel Karanî (ö. 37/657), ve diğer evliya ve âlimlerin ruhları için... Sultan Memdûh’un dedesi İsmail Fakîrullah’ın ailesine ve ona hizmet eden Molla Muhammed ve Molla Osman’ın ruhları için... Peygamberlerin, şehitlerin, sâlihlerin, tövbe eden günahkârların, hacıların ve üzerimizde hakkı bulunan herkesin ruhları için Fâtiha okunarak hediye edilir. Sonrasında zâkirler sesli salavat çekerek musafaha ederler. Cemil Efendi, “zikir esnasında def çalmadıklarını fakat zikirden sonra aşk ve muhabbet olsun diye def eşliğinde ilâhîler okunduğunu aktarır. Cemil Efendi, Siverek’te zikir sonrası katılımcılara dinî sohbet ettiklerini de ifade etmiştir.¹

¹ Cemil Aydın, Röportaj, 2022; Daşçı, *Urfa’da Kâdirîlik*, 83-84.

2.1.1.13. Keko Mehmet Ali (Serkot)

2.1.1.13.1. Hayatı

Keko Mehmet Ali Serkot, 1330/1912 senesinde Siverek'te dünyaya gelmiştir. Babası, Nahiye Memuru Hasan Bey'dir. Keko Mehmet Ali Serkot'a hitaben halkın kullandığı “Keko” sözcüğü; Kürtçe’de “ağabey” ya da “kardeş” anlamlarına gelir. Kendisi, şapka takma zorunluluğuna karşı şapkasını sürekli elinde tutar, oturmak istediği yerde şapkayı minder gibi altına alıp oturur ve başı açık dolaşırdı. Ona Kürtçe "serkot" yani "başı açık" lakabının verilmesi işte bundan dolayıdır.

Temizliğe son derece önem veren Keko Mehmet Ali; kısa boylu, ak sakallı, ak saçlı ve sade giyimliydi. Onu, Siverek'te tanımayan, bilmeyen yoktur dense mübalağa sayılmaz. Sivereklilerin muhabbet ve hürmetini kazanmış bir Allah dostu olarak bilinir. Neredeyse her Siverekli’de onunla alakalı bir menkıbe bulunmaktadır. Zor zamanlarında insanların yardımlarına yetişen, üstesinden gelemedikleri sorunları Allah'ın inayetiyle çözen, Siverek'in maneviyat büyüklerinden sayılmaktadır. Siverek'in meşhur tasavvuf önderlerinden Şeyh Muhammed Lütfü Efendi’nin terbiye ve irşadıyla yetişmiştir. Anlatılanlara göre; yeri gelince yumuşak, yeri gelince de sitemli ve öfkeli, zalimlerin kendisinden korkup çekindiği biridir. Günahında ısrarcı olanlara karşı sitemli ve öfkeliydi.

Keko Mehmet Ali, 14 Kasım 1975'te vefat etmiştir. Kabri, Siverek Asri Mezarlığı'nın girişinde sol tarafta bulunmaktadır. 2004'te bir dostunun yaptırdığı güzel bir türbe ile kabri koruma altına alınmış ve sevenleri tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.¹

2.1.1.13.2. Mürşidi

Tasavvuf yolunda sulûk etmek isteyen ve bu yolda kendine gerçek bir mürşid arayan Keko Mehmet Ali’nin, bu minval üzere atmış olduğu adımlar onu, Siverek'in tanınmış tasavvuf ehli zatlarından Şeyh Lütfü Efendi'ye götürmüş ve bu süreçte onunla buluşması ile ona intisabı gerçekleştirmiştir.

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 88-97.

Aktarılanlara göre bu süreç şöyle gelişir; Keko Ali, bir yaz günü, merkebinin alıp şehir dışına bir gezintiye çıkar. Gezerken kendini bir anda mânâ aleminde karda, kışta, fırtınalı bir ortamda görür. Kar ve tipiden göz gözü görmeyecek bir vaziyet mevcuttur. Keko Ali, oracıkta donup öleceğini düşünerek çok korkar. Yürümeye mecalinin kalmadığı bir anda karşısında bir çadır görür ve son bir kurtulma ümidiyle çadıra girer. Çadırda, içinde ateş bulunan mangalın başında elindeki maşa ile meşgul olan Şeyh Lütfü Efendi'yi görür. Şeyh Lütfü, Keko'nun donmaması ve ateşe yaklaşp ısınması için eliyle işaret eder. Keko Ali, mangal başına oturup ısınır. Kendine gelince, ortada ne ateş ne çadır ne şeyh ne de kar ve kış olduğunu görür. Kendini, merkebine dayamış bir vaziyette bulur. Bunun üzerine geri döner ve hemen Şeyh Lütfü Efendi'nin evinin yolunu tutar. Mürşidini, şeyhini, rehberini bulmuş olmanın sevinciyle Allah'a hamd eder. Keko Ali, böylelikle Siverek'e manevî bir vazife ile gönderildiği kabul edilen Şeyh Lütfü Efendi'nin terbiye ve irşadıyla yetişir.

Tasavvuf sürecindeki bu yetiştirme süreci içerisinde velayet makamlarında, aklın idrak edemediği ve hayatlarını bir muamma olarak yaşayanların makamı kabul edilen "meczupluk makamı"¹yolunu tutarak, seyr u sülûkunu sürdürür.²

Keko Ali'nin, mürşidini bulması ve intisabı ile ilgili bu hadiseyi, Şanlıurfa'daki sevenlerinden olan Hacı Celal Çiriş, bir şiiriyle şu şekilde ifade ediyor:

Muhammed (Mehmet) Ali Serkot

Belde-i Siverek'te yaşadı veli.

"Serkot" namı ile Muhammed Ali.

Veliler serfirazi zaman sahibi.

¹ Sözlük anlamı “kendine çekmek, yaklaştırmak” olan cezb (cezbe) kökünden gelen meczûb sözcüğü tasavvufta, bir daha kendine gelmemek üzere Allah'ın âniden kendine çektiği, dost edindiği ve dâimî surette huzurunda bulundurduğu velileri tanımlamak için kullanılmıştır. Mutasavvıflar, bir anda Hakk'ın katına ulaşan meczupların bu yüce mertebeyi kendi gayretleriyle kazanmadıklarını, bunun kendilerine Hakk'ın bir lütfu olduğunu söylerler. Süleyman Uludağ, “Meczip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: 2003), 28/285-286.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 96-97.

Muhammed Lütî dergâhının bir eri.

İntisabından evvel Sultan Lütî'yi.

Sohbeti ve meşvereti pek az idi.

Bir gün eşiği ile çıktı gezmeye.

Daim bir mürşid arar idi gönlünde.

Sıcak yaz mevsimiydi aylardan Temmuz.

Şehirden çıktı her yer soğuk oldu buz.

Şiddetli tipi kar yağmaya başladı.

Muhammed Ali o anda donacaktı.

Yürüyemez oldu karların üstünde.

Kurtulmaya uğraştı kaldı biçare.

Tek başına bu karda kalacak diye.

Korkmaya başladı hem donacak diye.

O anda bir çadır göründü önünde.

Hemen çadıra taraf yürüdü bile.

Baktı çadır içinde bir mangal ateş.

Lütfi Sultan oturmuş idi papağreş.

Bir de onun masası vardı önünde.

Görmemiş idi böyle bir hal ömründe.

Gel deyu işaret etti Ali'ye heman.

İçeri gir ateşte ısın dedi Sultan.

Hemen girdi içeri ateşe doğru.

Mangalın önünde çöküben oturdu.

Isınmak için ateşe tuttu göğsünü.

Baktı ki eşeğe dayamış böğrünü.

Bu keramettir deyu fikire daldı.

Muhammed Lütfi'yi anlayıp tanıdı.

Gezmekten vazgeçip döndü şehire.

Doğruca vardı Muhammed Lütfi'ye.

Kıldı karar biat eyledi Sultan'a.

Sabr ile dergâhında erişti Rahmân'a.

Der öyle yüce kılmış Allah Sultan'ı.

Musahhar kılmış ona zaman mekânı.

Bu himmettir evliyalar serfirazı.

Muhammed Lütfi'dir kutb-u cihan.

Himmet eylegil âşık-ı sâdıkına.

Ya Rab Mesud'u layık kıl sultanına.¹

2.1.1.13.3. Tasavvufî Şahsiyeti

Keko Ali özellikle bütün tarikatlarda en çok dikkat edilen az yemeğe (kılet-i taâm) özen gösterirdi. Keko Ali'nin çevresindeki kişiler, hiçbir zaman onun doyuncaya kadar yemek yediğine şahit olmamışlardır. Çoğunlukla oruç tutar ve iftardan iftara yerd. Bir yudum su ile iftar eder, yatsı namazını camide, cemaat ile eda ettikten sonra yemek yerd. Keko Mehmet Ali, mürşidi Şeyh Lütfü Efendi'nin evine yakın oturduğundan vaktinin çoğunu mürşidinin yanında geçirmekteydi. Zaman zaman evinden dışarı çıkarak sanki Şeyh Lütfü Efendi'ye bağırır gibi "ver, ver, ver" dediği aktarılır. Şeyh Lütfü Efendi'nin vefat ettiği gün de onun kapısı

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 98-100.

önünde mahzun ve boynu bükük vaziyette durduğunu gören bir kişi: "Keko, sen sürekli ver, ver diyordun, istediğini aldın, muradına erdin." demiştir.

Tasavvufta gerçek istek mal, makam ya da sözle ifade edilen bir şey değil; kalbin olgunlaşmasıdır. “Ver” sözü de bunun sembolik ifadesidir. Mürşid verir, mürid alır; ama aslında veren de alan da Allah’tır.

Tasavvufî yaşantısının ilk zamanlarında, cezbe halinde ve insanların anlam veremediği ilahî bir sarhoşlukla, divane gibi gezen Keko Ali’ye bazen aklını kaçırmış gözüyle bakılıp rahatsız edilmekteydi. Bu rahatsızlık katlanılmaz hale geldiğinde, bir gün buna tepki göstermek amacıyla kendini kuyuya atar. Bunu gören insanlar endişe ve telaş ile kuyunun başına toplanır ve onu kurtarmaya çalışırlar. Bir kişinin beline bir ip bağlayarak kuyuya sarkıtıp Keko Ali’yi kuyudan çıkarırlar. Fakat bir de bakarlar ki üzerinde en ufak bir ıslaklık ya da küçücük bir yaralanma dahi yoktur. Bu olayın bizzat şahidi olan şahsın aktardığına göre; halk onun bu haline şahit olduktan sonra Keko Ali’nin büyük bir velî olduğunu kabul ederek hürmetle muamele eder.¹

Bu menkıbe de tasavvuf geleneğinde sıkça karşılaşılan cezbe ve melâmet kavramlarını sembolik biçimde anlatır. Keko Ali’nin tasavvufî yolculuğunun başındaki hâli, cezbe olarak adlandırılabilir. Bu hâlde olan kişi, dışarıdan bakıldığında dengesiz, divane ya da aklını yitirmiş gibi görünebilir. Halkın onu anlamayıp rahatsız etmesi, hakikatin zahir ölçülerle yargılanmasının tipik bir sonucudur.

Keko Ali birçok ehl-i tasavvufta olduğu gibi çok cömert ve yardımseverdi. İhtiyacı olanlara yardım eder kendisinden bir şey isteyenleri geri çevirmezdi. Halk arasında Keko Ali’nin bu hasleti bilindiği için ihtiyacı olanlar kendisine müracaatta bulunurlardı.²

2.1.1.14. Hacı Yusuf (Tıllı) Efendi

2.1.1.14.1. Hayatı

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 90-91.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 92-93.

Tıllı Hacı Yusuf Efendi, (Tanrıverdi) 1 Şubat 1896 senesinde, Siverek'in Dağbaşı Nahiyesi'ne bağlı Büyük Tıl (Büyüktepe) Köyü'nde doğmuştur. Annesi Fatime Hanım, Siverek'in hürmet edilen şahsiyetlerinden Keko Mehmet Ali'nin teyze kızıdır. Babası Ali ise "Mollayan" adı verilen bir ailenin mensubudur. Bir zaman sonra köyden ayrılarak Siverek'e yerleşmiştir.

O dönemde Tıllı Hacı Yusuf, bilhassa Hacı Yusuf Sami Efendi olmak üzere pek çok ehl-i ilimden ve ehl-i tasavvuftan tahsilini tamamlayarak icazet almıştır. Tıllı Yusuf Efendi, Türkçe, Kürtçe ve Zazaca'nın yanı sıra Farsça ve Arapça'yı da çok iyi bir şekilde bilmekteydi. Tıllı Yusuf Efendi; üstün zekâsı ve güzel sesi sebebiyle etrafındaki insanlarda hayranlık uyandırmıştı. Pek çok kişi mevlid okuması için onu davet ederdi. Genç yaşına rağmen çağrıldığı bu yerlerde okumuş olduğu Kur'an-ı Kerim ve mevlitlerle dinleyenleri kendine hayran bırakırdı. Bu tilavet ettiği Kur'an ve okuduğu mevlid için hiçbir zaman ücret almazdı. Bunları sırf rızâ-yı ilâhî için yapardı. Tıllı Yusuf Efendi, birçok islamî ilimlerde kendini yetiştirmişti. Bu sebeple Siverek müftüleri, içinden çıkamadıkları dinî mevzuları çözmek için zaman zaman Tıllı Yusuf Efendi'ye müracaat ederlerdi. O'nun, fetvaları ayet ve hadise göre eksiksiz bir şekilde verdiği aktarılır. Böylece halkın teveccühüne de mazhar olmuştur. Civar ilçelerden ve köylerden gelen ziyaretçilerini kabul eder, onların suallerine de mukni bir şekilde cevap verir ve ihtiyaçlarını giderirdi. Gelenlere tasavvufî sohbet ve vaazlarda bulunurdu.

Tıllı Yusuf Efendi'nin, Hüseyin adında bir erkek evladı ile dört kız evladı dünyaya gelmiştir.¹

19 Ocak 1986'da Siverek'in Dağbaşı Nahiyesi'ne bağlı Kefcal/Beşyamaç Köyü'nde vefat etmiş, buraya defnedilmiştir.²Sevenleri tarafından sık ziyaret edilmektedir.

2.1.1.14.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Tıllı Hacı Yusuf Efendi, Siverek'teki tasavvufî şahsiyetlerden Kâdirî tarikatı

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 70-74.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 74; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 373; Alkış, "Siverek'te Kâdiriye Tarikatı", 314.

mensubu Gürüzlü Hacı Muhammed Baba'ya intisab etmiştir.¹ Manevî tekâmülü için yoğun gayret sarf etmiş, helal rızka çokça ehemmiyet vermiştir. Gittiği her yere yiyeceklerini beraberinde götürmüş olduğu, helâl olduğundan emin olmadığı hiçbir yiyeceği yemediği çevresi tarafından aktarılmaktadır.

Birçok tasavvuf ehlinde olduğu gibi Resulullah'a çok muhabbet duyardı. Tıllı Yusuf Efendi, Allah ve Resul'ünün (s.a.v) muhabbeti sebebiyle sohbetlerinin çoğunda dayanamayıp ağlardı.² Onun bu ihlâslı ve samimi halleri sohbe katılanları da ziyadesiyle manen etkilerdi.

Halkın birçok sıkıntı ve problemleriyle ilgilenmekten geri kalmazdı. Yörede büyük problem haline gelen pek çok kan davası ve düşmanlıklar dahi onun girişimleri sonucu barış ile son bulmuştur.

Kendisi, Kâdirî tarikatı mensubudur ve tasavvufa ilgi duyan birçok kişiyi de bu minvalde yetiştirmeye çalışmıştır. Vefatına kadar, hayatta olan ve vefat etmiş evliyâullahı çokça ziyarette bulunur, sevdiği kimselere de;

"—Siz de Allah dostlarını çok çok ziyaret ediniz. Allah dostlarını ölü sanmayınız." diye tavsiyede bulunurdu. Pek çok seveni gibi, kendisine çokça bağlı Sadık adındaki bir müridi şu şekilde aktarıyor:

"—Bir gün kendisini ziyarete gitmiştim. Hasta, yorgun ve bitkin bir vaziyetteydi. Kendisine;

—Allah size hayırlı ve uzun ömür versin, başımızdan eksik etmesin, bize ve başka insanlara da lazımsınız dedim. O ise;

—Oğlum dünya kâinatın efendisine kalmamış, bize mi kalacak. Hepimiz faniyiz, herkes gibi bizim de vaktimiz dolduğunda öbür âleme göçeceğiz. Bizden sonra yüce Allah başka kullarını görevlendirir ve sizlere faydalı ve yardımcı olmaya çalışır. Ben de:

—Efendim gördüğümüz kadarıyla, giden Allah dostlarının yerini dolduranların derecesi onlarla aynı değildir. Hani bu vefat eden zatların yerini kim

¹ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 316.

² Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 373.

doldurdu. Yerleri boştur. Hacı Yusuf Efendi de:

—Oğlum Sadık, siz zannediyorsunuz ki onlar ölüp gittiler, yok oldular; oysaki onlar Allah'ın izniyle insanların yardımına koşarlar, sevdiklerini yalnız bırakmazlar. Biz ise Allah'ın yolundan saptığımız ve onun sevgisinden uzaklaştığımız için onlarla sevgi bağını kuramıyoruz ve onların öldüğünü sanıyoruz. Halbuki esas yaşayan ölümler bizleriz." dedi.¹

2.1.1.15. Ramazan Özgültekin

2.1.1.15.1. Hayatı

Şiirlerinde kullandığı "Aşık Elvan" mahlası ile de tanınmış olan Siverekli şair ve yazar Ramazan Özgültekin 1 Mart 1951' de Siverek'te dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Abdülkadir, annesinin ismi ise Sultan'dır. On iki çocuklu ailenin üçüncü çocuğudur. Çocukluğunda pek çok sıkıntılar yaşadığı için babası onu okuldan almış ve marangoz olması için meslek kursuna yazdırmıştır. Gittiği kurs da kapatılınca çok genç sayılacak bir yaşta marangozluk mesleğini icra etmeye başlamıştır. Böylece kendisine tamir edilmesi için getirilen sazlardan ilham alarak ilk sazını kendi elleriyle yapmıştır. Tamamen kendi çaba ve gayretiyle saz çalma, türkü söyleme gibi marifetleri kazanmıştır. 1969 ile 1971 senelerinde askerliğini yaptığı Manisa'da da saz ve türkü merakını arttırarak sürdürmüştür. Askerlikten terhis olduktan sonra bir müddet daha marangozluk yapmış ve daha sonra 1972 senesinde Siverek Devlet Hastanesi'nde göreve başlamıştır.

Açık öğretimden lise diplomasını almış, 1980'de ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Dört sene sonra ise eşinden ayrılmış ve 1985 senesinde de ikinci kez evlenmiştir. 1997'de Siverek Devlet Hastanesi'nden emekli olmuştur. Özgültekin, bulduğu fırsatlarda Siverek'te düzenlenmiş olan kültürel faaliyetler kapsamında saz çalmış, türküler söylemiş, Siverek kültürünü tanıtmaya dair televizyon programlarına da katılmıştır. Halk eğitim kurslarında usta öğretici vasfıyla saz kursu vermiş, ayrıca bağlama, keman, ud vs. yapmakla da meşgul olmuştur. Kendisi için "Siverek Sevdalı" tanımlamasını benimseyen Özgültekin, şair ve

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 70-74.

yazarlığı haricinde bir kültür derleyicisi ve arşivcisi olarak da öne çıkmış ve bunu, şu sözleri ile ifade etmiştir:

"—Kendimi bildim bileli Siverek kültürü ve tarihi ile ilgili ne varsa toplarım." Ayrıca da yaşamını şu kelimelerle özetlemiştir: " Saz, şiir, kitap, el sanatları"

Yazarın on beş bine yakın; kitap, gazete, dergi koleksiyonu, görüntü, ses kayıtları vs. ile oluşturduğu bu birikim, Siverek araştırmalarına kaynaklık teşkil edebilecek bir arşiv ve kütüphane hizmeti sunmaktadır.¹

2.1.1.15.2. Eserleri

Şair, yazar ve araştırmacı Ramazan Özgültekin'in eserleri şunlardır; *Gönül Aleminden I², Gönül Aleminden II³* , *Siverek'in Sosyal Yapısı ve Aşiretler Tarihi⁴*, *A' dan Z' ye Siverek Ansiklopedisi⁵*, *İslam ve Tasavvuf Ayrı Şeyler midir?⁶*, *Siverekli Şair İbrahim Re'fet Hayatı ve Eserleri⁷*, *Siverek Evliya ve Alimleri⁸*, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri⁹*, *Siverek Folklorunda Maniler, Deyimler, Atasözleri, Dualar ve Beddualar¹⁰*, *Siverek Folklorunda Çocuk Oyunları, Halk Oyunları ve Siverek Hikayeleri¹¹*, *Tarih ve Kültürüyle Siverek¹²*,

¹ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/elvan-ramazan-ozgultekin> erişim tarihi: 02.07.2025 20.10

² Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Gönül Aleminden I* (Siverek: Elif Matbaası, 2005)

³ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Gönül Aleminden II* (Siverek: Elif Matbaası, 2015)

⁴ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverek'in Sosyal Yapısı ve Aşiretler Tarihi* (Siverek: Elif Matbaası, 2015)

⁵ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *A' dan Z' ye Siverek Ansiklopedisi* (Siverek: Elif Matbaası, 2015)

⁶ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *İslam ve Tasavvuf Ayrı Şeyler midir?* (Siverek: Elif Matbaası, 2015)

⁷ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverekli Şair İbrahim Re'fet Hayatı ve Eserleri* (Siverek: Elif Matbaası, 2010)

⁸ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri* (Siverek: Elif Matbaası, 2006)

⁹ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri* (Siverek: Elif Matbaası, 2005)

¹⁰ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverek Folklorunda Maniler, Deyimler, Atasözleri, Dualar ve Beddualar* (Siverek: Elif Matbaası, 2004)

¹¹ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Siverek Folklorunda Çocuk Oyunları, Halk Oyunları ve Siverek Hikayeleri* (Siverek: Elif Matbaası, 2004)

¹² Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Tarih ve Kültürüyle Siverek* (Ankara: Siverek Kaymakamlığı, 2003)

*Dünden Bugüne Siverek.*¹

Özgültekin'in evi ve kütüphanesi; yirmi beş binden fazla kitap ve ansiklopedi barındıran, öğrenci ve araştırmacıların mekânı haline gelmiş, tez ve ödevlerin hazırlanmasına katkı sunan aynı zamanda Siverek ahalisinin ve ileri gelenlerinin sık sık ziyarette bulunup istifade ettiği, tarihi eserleriyle, fotoğraflarıyla otantik yapısıyla ve el yapımı enstrümanları ile bir "huzur hane" olarak kabul edilmektedir.

2.1.1.15.3. Tasavvufa İntisabı

Mehmet Nedim Baba, Ahmet Hicrî Baba'nın (ö. 1980) müntesiblerindendir. Özgültekin'in babası ve Mehmet Nedim Baba gibi müntesiblerinin Ahmet Hicrî Baba'dan çokça bahsediyor olmaları yazarda merak uyandırır. Yazar Özgültekin, 1977 senesinde, rüyasında bir komşusunun evine gelen Ahmet Hicrî Baba'yı ziyaret ettiğini Mehmet Nedim Baba'ya anlatır. O da kendisine:

"—Ahmet Hicrî Baba bizi istiyor, hazırlık yapıp Bandırma'ya babayı ziyarete gidelim." der. Böylece Hacı Nedim Baba, Ramazan Özgültekin, Aslan Karakaş, Hamza Taşdönderen, Ramazan Düşkün ve Kadri Ciniviz adlı kişilerden oluşan bir grup, Ahmet Hicrî Baba'yı ziyaret maksadıyla yola koyulur. Bu gruptakiler, gece yarısı Bandırma'ya ulaştıklarında yolda gördükleri yaşlı bir adama Ahmet Hicrî Baba'nın adresi olan Vecihî Bey Mahallesi'ni sorarlar. O da:

"—Ahmet Hicrî Baba'nın evine mi gidiyorsunuz?" diye sorar. Evet cevabını alınca onları Hicrî Baba'nın evine götürür. Ahmet Hicrî Baba'ya hitaben:

"—Baba, Siverek'ten misafirleriniz geldi." diyerek izin ister ve ordan ayrılır. Hicrî Baba da:

"—Gelin çocuklar gelin hoş geldiniz, beni ne kadar mutlu ettiniz, bilemezsiniz, yüce Allah sizlerden razı olsun." der.

Hicrî Baba'yı ilk kez ziyaret etmenin heyecanını aktaran Özgültekin, gece boyunca Hicrî Baba'nın sohbetine iştirak ettiklerini, geceyi orada geçirdiklerini sohbetlerin bir kısmını kasete kaydettiklerini ve daha sonraki zamanlarda yani bir

¹ Geniş bilgi için: Ramazan Özgültekin, *Dünden Bugüne Siverek* (Konya: Marifet Matbaası, 1997)

buçuk, iki yıl kadar sonra da tekrar ziyarette bulunduklarını aktarmaktadır. Yazar Özgültekin, Hicrî Baba'nın "manevî şecere belgesi"ni, Mehmet Nedim Baba'ya, Siverek'te yaşadığı dönemde verdiğini, şu anda ise belgenin kendisinde olduğunu kitabında ifade etmiştir.

Ahmet Hicrî Baba'nın kabri Bandırma Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Ahmet Hicrî Baba'nın müşidi olan ve tasavvuf yolunun yüksek makamlarına, edep ve erkanına ulaştıran kişi; Denizli'nin Buldan ilçesinde medfun Halil Dede'dir. Kabri üzerinde bulunan bilgilere göre, 1866 yılında doğup 1958 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şu şekilde bir yazı da mezar taşında bulunmaktadır: "Allah Bakî, Tarik-î Kâdirî Şeyh Sarac Dede, namı diğeri Safî Baba"¹

Ramazan Özgültekin'in, Nedim Baba'ya intisabı, onun da Ahmet Hicrî Baba'ya intisabı ve Ahmet Hicrî Baba'nın da müşidi olan Halil Dede'nin kabrinde bulunan bu yazı vasıtasıyla Özgültekin'in, Kâdirî Tarikatına mensup olduğu açıkça görülmektedir.

2.1.1.15.4. Tasavvufî Görüşü

Siverekli yazar Ramazan Özgültekin, 1975 senesinde arkadaşı Hanifi Karakılıç vasıtasıyla Siverek'in tasavvufî şahsiyetlerinden Mehmet Nedim Baba ile tanışır ve uzun zamandan beri aradıkları müşidi bulmuş olmanın heyecanı ile ikisi de Mehmet Nedim Baba'ya intisab eder. Özgültekin'in babası merhum Abdülkadir Sakavan da Siverek'in tasavvuf ehli zatlarından Ahmet Hicrî Baba'ya intisab etmiştir.

Ramazan Özgültekin, kaleme almış olduğu "İslam ve Tasavvuf Ayırık Şeyler midir?" adlı kitabında; İslâmı, Allah'ın resulü aracılığıyla tüm insanlara gönderdiği Kur'an-ı Kerim'in içinde bulunanların tamamı, yaratılanların dünyevî ve manevî anayasası olarak olarak tanımlamıştır. Hakiki tasavvufun da Kur'an ve Sünnet yolu olduğunu ve kişinin bunu hayatına harfiyen tatbik etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tasavvufî hayatın da dört aşamaya sahip olduğunu bunların; "Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet" olduğunu aktarır. Bu aşamaların birbirini tamamlayıcı nitelikte

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 53-55.

olduğunu, şeriatın; İslam'ın temel formu, tarikatın; onun meyvesi olduğunu, hakikatin; meyvenin içeriği olduğunu, marifetin; onun lezzeti yani vuslat ve ilahî murada erişmek olduğunu ifade etmektedir.

Yazarın kitapta aktardığı başka bir örneğe göre de İslam; Allah'ın padişah olduğu bir saraya benzetilmekte, şeriat; o sarayın kapısı olarak nitelendirilmekte, tarikatın; hakikat bahçesine götüren yol olduğu, hakikatin; huzur ve kavuşma makamı ayrıca hazırlanma bahçesi olduğu, son olarak marifetin ise; ilahi huzura çıkmanın, huzura kavuşmanın makamı olduğu ifade edilmektedir.

Özgültekin, insanların İslam'a uyarak yaşamlarının bir mecburiyet olduğunu, İslam'ı kendine uydurup yaşamaya çalışanların ise batıl ve saptırılmış bir yolda olduklarını ve bu anayasayı uygulamaya geçirmedikleri sürece de hakiki saadet ve huzura ulaşamayacaklarını aktarmıştır.¹

2.1.1.15.5. Vefatı

Ramazan Özgültekin, yaklaşık altı yedi sene önce açık kalp ameliyatı geçirmiş ve vefatından birkaç gün önce rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmış, yoğun bakıma alınmasının ardından 22 Mart 2025 günü saat 03.00 sularında vefat etmiştir.²Yakınları ve sevenleri tarafından naaşı, memleketi olan Siverek'e getirilen Ramazan Özgültekin; Şeyh Abdülkadir Geylanî Camii'nde kılınmış olan cenaze namazının akabinde Siverek Asrî Mezarlığı'na defnedilmiştir.³

¹ Özgültekin, *İslam ve Tasavvuf Ayrı Şeyler midir?* (Siverek: Elif Matbaası, 2010), 4-66.

² <https://www.yeniurfagazetesi.com/haber-siverekin-hafizasi-ramazan-ozgultekin-vefat-etti-73307.html> erişim tarihi: 02.07.2025 20.15

³ <https://www.siverekgenclik.com/siverek-in-hafizasi-ramazan-ozgultekin-vefat-etti/24105/> erişim tarihi: 02.07.2025 20.20

2.2. İKİNCİ BÖLÜM

2.2.1. Siverek'teki Tasavvufî Şahsiyetlerden Olup Siverek'te Kabirleri Bulunmayanlar

2.2.1.1. Hüseyin b. Alî Siverekî

Yaptığımız araştırmada hayatı hakkında fazla bilgi bulamadığımız Hüseyin Siverekî (ö. 1235/1819'dan sonra), Kâdiriyye tarikatının XIII. asırdaki güçlü temsilcilerinden Gavs-ı Sâni diye bilinen Seyyid Şeyh Nûreddîn Birîfkânî'nin¹ (ö. 1851) halîfesidir. Seyyid Nûreddîn Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî'ye kendi el yazısıyla vermiş olduğu bir icâzetnâme bulunmaktadır. Birîfkân Seyyidleri adlı eserin yazarı Mahmut Birîfkânî, bu icâzetnâmeyi 2009 senesinde Siverek'te bulunduğunu ifâde etmiştir. Hüseyin Siverekî'nin torunları bu icâzetnâmenin fotokopisini Mahmut Birîfkânî'ye vermişlerdir. İcâzetnâmenin tarihi (1234/1818-1819) senesidir.²

2.2.1.2. Hacı Osman Baba

Hacı Osman Baba'nın doğum ve vefat tarihi ile alakalı bir malumat bulunmamaktadır. 1800'lü senelerde Siverek'te yaşamış ve Hacı Osman Baba diye tanınmıştır. Bu zatın, önceleri dağlarda eşkıyalık yaptığı fakat yoksula, zayıfa ilişmeyen, mert ve cesur bir kişi olduğu bilinir.

Hacı Osman Baba karşılaştığı yaşlı bir zatın hal ve maneviyatından etkilenererek tüm kötü alışkanlıklarını bırakıp tevbe ederek kendisini ibadet ve zikre vermiştir. Halep'e giderek mürşid arayışında bulunur sonunda bir mürşide intisab eder.

¹ Nûreddin Birîfkânî 19. yüzyılda Kuzey Irak bölgesinde yetişmiş bir âlim, mutasavvıf, şair ve yazardır. Birîfkânî'nin birçok manzum ve nesir eseri bulunmaktadır. Birîfkânî pek çok halîfe ve mürid yetiştirmiştir. Siyasetten uzak sade bir yaşantıyı tercih etmiş, yaptığı hizmetleriyle kendi döneminde çok büyük bir kitleye hitap etmiştir. Birîfkânî'nin bu etkisi eserleri ve halîfeleriyle günümüze kadar devam etmiş ve görüşleriyle Kâdiriyye tarikatı içinde Birîfkânîyye kolunun teşekkül etmesine öncülük etmiştir. https://isamveri.org/pdf/drg/D01777/2012_53/2012_53_OZAYDINM.pdf erişim tarihi: 25.10. 2025 16.51

² Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 313.

Bu zatın dergahında manevî eğitimini alır. Bir gün mürşidi, Osman'ı çağırır ve ona artık memleketi olan Siverek'e dönebileceğini söyler. Osman da hazırlıklarını tamamlayıp mürşidinin elini öpüp yola düşer. Bir zaman sonra Siverek'e ulaşır ve Siverek'te halkı irşad vazifesini yerine getirmeye başlar.¹

Osman Baba, ile alakalı halk arasında yaygın olan menkıbelerden birisi şu şekildedir: O dönemlerde Viranşehir Siverek Sancağı'na bağlı idi. Viranşehir'deki Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa (ö.1908) Hacı Osman Baba'yı Viranşehir'e davet eder. Osman Baba, yanına Urfalı Babe namındaki sadık bir müridini de alıp Viranşehir'e doğru yola koyulur. Orada hürmet ve lütuf ile ağırlanır. Birkaç gün İbrahim Bey'e misafir olan Osman Baba, artık dönmek için müsaade istese de İbrahim Bey kalması üzerine ısrarcı olur. Tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceğini söyler ve devamlı olarak kalmasını ister. Ancak Osman Baba Siverek'e dönme niyetinden geri adım atmayarak hiçbir dünyalığa ihtiyacı olmadığını söyler. Hacı Osman, ısrarından vazgeçmeyen İbrahim Bey'den orada gördüğü bir merkebi ister ve oradan ayrılmadan evvel kendisine şunları söyler: "Yalnız, seni İstanbul'a çağıracaklar. Korkma, git ama bu müridimi de beraber götür. Hayırlısıyla git, geldikten sonra, hücremin bulunduğu yere bir tekke yaptır ve yine benim hücremin yanından geçen derenin (Esmerçayı Deresi) karşısında bulunan Koçali Baba namındaki zatın orada mevcut kabrine de türbe yaptır." Bunun üzerine İbrahim Bey eğer isterse tekke ve türbeyi hemen yaptırabileceğini söyler. Osman Baba:

"Hayır hayır, İstanbul'a git, gel ondan sonra yaptır." diye cevap verir. İbrahim Bey de kabul eder. Böylelikle beraberinde getirdiği müridini İbrahim Bey'e emanet eden Osman Baba Siverek'e geri döner. Bir zaman sonra Sultan Abdülhamit Han, güneydoğu ve doğudaki aşiret reislerinden birer temsilciyi İstanbul'a çağırır. Ancak nasıl bir netice ile döneceğini kimse bilemediğinden gitmeye hevesli olan pek çıkmaz. Viranşehir'de de bu mevzu gündeme gelir ve netice olarak İbrahim Bey'in, Abdülhamid Han'ın huzuruna aşiretin temsilcisi olarak gönderilmesine karar verilir. İbrahim Bey, Hacı Osman Baba'nın kendisine anlattıklarından ötürü gönül rahatlığıyla hazırlıklarını tamamlar, Hacı Osman Baba'nın müridi olan Urfalı Babe'yi de yanına alır ve yola koyulur. İstanbul'a vardıkları ve saraydan içeriye girmek istedikleri zaman saray görevlileri sultanın bir kişiyi kabul ettiğini, iki kişiyi alamayacaklarını söylerler. İbrahim Bey, müridi içeri almazlarsa kendisinin de girmeyeceğini söyler, durumu padişaha iletirler ve içeri girmesi için izin çıkar.

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 60-63.

Huzura çıktıklarında sultan, İbrahim Bey'e bir kişi çağırdığını söyler ve yanındaki adamın kim olduğunu sorar. İbrahim Bey de şöyle cevap verir:

"Sultanım, Siverek'te bir Allah dostu vardır. O, bana seni İstanbul'a çağıracaklar bunu da beraberinde götür dedi, ben de onun emri üzerine yanımda getirdim." Sonrasında gelişen görüşmeler neticesinde Milli Aşireti'ne dört alay, İbrahim Bey'e de Paşa unvanı verilir.¹Böylece dönüş için hazırlanan İbrahim Paşa, Osman Baba'nın müridi olan Urfalı Babe ile beraber saraydan çıkarken sultan onları durdurur ve Urfalı Babe'yi yanında bırakmasını emreder. İbrahim Paşa, onun Osman Baba'nın emaneti olduğunu söylese de padişah:

"O zat sana götür, yine geri getir mi, yoksa sadece götür mü dedi?" diye sorar. Paşa da sadece götürmesini emrettiğini söyleyince, sultan onu bırakıp gitmesini söyler ve paşa da Urfalı Babe'yi bırakır. Urfalı Babe, daha sonraları sultan tarafından yetiştirilerek subay yapılmıştır. İbrahim Paşa döndüğünde Siverek'te Hacı Osman Baba'nın söylediği şekilde tekkeyi ve Koçalı Baba Türbesi'ni inşa ettirir. Yaptırdığı tekkenin kapısına ise şunları yazdırır:

"Tâc-ı Rif'attır külah-ı Kâdirî"

Vuslat-ı yâre sebeptir çünkü râh-ı²Kâdirî."

Osman Baba bir müddet bu tekkede ve Sulu Camii'nin karşısında, kalenin eteğindeki tekkede irşad faaliyetlerini sürdürür.³Tekke'ye yazdırılan bu ibarelerden Hacı Osman Baba'nın Kâdirî Tarikatı mensubu olduğu anlaşılmaktadır.

¹ İbrahim Paşa, Sünni Müslüman ve Kürtçe konuşan kabilelerden oluşan bir federasyonun başında bulunan Kürt aşiret lideri Eyyub Beg'in (Bey) soyundan geliyordu, 1863'te aşiretin reisliğini devralır ve Osmanlı Sarayı ile siyasi bağlar geliştirir. 1891'de İbrahim, Albay rütbesiyle Hamidiye alaylarının komutanı olur. Kendisine Paşa unvanı verilen İstanbul'a yaptığı bir ziyaretin ardından, Sultan II. Abdülhamid'in önde gelen bir destekçisi haline gelir. 19. yüzyılın sonunda İbrahim Paşa, Osmanlı Hamidiye süvarileri için her biri 500 ila 1150 askerden oluşan altı alaydan oluşan önemli bir sayı oluşturmuştur. https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Pasha_Milli erişim tarihi: 25.10.2025 16.55

² Râh: Tarikat, Tasavvufta Hakk'a ulaşmak için benimsenen usul, tutulan yol. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rah> erişim tarihi: 25.10.2025 17.04

³ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 64-68.

2.2.1.3. Kürt Hacı Ali Efendi

Kendi döneminde Kürt Hacı Ali Efendi (ö. 1330/1911) namıyla tanınmış olan Hacı Ali Efendi, Siverek'e bağlı Modan/Peynirci Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmemektedir.¹

Daha sonraları Siverek'ten Urfa'ya yerleşen Hacı Ali Efendi, Urfa'da Haydariyye Medresesi'nin Müderrisi olarak atanmıştır. Kendisi, ehl-i tasavvuftan ve âlim bir zat olarak bilinmektedir. Hacı Ali Efendi'nin babası Muhammed Efendi de o devrin meşhur hocalarından sayılmaktadır. Hacı Ali Efendi hem Haydariyye Medresesi'nde müderrislik yapmış hem de Hızanoğlu Camii'nde imam-hatip olarak vazifesini sürdürmüştür. Hacı Ali Efendi, hac farızasını eda edip Urfa'ya geri dönüyorken, Bağdat'ta bulunduğu zamanda Nakşî Tarikatı şeyhlerinden Mevlâna Hâlid'in halifesi Osman Siraceddin'e intisab eder, tarikat icazetini kendisinden alır.²

Hacı Ali Efendi, ilmiyle ve tasavvufi yaşantısı ile toplum nezdinde hürmet ve muhabbetle anılmaktadır. Hacı Ali, Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklarda ve Müslim gayr-ı müslim anlaşmazlıklarında arabulucu olurdu. Mesela, bir gayr-ı müslim ile bir Müslüman arasında yaşanan herhangi bir anlaşmazlık Hacı Ali Efendi'ye getirilir ve onun vereceği karar tarafların kabulü ile neticelenir.

Hacı Ali Efendi, 1911 şubat ayında vefat etmiştir. Urfa'da, halk arasında "Büyük Kar Senesi" diye şöhret bulan o yılda, o kadar çok kar yağar ki yollar kapanır ve evlerin damları görünmez olur. Müslim ve gayr-ı müslim tüm Urfa halkı Kürt Hacı Ali Efendi'nin cenazesine katılmak için seferber olur.³ Kendisi, Bediüzzaman mezarlığına defnedilir.

Urfa'da, Bediüzzaman mezarlığında bulunan kabri, Nebih Efendi Türbesi'nin içindedir. Bu türbenin içerisinde üç kabir daha vardır; bunlardan bir tanesi Nebih Efendi" diye bilinen bir ehl-i tasavvuftur. Nebih Efendi'nin kabrinin ayak tarafında da Şeyh Abdurrahman Efendi'nin kabri vardır. Onun da güneyinde Hacı Ali Efendi'nin kabri vardır. Hacı Ali Efendi'nin kabrinin baş dikme kısmında şöyle yazılıdır:

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 162.

² Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri*, (Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011), 258-259.

³ Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 319.

"el-Fatiha

Haza kabrü'l-merhûm el-mağfûr

el-Hac Ali Efendi b. Molla Muhammed Efendi

eş-Şehir müderrisü medresetü Haydari

Tüvüffiye 3 Safer sene 1329”¹

Hacı Ali Efendi'nin oğlu Abdurrahman Efendi de babası gibi büyük bir âlim olarak yetişir. Urfa'daki İmam Hatip Okulu'nun ilk müdürü olan Ziya Güner; Hacı Ali Efendi'nin torunu, Abdurrahman Efendi'nin de oğludur.²

Hızanoğlu Camii'nde imam-hatip olarak sürdürdüğü vazifesini, yaşlılık döneminde oğlu Abdurrahman Efendi'ye devreden Hacı Ali Efendi'nin bu devir teslimi 17 Zilkade 1311/ 23 Mayıs 1894 tarih ve 206 numaralı şer'iyye sicil kayıtlarında geçmektedir;

"Der Devletmekine arz-ı daii kemineleridir.

¹ Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri*, 258; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 319.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 163.

Nezaret-i evkaf-ı hümayun mülukâneye mülhak evkafdan Halep vilayeti celilesi dâhilinde merkez liva olan Medine-i Urfa'da vaki Karaburç namı diğer Hızanoğlu mescidi vakfından almak üzere yevmi beş akçe vazife ile imamet cihetine baberat-i şerif ali şan mutasarrıf olan Hacı Ali Efendi b. Muhammed Halife hala Medine-i mezbure evkaf müdürü Hasan Basri Efendi hazır olduğu halde Medine-i mezbure mahkeme-i şeriyesinde münakid meclis-i şer'imizde maali üküde mahalle-i mezbure sakinlerinden baisü'l-arz silbi kebir oğlu Abdurrahman ibni'l-mumaileyh Hacı Ali Efendi mahzarinde takrir-i kalam edib ben ber vech-i muharrer mutasarrıf olduğum imamet cihetini sinn ve ihtiyar ve hizmet-i mezkureyi ifaya bi-iktidar olduğumdan hüsnü rıza ve tayyibi ihtiyarım ve firağı kat'i muteber ile ceride-i nufusda mezkûr Karaburç mahallesinin doksanıncı hane ikinci numarasında tarih-i veladeti 91 senesinde mukayyed idüğü nüfus idaresi derkenarından ve asker ve redif bekaya ve firarisi olmadığı ahz-i asker komisyonu mazbatasından ve cihet-i imamet-i mezkureye ehliyet ve istihkakı dahi Urfa meclis-i idaresinde vuku bulan imtihanda musteban ve kahir ve nümayan ve camii şerif-i mezkur cemaatinin müntahab ve muhtarı sulbi kebir oğlum merkum Abdurrahman halifeye meccanen firağ ve kasr-i yed ve tefviz ve atik beratını yedine teslim eylediğimde ol dahi ber mucib-i muharrer teferruğ ve tefevvuz ve tesellüm ve kabul edib fi mâ bade cihet-i imamet-i mezkürede benim kati'en alakam kalmamıştır dedikde gibbe'l-tasdik hücceti mezkureyi fariğ mezkur Hacı Ali Efendi abd-i dailerinin kasr-i yedinden vazife-i meşrutesiyle merkum Abdurrahman halife uhdesine şurût-i makarrere-i nizamiyesine tevfiken ve yedine müceddeden bir kıta berat-i şerif-i alişan sadaka ve ihsan buyurulması ricasına bi'l-iltimas paye-i şeriri saltanat-ı a'la'ya arz ve ilam olundu, baki el-emr hazreti veliyi'l-emr hürrire fi'l-yevmi'l-sabi aşer min şehri zilkade sene 1311''¹

2.2.1.4. Molla Derviş Efendi

Yaptığımız araştırmada Molla Derviş'in hayatı hakkında fazla bilgi elde edemedik. Kendisi, Hasuki Kabilesine mensuptur. Doğum ve vefat tarihi ile alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber 1339/1920'li yıllarda vefat ettiği tahmin edilmektedir. Siverek'e bağlı Hadro/Kayalı Köyü'nde yaşamını sürdürmüş, yine aynı köyde vefat etmiştir. Molla Derviş; ehl-i tasavvuftandır. Diğer tasavvuf ehli gibi cemaat namazları ve zorunlu ihtiyaçları haricinde halveti tercih etmiştir. Yaşamı

¹ Karakaş, Şanlıurfa Evliya ve Alimleri, 259.

boyunca zikirleri ile meşgul olmuştur. Halk arasında helal ve harama çok önem vermesiyle tanınmıştır. Bu nedenle toplumun muhabbetini ve hürmetini kazanmıştır.¹

2.2.1.5. Hacı Yusuf Sami Efendi

2.2.1.5.1. Hayatı ve Tahsili

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin soyu, Orta Asya'dan göç ederek Musul'a yerleşmiş olan ve Musul'da "Abdülcelilzadeler" namı ile tanınan aileye dayanır. Bu ailenin mensuplarından ve Hacı Yusuf Sami Efendi'nin torunlarından Avukat Zühtü Çıdam konu ile alakalı şu bilgileri aktarmıştır:

"Ben, ailemin kökeni olan, Abdülcelilzadeleri araştırdım. Musul'da Abdülcelilzadeler diye biliniyorlar." Bu aileden bir kısmı Musul'dan çıkıp Bağdat'a yerleşir. Orada yaşayan Kadirî tarikatına mensup Seyyid Abdülkadir Geylanî Hazretleri'nin torunlarına intisab ederler. Daha sonra bu aile Bağdat'tan Siverek'e göç eder ve Siverek ahalisi tarafından, Kâdirî Tarikatına mensubiyetlerinden dolayı "Kadirzadeler" olarak adlandırılırlar.²

Yusuf Sami Efendi 1846 senesinde Siverek'te dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Eyüp Efendi annesinin ismi Fatime Hanımdır.³ Ailesi ona Yusuf adını verir ve Yusuf, beş altı yaşına geldiğinde güzelliği, zekâ ve olgunluğuyla çevresindeki insanların dikkatini çeker.

Yusuf, beş yaşında Siverek'te Sulu Camii'nde mahalle mektebine gönderilir. Kur'an-ı Kerim dersleri alır. Küçük Yusuf, zeki ve kabiliyetli oluşu sebebiyle altı ay içerisinde de tecvid derslerine ve Kur'an-ı Kerim hıfzeta başlar. Dört ay gibi kısa bir sürede Kur'an'ı hatmeder. Daha sonra Yusuf'a, babası Müftü Eyüp Efendi bizzat Arapça ve Farsça dersleri de verir. Sarf, nahiv ve dinî ilimlerin yanı sıra tarih, coğrafya, hesap, hendese, hayvanat, nebatat, ilm-i nücûm, kozmoğrafya derslerini de

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 110-111.

² Ramazan Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, (Siverek: Elif Matbaası, 2005), 13.

³ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

alır. Daha sonra anne ve babası, Yusuf'u, Sulu Camii Külliyesi'nde yer alan Medrese-i Ulûm'a verme kararı alırlar. Orada Siverek'in nadide müderrislerinden olan Kemal Hoca Efendi'den mantık, meanî, ulûm-i âliye ve fenniyyeyi tahsil ederek ilmî icazetini alır. Kendisi aynı zamanda şiir de yazar ve bu şiirlerinde "Gâfi" mahlasını kullanır. Gâfi; gaflet içindeki kulu ya da yaratılanlar arasında en düşük dereceye sahip olanı ifade eder. Ayrıca hat sanatına olan merakından dolayı Siverek'te yaşayan meşhur hattat Bican Efendi'den rika, sülûs ve ta'lik hat dersleri alır. Daha sonra Diyarbakır'a giden Yusuf Samî, orada meşhur hattat Fethullah Efendi'den de dersler almaya başlar ve bu sanatta zirveyi yakalar. Yazdığı pek çok hat levhası haricinde Siverek Ulu Camii ve Gülabibey Camii'ndeki duvar yazıları da Yusuf Sami Efendi'ye aittir.¹

Yusuf Efendi, 1295/1878 senesinde, 32 yaşında bugün Elazığ'ın bir ilçesi olan Maden Sancağı'na taşınır. O zamanlar Siverek idari bakımdan bu sancağa bağlıydı. Orada iki sene kalır ve çocukları da burada eğitim görür. Ayrıca, Sancak Mutasarrıfı Rumî Paşa'nın da teveccühünü kazanır. Maden'de iken tanıştığı Eren Paşa, Yusuf Efendi'nin kişiliğine ve yazdığı şiirlere hayran kalır fakat gafil anlamına gelen "Gâfi" mahlasını ona yakıştıramaz. Yusuf Efendi'nin de kabulüyle "Yüksek derecelere ulaşmış, yüksek edep ve ahlak sahibi insan" manasındaki "Sami" mahlasını münasip görür. Bundan sonra Yusuf Sami Efendi, tüm şiirlerinde "Sami" mahlasını kullanmaya başlar.

Daha sonra Siverek'e dönen Sami Efendi, 1292/1875 senesinde Siverek'te açılmış olan Rüştîye Mektebi'ne muallim olarak atanır ve bundan sonra Muallim Sami olarak tanınır. Yirmi beş sene muallimlik vazifesini sürdürürken babası Müftü Eyüp Efendi'nin kütüphanesinde öğrencilere Feraiz, Mantık ve Hadis dersleri verir. Böylece hem mevcut eğitim sisteminden hem de babasının kütüphanesindeki eserlerden istifade ederek insan yetiştirmekle, eğitimde yeni bir çıkış açmış olur. Binlerce hadis ezberlemiş olan Yusuf Sami Efendi, aynı zamanda bu hadislerin metin ve râvileri ile ilgili de geniş bir ilme sahiptir ve öğrencileri de bu konuda kendisinden istifade etmişlerdir. Kendisi, otuz sene kadar Siverek'te Ulu Camii, Sulu Camii ve başka camilerde de vaaz ve nasihatleriyle de halkı aydınlatır. 1314/1896 senesinde hacca gider. Hac dönüşünde daha önce olduğu gibi halka vaaz ve nasihatlerine devam eder. Daha sonrasında İstanbul'a gider. İstanbul'u gezip gördüğünde bu şehre hayran kalır ve İstanbul'un kütüphanelerini ve bilhassa Beyazıt Kütüphanesi'ni çok

¹ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 314; Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 14-15.

beğenir ve istifade etmeye çalışır. Siverek'e döndüğünde de bundan çok bahseder ve Siverek'teki kitap ve kaynaklarının azlığına dikkatleri çekmeye çalışır. Bunu; "Kem aletle kemalat olmaz." sözüyle de veciz bir şekilde ifade eder. "İstanbul'u görmeyen kendini eksik saysın." diyerek de İstanbul'a ve İstanbul'un ilmî alandaki üstünlüğüne olan hayranlığını dile getirir. Yusuf Sami Efendi, Arapça'yı ileri düzeyde konuşur, İbranice'yi Siverek'te bulunan Yahudilerden öğrenir. Babası Müftü Eyüp Efendi'nin vefatından sonra Ulu Camii'nde bulunan kütüphanesi kendisine devredilmiş, kendi kitapları da eklenince iki bin ciltlik bir kütüphanesi olmuştur. Yusuf Sami Efendi'nin yazdığı, Arapça ve Osmanlıca onlarca kitaptan yalnızca beş altı adet günümüze ulaşabilmiştir, diğerleri hakkında malumat bulunmamaktadır.¹

1331/1912 senesinde Siverek, Diyarbakır'a bağlı bulunmaktadır. Yusuf Sami Efendi, Diyarbakır Meclis Azası olarak seçilmiş ve Siverek'in sorunlarını sıkça gündeme getirip çözmeye çalışmıştır. Sonrasında da encümen azası ve icra unsuru görevleriyle de hizmetlerine devam etmiştir. Siverek'e idadi yani günümüzdeki karşılığı lise olan eğitim kurumunun getirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. 1914 senesinde Siverek'te Müdafa-i Milliye Komisyonu Reisliği vazifesinde bulunmuş ve bu sayede büyük hizmetler gerçekleştirmiştir. Siverek'teki Feyziyye ve Yusufiyye Medreseleri'nde fen ve din derslerini aynı zamanda idadi derslerini de yürütmüştür.²

2.2.1.5.2. Vefatı

Hacı Yusuf Sami Efendi, 10 Kasım 1932'de, seksen altı yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.³ Vefatında binlerce dost ve sevenleri tarafından namazı kılınmıştır. Siverek'te kılınan cenaze namazının haricinde nasıl duyulduğu bilinmeyen bir şekilde Konya'da da cenaze namazının kılındığı, daha sonra Konya'dan gelen biri tarafından ifade edilmiştir. Ramazan Özgültekin, onun vefat tarihini bir şiirinde şöyle ifade etmektedir:

Yıl bin dokuz yüz otuz iki oldu.

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 13-24.

² Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 19-23.

³ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 370; Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 24.

Siverekli gam keder ile doldu.

Bu fani alemde bir yıldız söndü.

Bu da Hacı Yusuf Efendi.¹

Kabrinin bulunduğu yerde daha sonraları belediye tarafından yapılan soğuk hava deposu kabrin yerinin kaybolmasına neden olmuştur. Bu konuda bilinen tek şey; mezarın soğuk hava deposunun güney bölümündeki bir odanın içinde kaldığıdır. Kabrinin bulunması ve Asrî Mezarlık'a nakledilmesi amacıyla ailesinin talebiyle belediye tarafından sağlanan kazıcı ile 2005 senesi, Eylül ayında kazı yapıp aranmasına rağmen naaşına ulaşılamamış ve arama yapmaktan vazgeçilmiştir.²

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin, Ali İffet ile Ahmet Muhtar adında iki oğlu ve Fehime, Zeynep, Süheyla adlarında da üç kızı bulunmaktadır.³

2.2.1.5.3. Tasavvufi Şahsiyeti

Hacı Yusuf Sami Efendi, mütevacı, çok merhametli ve şefkatli biriydi. Yürüdüğünde hep önüne bakar, herkese bilhassa çocuklara karşı çok şefkatli ve merhametliydi. Çevresinde sakin, halim selim, güler yüzlü, az ve öz konuşan biri olarak bilinirdi. Onun, sorulmadıkça konuşmadığı, çarşıya çıktığında nahoş şeyleri duymamak için kulaklarına pamuk tıkadığı, muhatabının seviyesine göre konuştuğu aktarılır. Kendisini seven sevmeyen herkes kendisine hürmet gösterirdi. Kısacası, hâl ve yaşantısının, diğer tasavvuf ehlinin de yaşayışlarında görülen peygamber ahlakının yansıması olduğu söylenebilir.

Yusuf Sami Efendi'nin, eserlerine de sûfî yaşantısı açık bir şekilde görülmektedir. Kendisine ait *Mevlid-i Nebî*'nin başındaki yazıdan da Kâdirî Tarikatı hulefâsından olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁴

Yusuf Sami Efendi'nin hayatını kitaplaştırmış olan Siverekli yazar ve şair

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 33-34.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 81-82.

³ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 24.

⁴ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 20-23.

Ramazan Özgültekin onun tasavvufi şahsiyetini şiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

Size anlatsam bir zat-ı muazzam.

O zat Hacı Yusuf Sami Efendi.

Yine de az gelir ne kadar yazsam.

Hak dostudur Hacı Yusuf Sami Efendi.

Siverek'te meşhur Mevlid Nebî'si

Duyulmuş çevrede herkesçe sesi.

Zatı aşıktır gönüller güneşi.

Siverekli Hacı Yusuf Efendi.

Siverek'in mana sahiplerinden.

Hak kelamı, zikri düşmez dilinden.

Canlı mevcudat incinmez dilinden.

Derler Hacı Yusuf Sami Efendi.

İnşaallah cennettir onun yeri.

Çünkü aşıktır hem de gönül eri.

Sahib-i şefaattir onun piri.

Kâdirîdir Hacı Yusuf Efendi.

Kâdirî pirlerin erlerindendir.

O Siverek'in yerlilerindendir

Geylanî' nin kıymetlilerindendir.

Siverekli Hacı Yusuf Efendi.

Bu yolun yolcusu ehl-i himmettir.

Himmete eren ehl-i selamettir.

Selametlikler ehl-i saadettir.

Birisi de Hacı Yusuf Efendi.

Ben de tuttum bir pîrin eteğini.

Mevlam makbul eylesin emeğimi.

Elvan'ım, Hak kabul et dileğimi.

*Sevdiğimdir Hacı Yusuf Efendi.*¹

Siverekli bir başka şair olan Mehmet Özgörüş'ün, Hacı Yusuf Sami Efendi için yazdığı şiiri ise şöyledir:

"Ne mümkün şu günah aleminden sıyrılmak, kurtulmak.

Ne mutlu, Hakk'a adanmak, yaradana kul olmak.

Ah ne yazık geç anladım, ıssız geceler ayı.

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 33-34.

Yıldızın kopmasından, sendelenen ayı.

Dağlar dumanla dolu, sarpa sarılmış yollar.

Aman Allah'ım aşılmayan engeller, manialar.

Gök kubbenin altında görünen her hikmette.

Mesulüm, günahkârım, ben bu ademiyyette.

Acaba hangi vuslat hasret gibi tatlıdır.

Acaba hangi şarap hasretten lezzetlidir.

Bülbül gülü kıskanır güllere figan eyler.

Neden kargalar girer, gülşeni viran eyler.

Ah bu hikmet büyüü, çizilse bir boşlukta.

Gecelerden korkulmaz, her sır kalır ışıktı.

Neden kıymet sakıttır sana mahsus eserde.

Neden nakşın silinir camideki mermerde.

Neden Sami kulunun, olmasın bir türbesi.

Neden onu anmasın bu müslüman beldesi.

Demek günah bendedir, hatam başımdan aşkın.

Ya Rab! doğruya ilet, bırakma beni şaşkın.

Beni masrur et ya Rab! hakikate eriştir.

*Çünkü adım Muhammed soyadım Özgörüştür."*¹

2.2.1.5.4. Eserleri

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin birçok el yazma eseri mevcuttur. Eserlerinin bir kısmı tasavvuf, bir kısmı da ahlak ve siyer-i nebi ile ilgilidir. Arapça ve Osmanlıca eserlerinden yalnızca altı tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Kendisine ait pek çok el yazması hat levhası vardır. Bunlardan bir tanesi Siverek Ulu Camii mihrabının sağ tarafında bulunmaktadır. Yusuf Sami Efendi'nin eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

*Mevlid-i Nebî, Künûzü'n-Ni'am, (Türkçe'den Arapça'ya çeviri) Hilve-i Saadet, El Kasidetü'n-Necatiye, Risale-i Hatm-i Tarikat-ı Kâdiriyye, Zikirler ve Esmalar Risalesi.*²

2.2.1.5.4.1. Mevlid-i Nebî

Hacı Yusuf Sami Efendi, en büyük eserlerinden sayılan Hacı Yusuf Sami Efendi, en yi 1899 senesinde yazmıştır. Siverek'te bu eser, nikâh merasimlerinde, sünnetlerde, taziyelerde ayrıca mübarek gün ve gecelerde okutulmakta ve toplumun her kesimi tarafından benimsenmektedir. Bu eser sade ve anlaşılır bir dil ve üsluba

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 35-36.

² Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 25.

sahiptir. Yusuf Sami Efendi daha çok bu eseri ile bilinmektedir. *Mevlid-i Nebî*, on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şöyle sıralanmıştır:

Mevlide çağrı bölümü, Tevhid bölümü, Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) dedesinin yüce Allah'tan on evlat istemesi ve birini kurban etme ahdi bölümü, Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) babası Abdullah'ın evlenmesi ve annesi Amine Hatun'un Hz. Resûlullah'a (s.a.v) hamile kalması ile bazı peygamberlerin, Hz. Peygamber'in (s.a.v) annesi Amine Hatun'u ziyaret etmeleri bölümü, Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) doğumu bölümü, Merhaba bölümü, Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) mucizelerinden özetler bölümü, Münacaat bölümü, Mirac bölümü, Naat-ı şerifler bölümü.¹

Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* 'yi yazma serüveni ise şu şekilde olmuştur: Yusuf Sami Efendi'nin hocalarından Hacı Abdülkadir Efendi'nin; Yusuf Sami'nin birkaç gün derslere gelmediği dikkatini çeker ve sebebini araştırır. Kimseden net bir cevap alamaz. Bir süre sonra derse gelen Yusuf'a hocası, ortadan kayboluşunun nedenini sorar. O da çalışmalarını evde sürdürdüğünü söyler ve cebinden çıkardığı bir tomar kâğıdı hocasına uzatır. Bunların, gelmediği günlerde eve kapanıp yazdığı, *Mevlid-i Nebî* olduğunu aktarır. Hocası alıp birkaç defa okur ve göz yaşlarına hâkim olamayıp çok beğendiğini ifade eder. Yusuf Sami Efendi'yi tebrik edip gözlerinden öper. Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* isimli eserinin Türkçe metninin giriş kısmı şu şekildedir:

*"Diyarbakir Mültehakatından Siverek kasabası ulemasından ve Tarikat-ı Aliye-i Kâdiriyye Hulefasından el-Hac Yusuf Sami Efendi'nin eseridir. Eski Sarayın Mercan Kapısı sırası dükkânlarından Sultan Sarayı karşısında on sekiz numaralı coğrafya ve resim muallimi Hulusi Efendi'nin matbaasında Mearif Nezareti Celilesi tarafından a'ta buyrulan imtiyazlı ruhsatname üzerine bin yigirmi iki tarihiyle birinci defa olarak tab olunmuştur."*²

Mevlid-i Nebî'den bir kesit şu şekildedir:

Ger diler sen dâima şâd olasın.

Rahmet u gufrân ile yâd olasın.

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 26.

² Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 26-27.

Dû cihânda gamdan âzâd olasın.

Mevlîd-i pâki Resulillâh'e gel.

Her dû âlem bulmak istersen necât.

Rûh-ı Fahru'l- Âlemîn'e ver salât.¹

Mevlid-i Nebî' den Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğumuna dair olan bir kısım şöyledir:

Ol Rebiülevvel ayın muhterem.

On ikinci gece isneyn idi hem.

Bu cihane doldu enva-ı seda.

Dediler kim geliserdir Mustafa.

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eserinden "Merhaba" başlıklı kesitinden bir parça da şu şekildedir:

Ey cihanın abu tabı sen sefa geldin sefa.

Olmasaydın halk olunmaz idi bu arzu sema.

Naat-ı pâkinde buyurmuştur Cenâb-ı Kibriya.

¹ Geniş bilgi için: Yusuf Sami Efendi, *Mevlidü'n-Nebî*, (Siverek, 1322).

Kendi zatım çün yarattım ben seni ya Mustafa.

Yine Hacı Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eserinden dua manasını ifade eden "Münacaat" başlıklı kısmından bir kesit:

Ya ilahi ism-i âzam hürmeti.

Fahr-i alem nur-i efhem hürmeti.

Enbiyayı bâ sefanın hürmeti.

Evliyayı zî vefanın hürmeti.

Kudsü Kâbe çâhi Zemzem hürmeti.

Ravda-i pâk-i muazzam hürmeti.

Hâb-ı gafletten bizi bidar kıl.

Fadlın ile nâil-i didar kıl.

Bakma isyanımıza ya müsteân

Yakma nâre el emân-u el emân.

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* eserinden Hz. Peygamber'in (s.a.v) mucizelerine yer verdiği ve "Mu'cizât-ı Nebî" başlığı altında bir kesit şu şekildedir:

Çün hicab-ı kibriyadan geçti ol.

Kab-ı kavseyn oldu me'vayı Resul.

Ol keremler kânı bî keyf bî mekân.

Lutfedüp kıldı tecelli bî güman.¹

Hacı Yusuf Sami Efendi'nin *Mevlid-i Nebî* adlı eserinden Hilye-i Şerif Kasidesi olarak da bilinen Naat-ı Şerif'ten bir kesit de şu şekildedir:

Ne devlettir bu devlet kim bize lütfu inayettir.

A'ta-yı bi nihayet Lihye-i pâk-i saadettir.

Zamanı fırsatı elden bırakma gel ziyaret kıl.

Niyaz et halisane çün ziyaretgâh-ı ümmettir.²

Bu naat-ı şerifi, Yusuf Sami Efendi el yazısıyla yazmıştır. Önceleri, Siverek Ulu Camii'nin mihrabının sağ tarafına asılmış, 2004 senesinde Ulu Cami'de yapılan tadilat nedeniyle kaldırılmış fakat tekrar yerine konulmamıştır.³

Bu hilye-i şerif kasidesinin, ta'lik hat ile yazılmış bir diğer levhası da Şanlıurfa'da Dergâh Camii'nde Hz. Peygamber'in (s.a.v) Sakal-ı Şerif'inin olduğu bölmede asılı bulunmaktadır.⁴Naat-ı Şerif'in Türkçe açıklaması da şu şekildedir:

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 65-67; Geniş bilgi için: Yusuf Sami Efendi, *Mevlidü'n-Nebî*.

² Geniş bilgi için: Yusuf Sami Efendi, *Mevlidü'n-Nebî*.

³ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 99.

⁴ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 82.

“Ne büyük bir nimettir bu nimet ki bize büyük lütf, inayet ve ihsandır. Sonsuz bir bağıştır, Hazreti Resûlullah'ın (s.a.v) Sakal-ı Şerifidir. Ziyaret zamanını fırsat bil. Kaçırma bu fırsatı gel ziyaret et. Halisane, gönülden Allah'a niyaz et, yalvar, çünkü duaların kabul edildiği ziyaretgâh-ı ümmettir. Salâvat ile selam gönder, Medine'deki Resûlullah'ın (s.a.v) kabri olan yeşil kubbeye. Edeble, saygıyla ziyaret et acaba bir daha nasip olur mu sana bu vakit bir fırsattır. Bu tertemiz, mis gibi Sakal-ı Şerif'in bir kılına yaklaş, ziyaret et ey zahir! Çünkü bunun sahibi, en büyük takva sahibi, Kıyamet Günü'ndeki güvenilen ve kendisiyle övünülen Hazreti Resûlullah'tır. (s.a.v) (Bu sakal) seçilmiş ve kıymetli olan Resûlullah'ın (s.a.v) yadigârıdır, hatırasıdır, riayet et, ta'zim et. Buna ta'zimu hürmek etmek ey Sami Allah'ın Resulüne itaattır.”¹

2.2.1.5.4.2. Künûzü'n-Ni'am (Nimetler Hazinesi)

Hacı Yusuf Sami Efendi *Künûzü'n-Ni'am*² adlı eserini 1312/1894 tarihinde yazmıştır. Bu eser, Abdurrahman Sami Paşa'nın, "*Rumûzü'l-hikem*" adlı, Türkçe yazmış olduğu eserinin, Arapça çevirisidir. Eserin basımı günümüze kadar yapılmamıştır. Eserin konusu inanç esasları ve ahlakıdır.³

2.2.1.5.4.3. Hilve-i Saadet (Hz. Resûlullah'ın Vasfı)

Yusuf Sami Efendi'nin *Hilve-i Saadet*⁴ isimli eseri, Osmanlıca yazılmış kasidelerden müteşekkildir. Kasidelerin açıklamalarına da yer verilmiştir. Eser yayımlanmamıştır.⁵

2.2.1.5.4.4. El-Kasidetü'n-Necâtiye (Kurtuluş Kasidesi)

Yusuf Sami Efendi, *el-Kasidetü'n-Necâtiye* 'yi⁶ 1290/1873 senesinde Arapça olarak ve on bölüm halinde kaleme almıştır. Bu bölümler şu konuları içermektedir:

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 100.

² Alkış, “Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı”, 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

³ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 27.

⁴ Alkış, “Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı”, 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

⁵ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 28.

⁶ Alkış, “Siverek'te Kâdiriyye Tarikatı”, 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

İlahî aşk, nefsin isteklerinin reddi, Resûlullah'ın (s.a.v) medhi, Resûlullah'ın (s.a.v) doğumu, Resûlullah'ın (s.a.v) mucizeleri, Kur'an-ı Kerim'in vasfı, Resûlullah'ın (s.a.v) miracı, Resûlullah'ın (s.a.v) cihadları, Resûlullah'ın (s.a.v) şefaati ve münacaat.¹

2.2.1.5.4.5. Zikirler ve Esmâlar Risâlesi

Yusuf Sami Efendi, *Zikirler ve Esmâlar Risâlesi*² adlı eserini 1282/1865'te Arapça olarak kaleme almıştır. Allah'ın isimlerini, zikirler ve münacaatları içeren bir risaledir.³

2.2.1.5.4.6. Risâle-i Hatm-i Tarîkat-ı Kâdiriyye (Kâdirî Tarikatının Hatmesi)

Yusuf Sami Efendi, *Risâle-i Hatm-i Tarîkat-ı Kâdiriyye*⁴ adlı eserini, 1301/1883 tarihinde Arapça olarak yazmıştır.⁵

2.2.1.6. İbrahim Re'fet Efendi

İbrahim Re'fet Efendi (ö. 1938), Siverek'te Kadirzâdeler olarak bilinen aileye mensuptur. Aktarılan sözlü bilgilere göre aile, aslen Orta Asyalı olup oradan Musul'a göç etmiştir. Musul'da "Celilzâdeler" olarak tanınan aile, daha sonra Musul'dan ayrılarak Bağdat'a yerleşmiştir. Bağdat'tayken Kâdirî Tarîkatı'na intisablı oldukları için aile burada "Kadirzâdeler" olarak anılmaktadır. Daha sonraları bu aile Bağdat'tan ayrılmış ve Siverek'e yerleşmiştir. Re'fet mahlasını kullanan şair, 1292/1875 senesinde Siverek'te dünyaya gelmiştir. Halk arasında daha çok İbrahim Re'fet ya da Şair Re'fet olarak tanınmıştır. Şair'in meşhur bir Dîvân'ı ve Mevlîd'i bulunmaktadır.⁶

Şair Re'fet, Osmanlı'nın son devri ve Cumhuriyet'in ilk senelerinde yaşayan, divân şiir geleneğine bağlı şairlerdendir. Ailesi, Kâdiriyye tarikatına mensuptur. Kendisinin bir tarikata mensup olup olmadığı bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda Siverekli mutasavvıflardan sayılmış, bazılarında ise şiirlerinden hareketle

¹ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 28.

² Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

³ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 28.

⁴ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

⁵ Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi Hayatı ve Eserleri*, 28.

⁶ Alkış, "Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı", 314; Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, 369.

mutasavvıf bir şair olmadığı ifade edilmiştir.

İbrahim Re'fet Efendi, 4 Şubat 1938 tarihinde Siverek'te vefat etmiştir. Kabrinin Belediye tarafından yapılmış olan bir yapının altında kaldığı aktarılmaktadır.¹

2.2.1.7. Gürüzlü Hacı Muhammed Baba

Yaptığımız araştırmada Gürüzlü Hacı Muhammed Baba'nın (ö. 1962) hayatı ile ilgili detaylı bilgi bulamadık. Gürüzlü Hacı Muhammed Baba'nın hayatı ve irşad hizmetleri çoğunlukla Diyarbakır'ın Çermik ilçesine bağlı Gürüz Köyü'nde geçmiş olduğundan kendisine bölge halkı tarafından Gürüzlü Hacı Muhammed Baba ismi verilmiştir.

Tasavvufa intisabından önce, İslamî ölçülere uygun olmayan bir hayat sürdüğü söylenen Gürüzlü'nün hayatını karşılaştığı bir hadise değiştirir. Gürüzlü, bir ayakkabıcıdan çok kaliteli bir çift ayakkabıyı hak ettiği miktarı ödemedi alıp giyerek köyüne gelir. Ancak ayakkabı daha köye varmadan parçalanınca, ayakkabısını eline alır ve derin bir tefekküre dalar. Hatasını anlayıp pişman olur. Geri dönüp ayakkabıcıya durumu açıklar ve ayakkabının ücretini öder. Bu hadiseden sonra Sîn u Seydoş neslinden gelen Şeyh Halim Efendi'ye intisap eder.²Gürüzlü Hacı Baba, sonraları tasavvufî eğitimine Siverek'in bilinen tasavvuf ehli zatlarından Kâl-ı Hacı ile devam eder. Tasavvuf icazetini aldıktan sonra irşad faaliyetlerine başlar. Çalışkanlığı, dürüstlüğü, takva ve yardım severliği ile halk arasında tanınmıştır.

¹ Ekrem Bektaş, *Siverekli İbrahim Re'fet Dîvânı*, (Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012), 17-28.

² Sîn u Seydoş, iki kardeş olup, keramet sahibi meşhur Bub'un amcalarıdır. Derik mıntıkasında yaşamış ve buraya gömülmüşlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) neslinden olup 3 erkek kardeştir; Seydoş ve Sin (Zine/Zeynep adında bir kız kardeşleri vardır.) Dod adlı kardeşleri onlardan 2 kilometre uzaklıkta, ovada medfundur. Şehit oldukları rivayet edilmektedir. Sin u Seydoş türbesinin bulunduğu Derik ilçesi; Mardin'in batısında yer almaktadır. Kuzeyinde Mazıdağı ve Çınar, güney ve güney doğusunda Kızıltepe, batısında Viranşehir ilçeleriyle çevrilidir. Sadece Sin u Seydoş'un türbesi değil onların torunlarının makamları da yörede önemli ziyaretgâhlar arasındadır. Çermik evlialarından Şeyh Fevzi, bu Seyyid silsilesinin, 25. kuşağındandır. Şeyh Fevzi bu silsilenin 14. halkası olan Sin ve Seydoş'un torunlarından. Dedeleri, 13.yüzyıl başlarında Bağdat'tan gelerek, Mardin'in Derik ilçesine bağlı Kümtöre Köyü'ne yerleşmişlerdir. Şeyh Feyzi 1931 yılında bu köyde doğmuştur. Abdulhalim b. Seyyid Emin'in oğludur. Bölgenin en büyük Seyyid Aşireti; "Mala Bubi" aşiretine mensup olan Şeyh Feyzi, Babası Seyyid Abdulhalim 1946 yılında Çermik'e yerleşmesi üzerine Şeyh Feyzi de buraya yerleşmiştir. Hatice Kübra Uygur, "Sin u Seydoş Türbesi Etrafında Oluşan Ritüel ve Anlatılar", *Ritüelleri Ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)* – I. ed. Bülent Akın, (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2020), 285-291.

Gürüzlü Hacı Baba, sonraları tasavvufî eğitimine Siverek'in bilinen tasavvuf ehli zatlarından Kâl-ı Hacı ile devam eder. Tasavvuf icazetini aldıktan sonra irşad faaliyetlerine başlar. Çalışkanlığı, dürüstlüğü, takva ve yardım severliği ile halk arasında tanınmıştır. Gittiği yerlerde çeşmeler yaptırır, su kuyuları açar, bozulmuş yolları onarır ve bu gibi hayırları yapmaları husunda insanlara da tavsiyede bulunur. Günümüzde hala onun ismi ile anılan kuyu, çeşme ve yetişmiş ağaçlar bulunmaktadır. Hacı Baba'nın çeşmesi ya da Hacı Baba'nın kuyusu vs.

Siverek'teki tasavvuf ehlinden Tıllı Hacı Yusuf Efendi, Gürüzlü Hacı Baba'nın yetiştirmiş olduğu şahsiyetlerdendir. Gürüzlü Hacı Baba 1953 ya da 1954 senesinde Gürüz'den Küfri/Ertem Köyü'ne göç etmiştir. Buradan da Diyarbakır'ın Çermik ilçesine bağlı Musayan Köyü'ne geçerek burada bir müddet ikamet ettikten sonra bu köyün mezrası olan Çıvan Köyü'ne yerleşmiştir. 6 Mart 1962'de aynı köyde vefat etmiştir ve o köyde kendisinin adına yapılmış olan türbede medfundur.¹

2.2.1.8. Seyyid Musa Kazım Kızıllanat

2.2.1.8.1. Hayatı ve Tasavvufa İntisabı

Seyyid Musa Kazım Kızıllanat (ö. 1980), 21 Nisan 1908'de doğmuştur. Babasının adı Ramazan Efendi'dir. Seferberlik zamanında harbe katılan Ramazan Efendi, Rus Ordusu ile yaşanan çarpışma esnasında Erzurum Altunbulak Mevkii'nde şehit olmuştur. Seyyid Musa Kazım Kızıllanat, Mersin'de Jandarma Astsubay Okulun'a kayıt yaptırmış, Daha sonra İstanbul Maltepe Ateş Okulu'na naklini aldirmiş ve eğitim hayatına burada devam etmiş, 1937'de mezun olmuş aynı yıl Manisa Demirci'ye tayin olmuştur.

Neseben seyyid olan Musa Kazım Efendi, görmüş olduğu bir rüyadan sonramürşid arayışına girer. Sonunda memleketi Siverek'te tanınmış tasavvuf ehlinden olan Nakşî ve Kâdirî meşâyihından Hacı Yusuf Sami Efendi'ye intisab etmek ister. Hacı Yusuf Sami Efendi ise kendisine;

"Senin nasibin buralarda değildir. Senin hakiki mürşidin deniz kenarında bir şehirdedir. On sene sonra ondan irşad alacaksın." diyerek bu isteğini kabul etmez. Daha sonraları Manisa Kula'ya tayini çıkan Musa Kazım Efendi, 1944 senesinde, vaiz olan Arif Akşit adındaki bir şahıs vesilesiyle Uşşâkî Tarikatı öncülerinden Hacı

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 58.

Mehmet Ruhî Efendi ile tanışır. Siverekli Hacı Yusuf Sami Efendi'nin kendisine haber verdiği süre dolunca da Halvetî Uşşâkî müridlerinden Üstad Hacı Bekir Sıdkı Visâlî Efendi'ye (ö.1962) intisab etmiştir. Böylece çok kısa bir sürede manevî dereceler kat ederek müridinden halifelik almıştır.¹

Bir rivayete göre; Seyyid Musa Kazım mânâ âleminde ceddleri; Hz. Ali (ö. 40/661), Hz. Hasan (ö. 48/669), Hz. Hüseyin (ö. 61/680) ile görüşmüştür. Kendisinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) giydiği ayakkabısının bir tanesi, Hz. Ali'nin (r.a.) atını bağladığı kazığın bir parçası, Kerbelâ vakasında şehîd düşen Hz. Hüseyin'in (r.a.) kanlı gömleğinden bir parça, Şeyh Abdulkâdir-i Geylânî'nin tesbîhi gibi bazı emanetlerin olduğu aktarılmaktadır.

Başka bir rivayete göre; Hz. Fatıma (ö. 632), rüyada kendisine; “Oğlum Kâzım, babam Resulullah’a (s.a.v) seni götüreceğim” demiş ve Hz. Fatma ile beraber Ravza-yı Mutahhara’ya girmişler. Hz. Fatma ve Seyyid Musa Kazım orada Uşşâkî meşâyihından Bekir Sıdkı Visâlî’nin, huzûr-ı nebevîden ayrılarak gittiğine şahit olmuşlar. Resulullah (s.a.v), Seyyid Musa Kazım'a mübarek şehadet parmağı ile Bekir Visâlî Uşşâkî’yi işaret etmiştir. Bu mânevî işareten sonra, Seyyid Musa Kazım evinin önünden geçen Uşşâkî ihvanlarına: “Şeyhinize selamımı söyleyin. Eğer kabul buyurlarsa huzuruna geleyim” demiştir. Şeyh Hacı Bekir Visâlî Uşşâkî’nin ihvanları bu durumu kendisine arz ettiklerinde, Visâlî: “Gidin o seyyidi buraya getirin” diye buyurmuştur. Böylece Seyyid Musa Kazım, Halvetî-Uşşâkî tarikatına intisab etmiştir. Seyyid Musa Kazım’ın anlattığına göre mânâ aleminde Pîr Seyyid Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî’yi görmüş ve Pîr Efendi: “İnşallah ileride vârisimiz olacaksınız” buyurmuştur.²

Musa Kazım Efendi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) neslinden olup Meşâyih-ı Kiram'ın ulularından, kimsesizlerin sığınağı, himmeti bol, kadri yüce, ihsanı geniş, kemal ve takva sahibi bir zat-ı muhterem olarak bilinmekte, tanınmaktadır. Seyyid Musa Kazım; yetmiş iki yaşında, 1980’de vefat etmiştir. Manisa Kula’da bulunan kabristanda medfundur.³

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 119-120.

² Alkış, “Siverek’te Kâdiriyye Tarikatı”, 315.

³ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 120.

2.2.1.9. Ahmet Hicrî (Alpaltay) Baba

2.2.1.9.1. Hayatı ve Tasavvufa İntisabı

Bağdat'tan göç ederek Sivas'a yerleşmiş olan Kasap Seyit ailesinden olan Ahmet Hicrî Baba'nın annesinin adı Hatice'dir. Ahmet Hicri Baba, 1316/1898 senesinde Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Ahmet Hicrî Baba, ilk eğitimini Sivas'ta tamamlamıştır. Gençlik döneminde müzik sevgisi ve merakından dolayı bir müddet çeşitli müzik aletlerini kullanmak için eğitimler almış ve saz vs. çalmakla meşgul olmuştur. İlk öğreniminden sonra Askeri mektebe başlamıştır. Derslerinin yoğunluğu ve validesinin de ısrarları üzerine müzikle meşgul olmayı bırakarak manevî yaşayışa yönelmiştir. Böylece bir yandan okul dersleriyle meşgul olurken bir yandan da İslâm'ı öğrenmeye ve yaşamaya gayret göstermiştir. Ahmet Hicrî Baba, Askeri okulu bitirmesinin ardından üsteğmen rütbesiyle Denizli'nin Buldan ilçesine atanmıştır. Bu ilçede yaşayan Allah dostlarından Hacı Saraç Halil Dede ismindeki bir tasavvufî şahsiyete intisab etmiştir. Daha sonraları Ahmet Hicrî Baba'nın tayini Siverek'e çıkmış ve 1944 ile 1946 seneleri arasında yirmi yedi ay, Siverek'te Askerlik Şubesi Reisi olarak Albay rütbesiyle vazifesini ve aynı zamanda irşad faaliyetlerini de sürdürmüştür. Sonraki zamanlarda Ahmet Hicrî Baba'nın, Siverek'ten Bursa'ya, oradan da Foça'ya tayini çıkmış ve Foça'da bulunduğu vakitlerde birkaç kez müntesiblerini ziyaret etmek için Siverek'e gelmiştir.¹

Ahmet Hicrî Baba, 1980 senesi, Ramazan ayının üç veya dördüncü günü vefat etmiştir. Kabri Bandırma Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Vefatından birkaç sene sonra, İstanbul'da yaşayan Hamza Taşdönderen tarafından kabri onarılmıştır.

Ahmet Hicrî Baba'nın mürşidi Halil Dede; Denizli'nin Buldan ilçesinin kabristanında medfundur. Kabri üzerinde bulunan bilgilere göre, 1293/1866 yılında doğup 1958 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şu şekilde bir yazı da onun mezar taşında yazılıdır: "Allah Bakî, Tarik-î Kâdirî Şeyh Sarac Dede, namı diğeri Safî Baba"²Bu yazıdan hareketle, Ahmet Hicrî Baba'nın mürşidinin Kâdirî meşayihinden olduğu, dolayısıyla kendisinin de Kâdirî olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmet Hicrî Baba'nın tarikata intisab ettiği dönem, Türkiye'de İslâmî yaşayışın kısıtlandığı; yönetimin Kur'an-ı Kerim öğretimini, dinî sohbetleri yasakladığı; müslümanların bu anlamda ciddi sorunlarla karşılaştığı bir zamana

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 45-46.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 49-55.

tekabül etmektedir. Ahmet Hicrî Baba, bir Kadir Gecesi Hacı Saraç Halil Dede'nin yanına, sohbet ve zikir halkasına katılmak amacıyla gider. Asker sıfatıyla, bu zorlu koşullarda, dinî sohbetlere katılmış olması ve cemaate mesleği sebebiyle zarar gelebileceği düşüncesi onu tedirgin eder. Yine bir akşam geç saatlere kadar zikir ve sohbet meclisine katılır. Program bitikten sonra cemaat dağılır, kendisi de dışarı çıkar ve emniyet görevlilerinden bir grupla karşılaşır. Onlara: "Hayırdır ne oldu?" diye sorar. Onlar da şaşkınlık içerisinde şöyle söylerler:

"Biz de anlayamadık, geceden beri Allah Allah diye zikir sesleri geliyor, biz seslerin geldiği tarafa yönelince sesler kesiliyor ve başka taraftan ses geliyor. O tarafa yöneldiğimizde ise yine ses kesiliyor, uzaklaştığımızda tekrar ses gelmeye başlıyor".¹

Tasavvuf kültüründe bu tür anlatılar, zahirî (görünen) gerçeklikten çok manevî hakikati ve ahlâkî mesajı aktarmayı amaçlar. Kadir Gecesi gibi kutsal bir zamanın seçilmiş olması da anlatının manevî ağırlığını artırır.

Molla Muhammed Sakavan'ın, Ahmet Hicrî Baba ile alakalı anlattığı bir hadise de şöyledir: Molla Muhammed, arkadaşlarının da isteği üzerine Ahmet Hicrî Baba'nın bir sohbetine katılır. Molla Muhammed, bu sohbetten sonra bir daha Ahmet Hicrî Baba'nın sohbetlerine katılmayacağını arkadaşlarına söyler. Bu durum arkadaşlarının dikkatini çeker ve Molla Muhammed'e sohbetlere niçin katılmayacağını sorarlar. O da cevap olarak şunları söyler: "Benim bildiğim velî kişide Resûlullah'ın (s.a.v) sünneti olan sakal-ı şerîf olur. Fakat baktım ki Ahmet Hicrî Baba'nın sakalı yoktur." Arkadaşları ise cevap vermemeyi tercih ederler. Hemen akabindeki gecede Molla Muhammed; bir rüya görür, rüyasında eşinin kendisini uyandırarak misafir geldiğini söylemesi üzerine misafiri karşıladığını, gelen misafirin Ahmet Hicrî Baba olduğunu ve Ahmet Hicrî Baba'nın çok güzel bir sakalının bulunduğunu, sonrasında abdest almak istediğini ve kendisinin ibriğe su doldurarak verdiğini, Ahmet Hicrî Baba'nın abdest aldığını ve böylece uyanıp bunun bir rüya olduğunu anladığını hayretler içinde anlatır. Bunun üzerine Ahmet Hicrî Baba'nın büyük bir velî olduğuna kanaat getirdiğini ifade eder. Bu rüyadan hemen sonra Ahmet Hicrî Baba'nın ilk sohbetine katılan Molla Muhammed'i gören Ahmet Hicrî Baba, sakalını sıvazlayarak ona hitaben şöyle söyler:

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 46-47.

"—Molla Muhammed, sakalı görmeden inanmadın değil mi?" Molla Muhammed, bu hadiseden sonra çok mahcup olduğunu ve her sohbe katıldığını ifade eder.¹

Bu menkıbe, özellikle ilim ehline yönelik bir uyarı niteliğindedir. Okuyucuya, başkalarını değerlendirirken zahire takılmamayı, manevî hakikatin bazen alışılmış kalıpları aşabileceğini öğretir. Ahmet Hicrî Baba şahsında ise, tasavvuf geleneğinde idealize edilen velî tipi resmedilir.

2.2.1.9.2. Müridi Mehmet Nedim Baba

Ahmet Hicrî Baba'ya intisabı olan ve pek çok menkıbelerini aktaran kişilerden biri de Hacı Nedim Baba namıyla tanınan Mehmet Nedim Yıldız'dır. (Omeran) Mehmet Nedim Baba'nın dedesi Muhammed Omeran, Aslen Siverek'e bağlı Ba'ser diğer adıyla Dağbaşı Bucağı'ndandır. Daha sonra Siverek'e yerleşir. Oğlu Şeyhmus'un da 1922'de bir erkek evladı dünyaya gelir ve ismini Mehmet Nedim koyarlar. Mehmet Nedim büyüyünce geçimini sağlamak amacıyla köy değirmenlerinde buğday öğütür. Mehmet Nedim helal rızık kazanma hususunda son derece hassas davranır. Bunun haricinde evliyâullaha karşı derin bir hürmet ve muhabbeti vardır ve sohbetlerine katılır. Bir zaman sonra kendisi bir mürşid arayışına girer. Mehmet Nedim, Ahmet Hicrî Baba Siverek'e gelmeden önce, Siverek'in tanınmış ehl-i tasavvufundan Şeyh Lütfü Efendi ve Keko Mehmet Ali olmak üzere pek çok Allah dostu zâtın ziyaretine gider ve sohbetlerinde bulunur. Bir defasında Şeyh Lütfü Efendi'yi ziyaretinde: "Kâlo (Dede) ben kendime bir mürşid bulmak için Cizre tarafına gideceğim." der. Şeyh Lütfü Efendi de: "Aziz, biraz daha sabret. Sen Cizirî Botan'ı buraya getirmeme mi sebep olacaksın?" diye yanıt verir. Bunun üzerine Mehmet Nedim Baba biraz daha sabretmeye karar verir. Bir zaman sonra Ahmet Hicrî Baba'nın tayini Denizli'nin Buldan ilçesinden Siverek'e çıkar. Böylece Hacı Nedim Baba, Ahmet Hicrî Baba'nın sohbetlerine devam eder. Ahmet Hicrî Baba bir sohbetinde, bütün müritlerinin hazır bulunduğu esnada şöyle söyler:

"Ben Denizli'nin Buldan ilçesinde iken İstanbul'a tayinimi istemiştim ancak mânen bana bildirildi ki, Hazreti Abdülkadir-i Geylanî, benim Siverek'e gitmemi

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 48-49.

emretmişti ve Siverek'te bulunan Mehmet Nedim evladımızı yetiştirmemizi emir buyurmuştu. Bu emir üzerine iradem dışı tayinim Siverek'e çıktı."

Böylece Nedim Baba, Ahmet Hicrî Baba'ya intisab eder ve mürşidinin emri ile ve onun evinde kırk iki gün çileye girer. Bu süre zarfında hiç başını yastığa koymaz. Çile kuralları gereği bu süre içerisinde başını yastığa koymaması gerekir. Nedim Baba, yalnız uyumak için başını "Muin" adı verilen, tahtadan yapılmış, uzun saplı ve başı yarım ay şeklindeki bir şeye başını dayayarak uyku ihtiyacını karşılar. Mehmet Nedim Baba, sonraki aşamalarda da mürşidinin emri ile birkaç kez daha çilelere girmiştir.

Bir defasında kış mevsimine denk gelen çilesini hiç ateş yakmadan geçiren Mehmet Nedim Baba'ya, Ahmet Hicrî Baba'nın müntesiblerinden biri sorar: "Sen bu kışın ortasında hiç ateş yakmadan çileye nasıl dayanıyorsun?" Mehmet Nedim Baba da şöyle cevap verir: "Yüce Rabbim, rızasını kazanmak için, emir ile girdiğim bu çileyi hiç zora sokar mı? Eğer bir kul onun rızasını kazanmak için çabalıyorsa onu koruyan da onu yedirip içiren de ısıtan da odur."¹

Ahmet Hicrî Baba, bir süre sonra Siverek'ten İzmir'in ilçesi Foça'ya taşınır. Bu esnada birkaç kez müntesiblerini ziyaret maksadıyla Siverek'e gelir. Siverek'te bir sohbet esnasında, Foça'da bir yüzbaşının kendisine intisab ettiğini ve bir müddet hizmet ettiğini sonrasında ise kendisinden halifelik istediğini anlatır. Bunun üzerine kendisi ona şu cevabı verir: "Evladım, halifelik benim sana verebileceğim bir şey değil. Çok çok gayret edip, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanacaksın, o makama layık olacaksın Cenâb-ı Hakk da emir buyuracak, mürşidine işaret verecek, kim halife olaksa mürşid ona halifeliği verir."²

2.2.1.10. Kafur (Abdulğafur) Dede

Yaptığımız araştırmada Kafur Dede'nin nerede ne zaman yaşadığı hakkında fazla bilgi bulamadık. Siverek'in bir köyünde, bir beyin çobanı olan, sonraları halk arasında Kafur Dede ya da Abdulğafur Dede adıyla bilinen bir şahsiyettir. Malı mülkü olmayan, kendi halinde, temiz, saf ve dürüst bir kimse olarak bilinmekte ve sevilmektedir. Çoban Kafur, işini severek yapar ve hayvanlara karşı oldukça merhametli davranır. Ahırları her gün süpürüp temizler. Daha da hassas bir düşünce

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 49-52.

² Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 49-55.

ile kıyafetlerini çıkarıp yerlerde yuvarlanır ki, yerde hayvanların rahatsız olacağı bir şey varsa onlara batıp incitmeden temizleyebilsin. Sonra da gidip yıkanır. Bu her gün böylece devam eder. Bu hal Çoban Kafur'un beyinin dikkatini çeker ve bey, çobandan şüphelenir. Sonrasında gizli bir şekilde onu takip eder fakat çobanın kıyafetlerini çıkarıp yerde yuvarlandığını sonra da üstü başı kirlendiği için yıkandığını fark eder. Sonuçta beyin, çobana karşı hem şüpheleri ortadan kalkmış olur hem de artık onun bu dürüst, düşünceli ve merhametli haline şahit olduğu için; ona karşı güveni, sevgi ve saygısı daha da artmış olur.

Çoban Kafur'un samimi ve merhametli davranışları, gizli kalsa da erdemin ve hakikatin mutlaka ortaya çıktığını, samimiyetin kalpten kalbe nur yaydığını gösterir.

Kendisi ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: Kafur'un beyi, hacca giden kervan ile birlikte hacc yolculuğuna çıkar. Aradan bir zaman geçer. Günün birinde beyin hanımı evinde yaptığı içli köftelerden Çoban Kafur'a da getirir. Kafur, yemeği yiyip tabağı evin hanıma verdiğinde hanım, ona beyinin de bu köfteleri çok sevdiğini, beyi burada olsaydı onun da yiyeceğini söyler. Kafur ise şöyle yanıt verir: "Hanımım, istersen ver beyime götüreyim." Bey hanımı bu sözler karşısında şaşırır fakat çobanın doymadığı ve yemek istemeye utandığı için böyle söylediğini düşünür. Hemen bir tabağa biraz daha köfte koyup çobana verir. Kafur da tabağı alır ve dışarı çıkar. Bu hadisenin ardından epeyce bir vakit geçer ve artık hacıların dönmekte oldukları haberi gelir. Çoban Kafur'un beyi de gelenler arasındadır. Çoban da diğer köylüler gibi hacıları karşılamaya çıkar. Kalabalığı gören Çoban Kafur'un beyi;

"Beni ziyaret etmeyi bırakın da şu aslını bilmediğimiz, tanımadığımız çobanım Kafur'u ziyaret edin, asıl hacı odur." deyince kalabalık bir anda Çoban Kafur'a yönelir. Bunu gören Çoban Kafur da o esnada elindeki âsâyı bulunduğu yere saplayarak bir anda gözden kayboluverir. Bu hadiseden sonra buna şahit olan ahali Çoban Kafur'un kaybolduğu yeri mübarek sayar ve oraya bir makam inşa ederek ziyaret ederler. Bu makam Siverek'in eski Diyarbakır yolunun on üçüncü kilometresinde yolun güney kısmındaki, eski adı Arastul, yeni adı Bakanak olan köyün iki kilometre güneyinde bulunmakta ve Kafur Dede Makamı olarak bilinmektedir.

Bu menkıbede "Beni ziyaret etmeyi bırakın, asıl hacı odur" sözü, tasavvufi tevazu ve mütevazılık temasını yansıtıyor. Kendi kudretini ön plana çıkarmayan bir zat, halkın yönelmesini başka bir zata tavsiye ediyor. Çoban Kafur'un kaybolması ve makamının ziyaret edilmesi, keramet ve zikir anlayışıyla ilişkilendirilebilir.

Çoban Kafur, kaybolmasının ardından uzun bir zaman geçtikten sonra Adana'nın güneyinde, Karataş Yolu on yedinci kilometresinde Mihmandar, yeni adıyla Doğankent Beldesi'nde görülür ve orada yaşamaya devam eder. O bölgede yaşadığı zaman da takvası, ihlâsı, helal hassasiyeti ve dürüstlüğüyle bölge halkı tarafından muhabbet ve hürmet görür. Bahsi geçen yerde vefat eder ve oraya defnedilir. Kabrine Karacadağlı Gafur Dede yazılır. O bölgenin, misafir kabul eden ya da ev sahibi manasına gelen Mihmandar ismini almasının da Gafur Dede'yi misafir olarak ağırlamalarından kaynaklı olduğu söylenmektedir. Kabrin türbedarlığını yapan şahsın, kendisi gibi türbedar babasından naklettiğine göre; Gafur Dede'nin Siverekli olduğu ve Mihmandar'da yaşayanların yaklaşık yüzde yirmisinin Siverekli olduğu bilinmektedir.¹

2.2.1.11. Terzi Abdülkadir Efendi

Terzi Abdülkadir Efendi'nin (ö. ?) hayatı hakkında fazla bilgi edinemedik. Terzi Abdülkadir Efendi Elazığ'a bağlı Okçuyan Köyü'nde 1926'da dünyaya gelmiştir. Terzi Abdülkadir Efendi'nin, Siverek'te yaşamış ve pek kimsenin tanımadığı Allah dostu bir şahsiyet olduğu aktarılır. Siverek'e hangi tarihlerde geldiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Babasının adı Hüseyin Çavuş'tur ve Siirt Tillo'da bulunan Sultan Memduh Ailesi'ne intisab etmiş, bu ailenin tasavvufî terbiye ve irşadıyla yetişmiştir. Hüseyin Çavuş, bir defasında Tillo'ya gittiğinde, Siverek'in tanınmış tasavvuf ehlinde Şeyh Muhammed Lütfü Efendi'nin babası ve aynı zamanda kendisinin mürşidi olan Şeyh Salih Efendi'nin isteğiyle itikafa girmiştir.

Terzi Abdülkadir Efendi'nin; hiç evlenmediği, Siverek'te terzilik mesleğini icra etmiş olduğu aktarılır. Ancak nerede vefat ettiği ya da nerede medfun olduğu ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Terzi Abdülkadir Efendi'nin, helal kazancıyla geçinen ve daima Allah'ın zikriyle²

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 85-87.

² Tasavvuf klasiklerinden olan Kuşeyrî'nin Risale'sinde bu bağlamda şu şekilde ifadeler yer almaktadır; Zikir, Hak subhânehuya giden yolda sağlam bir esastır. Hatta bu yolda en önemli prensip zikirdir. Bir kimse zikre devam etmeden Allah Teâlâ'ya ulaşamaz. Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, haz. Mehmet Günyüzlü (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2005), 304.

meşgul olan bir kimse olduğu aktarılır. Onun bu yaşantısı, helal hassasiyeti ve zikri ise tasavvufî bir yaşam biçimi benimsediğini göstermektedir. Dükkanında misafir ağırladığında da kendisi bir yere misafir olduğunda da az ve öz konuşan, konuştuğunda ise herkesin onu dikkatle dinlediği bir şahsiyettir. Döneminde yaşayan âlim ve evliyâyı sık sık ziyaret eder ve bu zatların hikmetli nasihatleriyle, sohbetleriyle ilmini artırmaya gayret eder.¹O, kazandığı bu ilmî ve tasavvufî birikimini kaleme aldığı şiirlerine de yansıtmıştır. Bu şiirlerden bazı örnekler şöyledir:

Her kes kullığın ibrâye gelmiştir.

Değil ki deva u sevdaye gelmiştir.

Bunu fehm ile icra edenler.

Ezeli derdin devaya gelmiştir.

Bir sararmış yaprağım.

Ben bir avuç toprağım.

Gördüğüm rüyalarda,

Sanki varım ve sağım.

Müdrîk-i ihsan ol ey ulu insan.

Seninle biledir uluhiyyet-i Rahman.

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 142-143.

Âgâh ol, hişyâr ol ey zayıf mürid.

Nigehbânındır bil hak Hamîdün Mecîd.

Her bir kesin var bir zaafi.

Hükmeder o her bir dala.

Sür çıkar anı gönülden.

Dıl kavuşsun güzel hâlâ.

Allah her an ve kande bizi kuşatan kudret.

Sen ondan al nefsi yine ona ver zikret.

Kâfidir her işine, her derdine deva o.

Yeter ki tevekkülle tahammülle hoş sabret.

Kime bakarsan şeklen insandır.

Nefsini sorsan bilmez hayvandır.

İstersen gel sor ben sana deyim.

Mekânı kandır makamı candır.

Ânın da zıddı var, sıdk ile vefa.

Onlar verirler hoş cana cefa.

İşte bulundu derdine şifa.

*Mekânı hadis aslı Furkan'dır.*¹

¹ Özgültekin, *Siverek Evliya ve Alimleri*, 142-143.

3. SONUÇLAR

Bu çalışma, Anadolu'nun köklü tasavvuf geleneği içerisinde Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinin özgün yerini ve önemini vurgulamaktadır. Tasavvuf, İslam medeniyetinde bireysel arınmanın ötesinde, toplumsal dokunun temelini oluşturan bir yaşam biçimi ve öğretisi olarak kendini göstermiştir. Siverek de bu geleneğin canlı bir taşıyıcısı olarak tarih boyunca pek çok tasavvufî şahsiyete ev sahipliği yapmış, onların hayatları ve menkıbeleri, yöre halkının inanç dünyasında silinmez izler bırakmıştır. Siverek hem tarihî yapısıyla hem de halkının tasavvufî kabulleri ve yaşayış biçimleriyle zengin bir tasavvufî mirasa sahiptir.

Bu çalışma ile Siverek'te "evliya," "velî" veya "Allah dostu" olarak kabul edilen şahsiyetlerin yaşam öyküleri, tasavvufî öğretileri ve halk arasında anlatılan menkıbeleri tespit edilmiştir. Böylece, halkın mübarek saydığı bu zatların bölgedeki dinî ve kültürel etkileri derinlemesine analiz edilmiştir. Bu yaklaşımla, modern akademi ile yerel halk bilinci arasında sağlam bir köprü inşa edilmiş, gelecekteki benzer araştırmalar için bir model teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Siverek'teki tasavvufî şahsiyetler, yalnızca dinî liderler olmanın ötesinde, halkın yaşamında yol gösterici, umut verici ve koruyucu unsurlar haline gelmişlerdir. Bahsi geçen bu şahsiyetler, çoğunlukla Kâdiriyye tarikatı mensubu veya meşâyihindandır. Bu münasebetle, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da olduğu gibi Siverek'te de bu tarikat, Abdülkadir-i Geylânî soyundan olan Berzencî ve Sâdât-ı Nehrî gibi Suriyeli ve Kuzey Iraklı şeyh aileleri vasıtasıyla temsil edilmiştir. Tarikatın Siverek'teki temsilcileri ile ilgili bilgiler daha çok son iki yüz yıl ile sınırlı kalmıştır. Siverek'teki Kâdirîlerin daha çok Siirt ve Duhok merkezli Kâdirî Dergâhları'nın temsilcileri sayesinde gelişikleri anlaşılmaktadır. Siirt'te Mâlâ Sultân olarak tanınmış Sultân Memdûh, Duhok'ta ise Sâdât-ı Bırîfkânî olarak tanınan Seyyid Şeyh Nureddîn Bırîfkânî gibi Kâdirî meşâyihinin Siverek'te halîfeleri tarafından güçlü bir şekilde temsil edilmiş oldukları tesbit edebildiğimiz önemli bulgulardandır.

Bu araştırmada elde ettiğimiz neticelerden birisi de tasavvufun ve tasavvufî şahsiyetlerin asırlardır Siverek'te var olduğu ayrıca etkilerinin günümüze kadar ulaştığıdır. Yaklaşık 1600'lü yılların başlarından günümüze değin halkın tasavvuf anlayışı ve kültüründe iz bırakan Koç Baba namındaki zat, buna örnek olarak gösterilebilir. Farklı kaynaklarda, bölgede çok sayıda müntesibi olan Şeyh Aziz Mahmud Urmevî'nin babası ya da dedesi olarak geçen bu şahsiyet Diyarbakır'da ve çevre illerde Urmevîliğin yayılması neticesinde hürmetle anılır. Günümüzde dahi

Siverek'te Koçali ismindeki kişilere rastlanması ayrıca bu ismin Urmevî'nin babası Koç Baba'dan geldiğini ifade etmeleri bu sonucu destekler. Yine farklı kaynaklarda 40.000 veya 400.000 müntesibinin olduğu aktarılan Urmevî'nin, Diyarbakır'da Hacegânî Dergâhı'nı inşa edip Nakşîliğin esaslarına göre müridlerini yetiştirmesi, Kübrevî-Nûrbahşî icazetinin de kendisinde bulunması dolayısıyla dergâhta cehrî zikir icra edilmesi gibi bilgilerden yola çıkarak bölgede bu tarikatların ve müntesiblerinin varlığı, yanı sıra halk üzerindeki etkileri ve izleri görülür.

Bu araştırmada ele aldığımız tasavvufî şahsiyetlerden Seyyid Hüseyin'in; Nakşibendî, Kâdirî, Rifaî ve Kübrevî tarikatlarından halifelik almış olması da yine bu adı geçen tarikatların bölgedeki varlığı ve izlerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Aynı şekilde Siverek'te birden fazla tarikat icazeti olan tasavvuf ehlinin varlığı da bölgede günümüze kadar hangi tarikatların bulunduğunu ve etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Buna örnek olarak Hacı Yusuf Sami Efendi'nin Nakşî ve Kâdirî meşâyihinden olması ayrıca Hacı Abdülkadir Efendi'nin de Kâdirî ve Nakşibendî tarikatlarından hilafet almış olması zikredilebilir. Ayrıca Deli Vaiz Hacı Mehmed Efendi'nin sürgünde iken İstanbul'da bulunan Seyyid Hüsameddin Nakşî'ye intisab etmiş ve ondan tarikat icazetnamesi almış olmasını da bu anlamda değerlendirebiliriz. Bunun yanı sıra babası Şeyh Kasım'ın talebi ile 1890'da Siverek'e bağlı Gülpınar Köyü'ne giden Şeyh Halid'in, babası gibi Nakşî-Halidî bir şeyh vasfıyla irşad faaliyetlerine başladığı ve 1890'larda müritlerinin çoğaldığı ile alakalı bulgular da bu tarikat ve kollarının Siverek'teki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Musa Kazım Efendi'nin, Manisa Kula'ya tayin olduğu vakitlerde Halvetî Uşşâkî müridlerinden Üstad Hacı Bekir Sıdkı Visâlî Efendi'ye intisab etmesi ve müridinden halifelik alması gibi bilgilerden yola çıkarak zikredilen tarikat ve kollarının da bölgedeki varlığı ve tesiri tespit edilebilmektedir.

Bu çalışmamızda sadece yerel kaynaklarda veya şifahî olarak menkıbeleri anlatılan Karacadağ Şeyhleri'nden Seyyid Şeyh İbrahim el-Kerejdağî (Baw-ı Kâl), Seyyid Muhammed Şeyh Zırâv ve Keko Mehmet Ali (Serkot) gibi zatların biyografilerine de yer verdik. Siverek'teki bu tasavvuf ehli zatlar ile ilgili bilgiler, sınırlı olsa da akademik literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.

Bu araştırma, Siverek halkının gönlünde derin bir karşılık bulan tasavvufî kültürün hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlü bir dinî dayanak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Anlatılan menkıbeler, görülen rüyalar ve deneyimlenen olağanüstü hadiseler vasıtasıyla, geçmişle bugün arasında kuvvetli bir bağ kurulmakta ve dinî kimlik canlı tutularak kültürel süreklilik sağlanmaktadır. Bu

bağlamda, Siverek'teki ehl-i tasavvuf, bölge halkının yalnızca inanç dünyasında değil, aynı zamanda kültürel mirasında da kalıcı ve silinmez bir iz bırakmıştır. Onların öğretileri, hikayeleri ve kültür mirasları, Siverek'in kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Elde ettiğimiz bulgular da tasavvufun asırlardır Siverek'te tasavvuf ehli bu zatlar öncülüğünde yaşatılmış olduğunu ve etkilerinin günümüzde de sürmekte olduğunu göstermektedir.

Araştırmamızda Siverek'te yaşamış olan tasavvuf ehli zatlardan; hayatları, şahsiyetleri, tarikatları ile ilgili kapsamlı bilgiye ulaşabildiklerimiz dışında yaptığımız saha çalışmaları ve akademik kaynakları taramamız neticesinde haklarında yeterli malumata ulaşamadığımız bu sebeple çalışmamıza ekleyemediğimiz zatlar da bulunmaktadır. Onlardan birisi, Fettahlı ailesinden tasavvuf ehli bir şahsiyet olarak kabul gören Abdal Ağa'dır. Halk tarafından hürmet gören ve ziyaret edilen türbesinin bu aileye ait mezarlıkta yer aldığı bilinmektedir. Abdal Ağa'nın; araştırmamızda bahsi geçen, Kâdirî meşâyihından olduğu aktarılan Hacı Muhyiddin Efendi'nin dedelerinden olduğu bilinmekte ve kendisinin 1800'lü yıllarda yaşamış olduğu tahmin edilmektedir.

Hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığımız zatlardan biri de Kollu Baba namıyla tanınmış Kamber-i Velî'dir. Kabri, Karacadağ'ın en yüksek yerinde bulunmaktadır. Türbesi, halkın yoğun teveccühünü kazanmıştır.

Aynı şekilde Siverek'te yaşamış ve halk tarafından Söylemez Baba ya da Sultan Söylemez olarak adlandırılan bir tasavvufî şahsiyet ile alakalı da pek malumat olmadığını eklemek gerekir. Kendisinin az konuşan sorulan soruların çoğuna cevap vermeyen bir zat olduğu aktarılmaktadır. Ziyaretine gelenlerin "Baba cevap vermez ya da Baba söylemez." demelerinden dolayı bu nam ile tanınmıştır. Söylemez Baba kendisiyle aynı isimde olan Söylemez Köyü'nün kabristanında medfundur. Bölge halkı tarafından kabri ziyaret edilmektedir.

Ayrıca Siverek'teki tasavvuf ehlinden sadece isimlerine ulaşabildiğimiz Seyyid Ahmet, Sultan Sahap, Şeyh Münir Efendi, Şeyh İbrahim Baba gibi zatlar hakkında şifahî olarak da bir bilgiye ulaşamadığımızdan çalışmaya dahil edemedik. Bu zatların Siverek ve tasavvuf konuları dahilinde sonraki araştırmalarda değerlendirilmesi ümidiyle ismen de olsa zikretmek istedik.

Araştırmamız kapsamında elde ettiğimiz tespitlerden biri de Siverek'teki tasavvuf ehlinin Millî Mücadele'ye verdikleri katkılardır. Bu bağlamda Karacadağ Şeyhleri'nden Şeyh Zırâv, yine Karacadağ Şeyhleri'nden Şeyh Nurânî ve

Siverek'teki diğer şeyhlerin müritleri ile birlikte bu mücadeleye katılmış olmaları ve bu mücadelede üstlendikleri etkin rol, bu tespiti doğrulayan örneklerdendir.

Netice olarak bu araştırma, Siverek'in tasavvufi dokusunu inceleyerek, bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmayı ve akademik çalışmalara bir yenisini daha ekleyerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, sadece Siverek'in değil, Anadolu'nun genel tasavvufi haritasına da önemli katkılar sunmaktadır. Çalışma, özellikle yerel halk hafızasının ve sözlü geleneğin akademik araştırmalara entegrasyonu konusunda bir metodoloji örneği sunmakta, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki tasavvufi kültürel mirasın benzer yöntemlerle incelenmesi için bir yol haritası sunmaktadır. Siverek'in tasavvufi zenginliğinin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve bu kültürel mirasın korunması adına, sonraki çalışmalara ilham kaynağı olacağı ve yeni araştırmaların önünü açacağı umulmaktadır. Bu sayede, Siverek'in bu tasavvufi kültür hazinesi, hak ettiği şekilde keşfedilmeye ve yaşatılmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Açanal, H. (1997). *Urfa tarihi*. Şurkav Yayınları.
- Algar, H. (2006). Nakşibendiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32, ss. 342–343).
- Alkış, A. (2022). Siverek'te Kâdiriyye Tarîkatı. İ. Özcoşar, A. Kırkan, E. Akman, A. Ertekin (Ed.), *Medeniyetler Kavşağında Bir Kent: Siverek*. Çizgi Kitabevi.
- Altınışık, K. (2006). *Nakşîbendî-i Atîk Dergâhı ve Açıkbaş Mahmud Efendi* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Altıntaş, H. (1995). Fakîrullah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 12, s. 132).
- Astan, E. (2024). Sultan Memdûh Tillovî'nin Hayatı ve Eserleri. *Din ve İnsan Dergisi*, 4(7), 137–157. <https://doi.org/10.69515/dinveinsan.1464425>
- Avcı, C. (2010). Şeyh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39, s. 49).
- Aydın, C. (2022). Röportaj.
- Aykaç, R. (2022). Siverek'teki Kültür Varlıklarının Durumu. İ. Özcoşar, E. Akman, A. Kırkan, A. Ertekin (Ed.), *Mezopotamya ve Anadolu'nun Kavşağında Bir Kent: Siverek*. Çizgi Kitabevi.
- Azamat, N. (2001). Kâdiriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24, ss. 131–136).
- Bektaş, E. (2012). *Siverekli İbrahim Re'fet Dîvânı*. Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1990). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi* (Cilt 2). Nehir Matbaası.
- Çağırıcı, M. (2000). Îsâr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22, ss. 490–491).
- Çilenti, A. (2022). Röportaj.
- Çulha, H. (2018). *Adıyaman Velileri ve Akçalı Köyünde Doğan Bir Güneş Hacı Efendi*. Kalkan Matbaa.
- Daşçı, A. (2023). *Urfa'da Kâdirîlik* (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi.
- Değirmencioğlu, H. (2016). *Ortaçağ'da Siverek Tarihi* (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi.
- Diriliş Akademi. (2025, Kasım 6). Şeyh Ömer en-Nûrânî (d. 1896): Hayatı ve Şahsiyeti. <https://www.dirilisakademi.org/post/%C5%9Feyh-%C3%B6mer-en-nurani-d-v-1896-hayat%C4%B1-ve-%C5%9Fahsiyeti>
- Ehl-i Sünnet Büyükleri. (2015, Ekim 25). Hüsâmeddin Nakşî. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Evliyalar-Ansiklopedisi/Detay/Turkiye-Istanbul-HUSAMEDDIN-NAKSI/321>
- Ekinci, A. Torkak, B. (2023). Rumiye Şeyhi Mahmud Urmevî'nin Evlatlarına Ait

- Temliknâme Sûreti. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58, 41–54.
- el-Kuşeyrî, A. b. H. b. A. (2005). *Kuşeyrî Risâlesi* (Ş. S. Efendi, Çev.; M. Günyüzlü, Haz.). Yasin Yayınevi.
- Evliyalar.net. (2015, Ekim 5). Şeyh Hacı Halid-i Gülpevarî. <https://www.evliyalar.net/seyh-haci-halid-i-gulpevari-k-s/>
- Gölpınarlı, A. (1985). *Mevlânâ*. İnkılap Yayınları.
- Göyünç, N. (1994). Diyarbakır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 464–469).
- Hilmi, Ö. F. (1997). *Seyyid Hüseyin Hazretleri*. Bahar Dağıtım.
- İbnü'l-Esîr, E. H. İ. A. b. M. b. M. eş-Şeybânî el-Cezerî. (1986). *el-Kâmil fi't-Târih* (Cilt 3, ss. 373–374). Dârü'l-Kütübî'l-Arabî.
- Karademir, F., Gümüş, N., İlhan, Z., Korkut, A. (2014). *Türkçe–Kürtçe, Kürtçe–Türkçe Sözlük* (Kurdî–Tirkî, Tirkî–Kurdî Ferheng). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karakaş, M. (2011). *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri*. Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Karakaş, M. (2017). *Urfa'da Tasavvuf İzleri*. Şurkav.
- Kılıç, M. E. (2012). Uşşâkıyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42, ss. 232–233).
- Kıran, İ. (2022). Aristokrat Kürt Aileler: Gülpınarlar. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 2, 270.
- Korkusuz, M. Ş. (2019). *Aziz Mahmud Urmevî ve Urmevîliğin Diyarbekir Kolu*. Toprak Yayınları.
- Maraş, M. A. (1997). *Peygamberler Şehri Şanlıurfa*. Şanlıurfa Belediyesi Kültür Hizmetleri Serisi.
- Ökenek, T. (2019). *Siverek'te Sosyal ve Dinî Hayat* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Öngören, R. (2010). Şeyh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39, ss. 50–52).
- Öngören, R. (2011). Tarikat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40, ss. 95–105).
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40, ss. 119–126).
- Özaydın, M. (2009). *Şeyh Abdurrahman Aktepe: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*. Cihan Yayınları.
- Özaydın, M. (2012). Nakşî-Hâlidî Ekolü Üzerine. https://isamveri.org/pdfdrg/D01777/2012_53/2012_53_OZAYDINM.pdf

- Özaydın, M. (2013). Nakşî-Hâlidî Ekolünde Diyarbakır'da Yetişen Mutasavvıflar. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 300.
- Özçelik, İ. (2003). *Millî Mücadele'de Güney Cephesi: Urfa (30 Ekim 1918–11 Temmuz 1920)*. Ümit Matbaa.
- Özçelik, İ. (2001). Malazgirt'ten Meşrutiyet'e Siverek ve Havalisi. *Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri* (ss. 23–30). Siverek Kaymakamlığı Yayınları.
- Özgültekin, R. (1997). *Dünden Bugüne Siverek*. Marifet Matbaası.
- Özgültekin, R. (2005). *Gönül Aleminden 1*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2015). *Gönül Aleminden 2*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2010). *İslâm ve Tasavvuf Ayırık Şeyler Midir?*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2006). *Siverek Evliya ve Alimleri*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2004). *Siverek Folklorunda Çocuk Oyunları, Halk Oyunları ve Siverek Hikâyeleri*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2004). *Siverek Folklorunda Maniler, Deyimler, Atasözleri, Dualar ve Beddualar*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2015). *Siverek'in Sosyal Yapısı ve Aşiretler Tarihi*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2005). *Siverekli Hacı Yusuf Sâmî Efendi: Hayatı ve Eserleri*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2010). *Siverekli Şair İbrahim Re'fet: Hayatı ve Eserleri*. Elif Matbaası.
- Özgültekin, R. (2003). *Tarih ve Kültürüyle Siverek*. Siverek Kaymakamlığı Yayınları.
- Özgültekin, R. (2025, Temmuz 2). Elvan Ramazan Özgültekin. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/elvan-ramazan-ozgultekin>
- Özgültekin, R., Demirbağ, H., Akman, E., Sun, K. (2003). *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*. Siverek Kaymakamlığı Yayınları.
- Siverek Gençlik. (2025, Temmuz 2). Siverek'in Hafızası Ramazan Özgültekin Vefat Etti. <https://www.siverekgenclik.com/siverek-in-hafizasi-ramazan-ozgultekin-vefat-etti/24105/>
- Siverek Kaymakamlığı. (2025, Temmuz 2). Siverek Tarihçesi. <https://www.siverek.gov.tr/siverek-tarihcesi>
- Tenik, A. (2022). *Sûfî Kişilik ve Ahlak*. Ensar Yayınları.
- Tenik, A. (2021). *Urfa'da Tasavvuf ve Tarikatlar*. Nizamiye Akademi.
- Tenik, A. (2017). Urfa Kültür ve Medeniyet Tarihinde Tasavvuf ve Tarikatların Rolü. *İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa Sempozyumu Tebliğleri* (ss. 8–20). Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları.

- Tosun, N. (2013). *Zikir ve Tefekkür*. Hacegân Yayınları.
- Uludağ, S. (2020). *Hakikat Bilgisi: Keşfü'l-Mahcûb (Hücvirî)*. Dergâh Yayınları.
- Uludağ, S. (1997). Halvet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 15, ss. 386–387).
- Uludağ, S. (2022). Keramet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 265–268).
- Uludağ, S. (2022). Keşf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 315–317).
- Uludağ, S. (2003). Meczup. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28, ss. 285–286).
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi.
- Uygur, H. K. (2020). Sin u Seydoş Türbesi Etrafında Oluşan Ritüel ve Anlatılar. *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği) – I* (ss. 285–291). B. Akın (Ed.), Paradigma Akademi Yayınları.
- Wikipedia. (2025, Ekim 25). İbrahim Pasha Milli. https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Pasha_Milli
- Yalar, M. (2013). Seyda, Mela ve Fekilerin Bölgenin Dinî ve Kültürel Hayatındaki Yeri. *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu* (ss. 459–468). M.Ş.Ü. Yayınları.
- Yazıcı, M. Y. (2014). *Azîz Mahmûd Urmevî ve Tezkire-i Hazret-i Baba İsimli Eseri* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi.
- Yeni Urfa Gazetesi. (2025, Temmuz 2). Siverek'in Hafızası Ramazan Özgültekin Vefat Etti. <https://www.yeniurfagazetesi.com/haber-siverek-in-hafizasi-ramazan-ozgultekin-vefat-etti-73307.html>
- Yenice, A. (2025). Röportaj.
- Yıldız, A. (1994). *135/313 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre (1135/1722–1213/1798) Yıllarında Amid (Diyarbakır) Sancağında Sosyal ve Ekonomik Durum* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Yıldız, A. (2020). *Meybüdü'nin Tefsirinde Tasavvuf*. Nizamiye Akademi.
- Yıldız, S. (2006). *Peygamberler Diyarı Urfa*. Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (2019). *Ebû Nasr Serrâc Tûsî el-Lüma': İslâm Tasavvufu*. Erkam Yayınları.
- Yusuf Sâmi Efendi. (1322). *Mevlidü'n-Nebî*. Siverek